

Vedteke Vestland
fylkesting 15.03.23

«Kultur bygger samfunn»

Regional plan for kultur 2023–2035

Bibliotek
Friluftsliv
Frivillighet
Idrett
Kulturarv
Kulturformidling
Kunst

Innhald

1. Innleiing	6
1.1. Planlegging for kultur	6
1.2. Planen sin funksjon og form	7
1.3. Visjon og mål	8
1.4. Satsingsområde	8
2. Føresetnader for planen	9
2.1. Berekraftsmåla og kulturpolitikken	9
2.2. Berekraft og kulturlivet i Vestland	9
2.3. Samanheng mellom regionale og kommunale planar	11
3. Kulturpolitikk og samfunnsutvikling	13
3.1. Ulike kulturomgrep.....	13
3.2. Eigenverdi og samfunnsverdi	13
3.3. Armlengds avstand.....	13
3.4. Offentleg ansvarsdeling på kulturfeltet.....	14
3.5. Regional rolle	15
4. Utfordringar i Vestland	17
4.1. Klimaomstilling.....	17
4.2. Balansert areal- og naturressursbruk.....	17
4.3. Gode transportsamband og smart mobilitet	18
4.4. Grøn konkurransekraft	18
4.5. Digitalisering av samfunnet	18
4.6. Relevant kompetanse og kunnskap	19
4.7. Attraktive stader og gode nærmiljø	20
4.8. Eit fornyande profesjonelt og frivillig kulturliv.....	20

4.9.	Eit likeverdig samfunn.....	21
4.10.	Ungdom – trivsel og tilhøyrse.....	22
4.11.	Frivilligheit.....	22
5.	Aktørar og fagområde.....	24
5.1.	Frivilligheita i Vestland	24
5.2.	Kulturarv.....	25
5.3.	Idrett, friluftsliv og e-sport	32
5.4.	Kunst	36
5.5.	Anlegg, arenaer og møteplassar	42
5.6.	Bibliotek.....	44
5.7.	Målretta kulturtilbod for barn, unge og eldre.....	46
5.8.	Kulturnæringane.....	49
6.	Satsingar i Vestland 2023–2035	51
6.1.	Visjon og mål	51
6.2.	Vestland - ein leiande region	51
6.2.1.	Satsingar.....	52
6.3.	Demokrati, deltaking og mangfald.....	57
6.3.1.	Satsingar.....	57
6.4.	Verdiskaping	60
6.4.1.	Satsingar.....	60
6.5.	Kunnskapsbygging og kunnskapsdeling	62
6.5.1.	Satsingar.....	63
	Vedlegg.....	65
1.	Andre planar.....	65
1.1.	Vidare planbehov.....	65
2.	Prosess og medverknad i utarbeiding av planen.....	67

1.	Ekstern medverknad.....	67
2.	Politisk medverknad	3
3.	Politisk saksordfører.....	3
4.	Intern medverknad og organisering.....	3
5.	Redaksjon	3

1. Innleiing

1.1. Planlegging for kultur

Kunstnarar og kulturarbeidarar, idrettsutøvarar og friluftsiinteresserte, frivillige som driv med musikk, fysisk aktivitet eller kulturarv, orkester og kor, institusjonane, arkiva, musea, biblioteka, kulturhusa, kinoane, festivalane, lag og organisasjonar, skular, universitet og høgskular, dei som skriv, publiserer, og dei som les.

Alle desse, og mange fleire, utgjer eit rikt og mangfaldig kulturliv. Kvar for seg er dei ressursar i samspelet som utviklar Vestland – eit samfunn der kultur er med å gje mening og livskvalitet, og der retten til å delta, oppleve og skape er sjølvstøtt. Kultur utfordrar og inspirerer oss, og er føresetnaden for eit mangfaldig og ope Vestland, der sivilsamfunn, offentlege styresmakter og næringsliv skaper rom for at vi som einskildpersonar eller fellesskap kan realisere gode liv. I bygd og by, i kvar krik og krok: Kultur bygger samfunn.

Planen nyttar eit utvida kulturomgrep. *Kultur* vert brukt som fellesnemning for kunst, allmenn kultur, kulturformidling, idrett og friluftsliv, frivillig arbeid, kulturmiljø og kulturarv, museum, arkiv og kulturhistorie, den kulturelle grunnmuren, organisasjonslivet, kulturskulane, møteplassar, bibliotek og kulturhus, anlegg for fysisk aktivitet og for kunst og kulturelle verksemdar, og kreativ næring.

Planen inviterer desse aktørane til samarbeid om å utvikle ein leiande kulturregion. Det er eit ambisiøst mål, men høver bra for eit fylke som Vestland.

FN sine berekraftsmål er basis for planen, og å rette seg etter desse krev omstilling av samfunnet. Måla er globale, men løysingane lokale. Berekraftsmåla skal vere førande for samfunnsutviklinga, og kulturlivet har eit medansvar for å nå dei.

Ein kan ikkje realisere offensive mål utan ein aktiv og målmedviten kulturpolitikk, i staten, fylkeskommunen og i kommunane. Ein offensiv kulturpolitikk støyr opp om eit kulturliv som er rikare, meir mangfaldig og meningsberande enn det privat og frivillig kultursektor kan skape åleine. Gode offentlege ordningar bidreg også til auka samskaping på tvers av sektorar.

Skal Vestland utvikle seg som leiande kulturregion, må kommunane styrke kulturpolitikken sin til beste for det lokale kulturlivet, for frivilligheita, dei profesjonelle og institusjonane. Fylkeskommunen må ha dei beste verkemidla for utvikling av det regionale og nasjonale kulturfeltet. Staten og statlege organ må auke sine kulturpolitiske satsingar i regionen i samspel med kulturlivet og offentleg verksemd.

Offentlege styresmakter må framfor alt vere lydhøyre for kulturlivet sjølv. Der ligg dei viktigaste ressursane og initiativa. Vestland har ein brei og kompetent kultursektor. Idrettskrinsen med om lag 1000 idrettslag og 220 000 medlemskap er eit døme på kva god organisering av frivillig engasjement betyr. På same vis hevdar profesjonelt kulturliv og institusjonar i Bergen seg i internasjonal samanheng, og er ein motor for utviklinga i heile fylket. Talrike verksemdar, organisasjonar og initiativ utanfor storbyen, gir nyskapande og markante bidrag til den kulturelle utviklinga i Vestland.

1.2. Planen sin funksjon og form

Den nasjonale kulturpolitikken er heilskapen av politikken i staten, i fylkeskommunane og i kommunane. Koordineringa skjer m.a. gjennom den regionale planlegginga. Regionale planar skal samordne og mobilisere offentleg sektor, sivilsamfunn og næringsliv. Planane skal gi felles retning til prosessar i folkevalde organ i kommunane, fylkeskommunen og i staten.

Denne planen bygger på vedteken kulturpolitikk og planar i Hordaland og Sogn og Fjordane. Men, den set først og fremst mål og retning framover. Brei medverknad i planprosessen sikrar at aktørane har felles forståing av utfordringar og moglegheiter, og at planen sine mål og tiltak er relevante.

Planen bygger på fleire føresetnader. I tillegg til prinsippet om kulturen sin eigenverdi ligg FN sine berekraftsmål til grunn. *Utviklingsplan for Vestland 2020–2024* er utgangspunkt for dei overordna prioriteringane i den regionale planen. Viktige kultursatsingar skal stå i samband med dei utfordringane som er peika ut for heile fylket, der psykisk uhelse, sosial ulikskap, demografi og klimaendringar peikar seg ut. Dette gjer ein i overtyding om det breie kulturfeltet sin relevans for samfunnsutviklinga, og slik vert kulturpolitikken også ein premiss i utviklinga av andre samfunnsområde. Under ligg eit ønske om auka samarbeid for å løyse felles utfordringar, og heve den samla livskvaliteten for innbyggjarane i fylket.

Regional plan for kultur er ein plan for kulturfeltet, og retningsgjevande for statleg, fylkeskommunal og kommunal planlegging og verksemd, jf. plan- og bygningslova. Realiseringa av planen er eit felles ansvar for staten, fylkeskommunen, kommunane, privat sektor og sivilsamfunnet.

Planen skal bidra til å samordne sprikande sektormyndene, og vere eit kopleingspunkt mellom kommunane, fylkeskommunen og staten. Godt samarbeid mellom det offentlege og eit stort og omfangsrikt kulturliv, er ein føresetnad for å utvikle kulturtilboda i samsvar med planen sine ambisjonar.

Kunnskap skal vere grunnlaget for ei systematisk og planmessig kulturutvikling i Vestland, der faglege avgjerder er basert på erfaring, evaluering og forskning, og med ei forståing for kulturlivet og innbyggjarane sine ønske og behov.

1.3. Visjon og mål

Visjon: Kultur bygger samfunn

Hovudmål: Alle skal kunne delta, oppleve og skape.

1.4. Satsingsområde

Planen samlar mål og strategiar i fire tematiske satsingsområde, som alle er tett kopla til overordna berekraftsutfordringar. Berekraft er eksistensielt grunnleggjande og ein føresetnad for alt vi arbeider med. Kulturen i Vestland skal vere pådrivar for sosial, miljømessig og økonomisk berekraft.

- 1 Vestland – ein leiande region
- 2 Deltaking, demokrati og mangfald
- 3 Verdiskaping
- 4 Kunnskapsutvikling og kunnskapsdeling

2. Føresetnader for planen

2.1. Berekraftsmåla og kulturpolitikken

Regjeringa utarbeider kvart fjerde år nasjonale forventningar til planlegginga i fylkeskommunar og kommunar. *Nasjonale forventningar til regional og kommunal planlegging 2019–2023* legg særleg vekt på følgjande utfordringar: å skape eit berekraftig velferdssamfunn, å skape eit økologisk berekraftig samfunn, å skape eit sosialt berekraftig samfunn, å skape eit trygt samfunn for alle.

Forventingane spring ut frå FN sine berekraftsmål. Måla grip inn i kvarandre, og kulturfeltet må bidra til realiseringa av alle måla. Det er vanleg å hevde at berekraftsmåla innanfor miljø må oppfyllest for at ein skal nå dei sosiale berekraftsmåla. Når miljømessige og sosiale mål er oppfylte, er det mogleg å oppfylle dei økonomiske berekraftsmåla. Ei samfunnsutvikling som ser berekraftsmåla i samanheng, krev samarbeid og samordning i all samfunns- og arealplanlegging.

Berekraftsmål 17, *Samarbeid for å nå måla*, er dermed av dei viktigaste. Eit hovudprinsipp er at ingen skal utelatast. Å satse på kultur fremjar dette, om det gjeld å fjerne tersklar for deltaking, styrkje den kulturelle grunnmuren i lokalsamfunna, eller ha eit godt tilbud av arenaer der folk kan møtast og samarbeide. Kultur kan stimulere til nyskaping og innovasjon, og i særleg grad fremje mangfald og deltaking. Samhandling mellom privat og offentleg sektor og sivilsamfunn er ein føresetnad for å nå berekraftsmåla.

2.2. Berekraft og kulturlivet i Vestland

Miljømessig berekraft føreset eit samspel som menneske og andre artar avheng av. Klimagassutsleppa må ned, og samfunnet må samstundes tilpasse seg endringane i klimaet. Her kan kultur vere arena for å tenke nytt, og for å stimulere til berekraftige val. Dei fleste former for kulturell verksemd vil måtte vurdere klimaavtrykk og korleis ein brukar naturressursane. Kulturlivet må bidra i oppfyltinga av berekraftsmåla.

Sosial berekraft handlar mellom anna om deltaking, fellesskap, tillit og tryggleik. Gjennom gode planar kan det offentlege legge til rette for ei sosialt berekraftig samfunnsutvikling som bidreg til utjamning av sosiale skilje, bygger ned barrierar for deltaking, legg til rette for gode og trygge nærmiljø og fritidstilbod og tilgjengelege tenester. Kulturlivet bidreg til nysgjerrigheit, kreativitet, utdanning og læring. Samlingar i arkiv, bibliotek og museum er ein del av det felles nasjonale minnet vårt, og kjelder til kunnskap og opplevingar. Sosial verdiskaping handlar også om utvikle produkt eller tenester som løyser sosiale utfordringar. Å stimulere til sosialt entreprenørskap kan bidra til å skape lokale arbeidsplassar. Utvikling av ny digital teknologi og infrastruktur kan fremje kvalitet og nærleik til brukarane. Kultur og frivillig sektor er ein ressurs i digital utvikling og sosialt entreprenørskap.

For ei berekraftig økonomisk utvikling må økonomien fungere slik at den sikrar behova våre, held seg innanfor naturens toleevne, reduserer forbruket, og vrir det over på klimavennlege produkt og tenester. I slik omstilling representerer kulturfeltet eit stort spekter av arbeidsplassar, men òg den kreativiteten, fleksibilitet og nytenkinga som trengs for grøn omstilling av økonomien.

Å ha berekraftsmåla som rettesnor, kan gje ulike dilemma. Eit museum kan til dømes sjå på samarbeid med cruisenæringa som eit effektivt element i verdiskapinga, men samstundes vurdere at dette er i strid med berekraftsprinsippa. Eit kunstprosjekt kan ha internasjonal deltaking, noko som medfører reiseverksemd og frakt – og ein står i eit liknande dilemma. Fotballklubbar kan sjå økonomiske utfordringar med å byte kunstgraset som har gummigranulat, turlag kan drifte hytter og merka stiar som står i konflikt til omsynet til villrein og andre artar.

Det er nødvendig å leite fram moglegheitene og vinstane som ligg i ei berekraftig utvikling, og i å fase ut det som er i strid med berekraftsmåla. Styresmaktene har ansvar for å stimulere til ei slik utvikling, mellom anna gjennom verkemiddel som styrker den miljømessige verdiskapinga. Samstundes må kulturlivet sjølv vere pådrivar. Det er den viktigaste ressursen for at Vestland skal styrke berekraftig verdiskaping på kulturfeltet, og vere i front i kulturen sitt grønne skifte.

Fem element står som grunnsteinar når kulturlivet skal vere med på å bygge eit berekraftig samfunn:

Berekraft gjennom samarbeid, kunnskapsdeling, formidling og dialog

I Vestland skal det vere lett å ta berekraftige val, og det må gjerast med grunnlag i kunnskap. Kulturlivet har eit særleg godt utgangspunkt for å sette miljø- og klimautfordringane på dagsorden. Ytringskulturen, idretten og friluftslivet kan skape merksemd og debatt. Kulturfeltet sit også på mykje historisk kunnskap om menneskeleg påverknad på miljøet som kan gjerast relevant i dagens situasjon.

Utviklingsarbeid i det offentlege er ein ressurs i langsiktig arbeid for å sikre sosial berekraft i kulturlivet. Samarbeid på tvers av fag og aktørar i klynger og nettverk er med på å bygge kunnskap og erfaringar som kjem heile Vestland til gode.

Vestland har sterke og kunnskapsrike miljø som sit på ulik kunnskap om berekraft. Deling av kunnskapen er viktig for å spreie idear og praktiske løysingar. Det er eit mål å skape fleire møteplassar, nye innovative samarbeidsmodellar og stimulere kompetansebygging for å utvikle kultur si berekraftsrolle.

Kulturen sitt klimaavtrykk

Forvaltninga av infrastruktur, kulturmiljø og kulturminne må tilpassast klimaendringane, som råkar bygningar, anlegg og friluftsområde. Auka kunnskap og kompetanse er sentralt for å møte desse utfordringane.

Kulturfeltet i Vestland er ein betydeleg byggherre, byggeigar- og forvaltar eller leigetakar. Gode arenaer (kulturhus, konsertlokale, bibliotek, idrettsanlegg, symjehallar, turlagshytter, museum og magasin) er

føresetnadar for gode tenester og opplevingar. Drifta av arenaene, og aktivitetane der, må innrettast etter berekraftsmåla.

Byggebransjen står for ein betydeleg del av klimagassutsleppa, og hus for kulturføremål må realiserast på berekraftig vis. Ved nye prosjekt, må det alltid gjennomførast eit klimarekneskap som samanliknar å bygge nytt med ombruk. Å nytte eksisterande bygningar, gjer også at ein kan ta i vare kulturarv gjennom vidare bruk av bygningar og anlegg med kulturmiljøverdi.

Eit demokratisk og inkluderande kulturliv

Forskning på kven som nyttar kulturtilbod utanfor heimen, slik som til dømes scenekunst, konsertar og kino, tyder på at det er folk med høgare utdanning og god økonomi som oftast nyttar dette. I tillegg har helse, alder og kjønn også mykje å seie for bruksmønsteret. Eit av verkemidla for å styrke sosial og miljømessig berekraft er å legge ekstra vekt på lokalisering av kulturtilboda i nærleiken av desse brukarane. Gjennom deltaking i ulike kulturaktivitetar kan ein utvikle både fysisk form og psykisk helse, oppleve fellesskap og knyte sosiale band. Kulturlivet i Vestland skal stimulere eit samfunn med høg sosial berekraft gjennom å produsere eit breitt og variert kulturtilbod med låg terskel for deltaking.

Ei god forvaltning av kultur- og naturarven

Lokal forvaltning er grunnstamma i det norske kulturminnevernet. Klimaendringar og befolkningsvekst gir vesentlege endringar i lokalsamfunna i Vestland. Kulturminnevern og museumsarbeid kan fungere som ein raud tråd i endringsprosessane, sette utviklinga i perspektiv eller fylle rolla som tradisjonsberar. Verdskaping som tek utgangspunkt i kultur- og naturmiljø, har eit stort potensial, ikkje minst gjennom ei tettare kopling til berekraftig reiseliv og opplevingsturisme. Allemannsretten er eit gratis fellesgode og ein del av den norske kulturarven, men er berre berekraftig om ein held seg til allemannspliktane og sporlaus ferdsel.

Berekraftig kulturell infrastruktur

Det er viktig å tenke berekraft i heile verdikjeda, og utvikle den kulturelle infrastrukturen i tråd med dette. Eigarane av arenaer må ta nye grep for å bidra til reduksjon av klimagassar, mindre forbruk og å ta vare på naturmangfaldet. Det offentlege og sivilsamfunnet må i større grad rehabiliterer eksisterande bygningar og anlegg, framfor å bygge nytt. Kommunane må planlegge for å redusere behov for transport til arenaer og sørge for auka bruk av universell utforming. Kontinuerleg må det skje vurdering av kva arenaer det er behov for i fylket, innandørs og utandørs, og kvar dei skal vere lokalisert. Kulturaktivitet i Vestland skal ha og vidareutvikle ein grøn profil, og offentlege tilskot må ha med seg krav som bygger opp om dette.

2.3. Samanheng mellom regionale og kommunale planar

Regional utviklingsplan for Vestland 2020-2024 definerer langsiktige mål for samfunnsutviklinga og prioriterer strategiar for å nå måla. Mål og satsingar i regional plan for kultur bygger på utviklingsplanen.

Kultur er eit lovpålagt ansvarsområde i både fylkeskommunen og i kommunane. Å styrke kulturen si rolle i Vestland inneber at ein samla kommunesektor set kultur fram som tema i eiga planlegging. Det er naturleg at det er samanheng mellom regionale prioriteringar, slik det kjem til uttrykk i denne planen, og prioriteringane som følger av kommunale planar.

God samanheng mellom regionale og lokale planar gjer offentleg innsats meir effektiv. Kulturlivet må ha best moglege vilkår, løyse utfordringar innan inkludering og mangfald, fremje aktivitet og nyskaping, og stimulere frie ytringar og møteplassar. For å få til dette er det viktig å styrke og utvikle samarbeid på tvers av offentleg sektor i planperioden.

Regionale planar skal utarbeidast der det er behov for regional samordning. I hovudsak er dette tema som gjeld fleire forvaltningsnivå og sektorar. Kulturfeltet som vert omhandla i denne planen står i samband med andre regionale planar.

3. Kulturpolitikk og samfunnsutvikling

3.1. Ulike kulturomgrep

Heilt frå dei første statlege kulturmeldingane på 1970-talet, har *det utvida kulturomgrepet* ramma inn den offentlege kulturinnsatsen. Dette var ein reaksjon på skiljet mellom «høg og låg kultur». Kultur vart sett som middel for trivsel og livskvalitet, eit velferdsgode som alle innbyggjarane hadde rett på.

På 1990-talet kom ei fornya vektlegging av kulturen sin *eigenverdi*. Frie og mangfaldige kulturuttrykk representerer i seg sjølv ein verdi og eit ideal.

Kulturutgreiinga frå 2014 lanserte *Ytringskultur* som eit nytt omgrep, der symbolsk kommunikasjon og ytringsfridom er sentralt. Omsynet til frie ytringar som ein del av grunnlaget for demokrati, sosial og økonomisk berekraft, er eit fundament i kulturpolitikken.

Stortingsmelding 8, (2018-2019) *Kulturens kraft* er tydeleg på at den samfunnsbyggjande krafta i kulturen er sideverknader og meirverdi. Samfunns målet er definert som «Eit levande demokrati der alle er frie til å ytre seg, og der mangfald, skaparkraft og kreativitet er høgt verdsett. Eit inkluderande samfunn der kultur av ypparste kvalitet inspirerer, samlar og lærer oss om oss sjølv og omverda.» Sjølv om *Kulturens kraft* ikkje omhandlar idrett og friluftsliv, er grunnideane relevante for heile kulturlivet.

3.2. Eigenverdi og samfunnsverdi

Kulturpolitikk handlar om å peike på verdiar, og utvikle mål, prioriteringar og verkemiddel som gjer kultur til ein integrert del av samfunnsutviklinga. Planen bygger på synet om at det er kulturen sin eigenverdi som først og fremst må liggje til grunn for politikktutforminga, for offentlig satsing og prioritering av verkemiddel.

Kultur har også ein generell nytteverdi, og kan bidra til økonomisk vinst, sysselsetting, reiselivsutvikling og liknande. Men, det er eigenverdien som er grunnlaget for å skape meirverdi for den enkelte og samfunnet. Eit fritt kulturliv kan utfordre og overraske, og fremmer samfunnsverdiar som skapar sosial og demokratisk berekraft. Slik vert kulturen ei samfunnsbyggjande kraft.

3.3. Armlengds avstand

Balansen mellom offentlig styring og kulturen sin fridom har vore eit ideologisk bakteppe i etterkrigstida sin kulturpolitikk. Mykje av kulturen i Noreg er finansiert av offentlege midlar, og det er ei vanleg oppfatning at dette er med på å sikre demokrati, mangfald og tilgang for alle. Det er ein grunnregel at politiske organ ikkje skal gripe inn i kunstnarlege avgjerder eller utfordre kultur- og organisasjonslivet sin autonomi. Dette har tydeleggjort kulturinstitusjonane og frivilligfeltet si frie, men viktige samfunnsrolle. Meld. St. 8 (2018–2019) *Kulturens kraft – Kulturpolitikk for framtida* bygger på dette synet, og held fram eit fritt kulturliv som sjølv føresetnaden for danninga av eit ope og demokratisk samfunn.

Offentlege løyvingar til sektoren skal difor vere utan politiske bindingar for produksjon, formidling eller uttrykk, men styresmaktene kan formulere retning og overordna mål. Det skal vere armlengds avstand mellom politiske organ og den frie kulturfaglege og kunstnarlege utøvinga. På denne måten vert kulturen sin eigenverdi og samfunnsbyggjande kraft sikra og styrkt.

Ei rekke saker kan utfordre balansen mellom offentlig styring og kulturen sin fridom. Styresmaktene kan ha politiske forventingar til kultur i løysinga av ulike samfunnsutfordringar, t.d. å ta vare på marginale og underrepresenterte grupper i kultursektoren. Så lenge målet om styrke mangfald i kultursektoren ikkje står i motsetnad til kulturfagleg fridom, vil det vere akseptabelt å stille slike krav. Armlengds avstand inneber at det faglege skjønnnet må utøvast av dei med fagleg kompetanse. Elles må ein kunne stille dei same krava til kulturlivet som gjeld for anna samfunnsliv.

Det er viktig at det vert ført ein open debatt om kva forventingar ein har til kulturlivet og kva forpliktingar ein har som mottakar av offentlig støtte. Debatten rundt kva verdiar og prinsipp som skal vere førande i kulturpolitikken må vere levande.

3.4. Offentleg ansvarsdeling på kulturfeltet

Kulturlova fastlegg offentlege styresmakter sitt ansvar for å fremje og legge til rette for eit breitt spekter av kulturverksemd slik at alle kan få høve til å delta i og oppleve eit mangfald av kulturuttrykk. Det er gitt oppgåver til alle forvaltningsnivå, der ein skal syte for relevante verkemiddel som legg til rette for aktivitet på alle nivå.

Kulturlova er ei rammelov som gir generelt ansvar. I tillegg styrer ei rekke andre særlover offentlig verksemd, lover for t.d. kulturminne, arkiv, bibliotek, folkehelse, integrering, friluftsliv og pengespel.

Ei god kulturpolitisk utvikling krev samhandling mellom dei tre forvaltningsnivåa. Staten må i større grad harmonisere innsatsen i samsvar med regionale prioriteringar. Dette kan t.d. gjelde finansiering av kulturinstitusjonar og større investeringar, og samarbeid og dialog mellom kommune og stat. Fylkeskommune og kommunar må på same vis samarbeide slik at ein kan løyse felles utfordringar til beste for innbyggjarane. Samstundes har dei ulike forvaltningsnivåa ulike roller i den heilskaplege kulturpolitikken. Betre samheng mellom forvaltningsnivåa sine prioriteringar vil kunne gi betre lokal tilpassing, betre utnytting av ressursar og motverke silotenking. Dette følger opp nasjonale forventningar til regional og kommunal planlegging.

Vestland er eit sterkt kulturfylke som i nasjonal målestokk representerer eit andre tyngdepunkt. Ein må kunne rekne med at staten også bidreg til å utvikle denne posisjonen. Ei rekke einskildpersonar, institusjonar, prosjekt og arrangement i Vestland markerer seg i nasjonal og internasjonal samheng. Det er avgjerande at Vestland får statleg finansiering av desse miljøa og at dei vert vidareutvikla i forståing med lokale og regionale interesser. Staten må ta eit stort ansvar for finansiering av denne kulturelle infrastrukturen, i samspel med kommunane og Vestland fylkeskommune.

For at forvaltningsnivåa skal utfylle og styrke kvarandre, trengs klare grenser mellom ansvaret staten, fylkeskommunen og kommunane har kvar for seg, og korleis dei skal samarbeide. Kulturlova seier i §5 at dei tre forvaltningsnivåa saman skal syte for:

- a) at kulturlivet har føreseielege utviklingsvilkår
- b) å fremja profesjonalitet og kvalitet i kulturtilbodet og leggja til rette for deltaking i kulturaktivitetar,
- c) at personar, organisasjonar og institusjonar har tilgang til informasjon om ordningar med økonomisk støtte og om andre verkemiddel og tiltak.

Staten

Kulturlova seier i §3: «Staten skal fremja og leggja til rette for eit breitt spekter av kulturverksemd over heile landet gjennom rettslege, økonomiske, organisatoriske, informerande og andre relevante verkemiddel og tiltak.» Og: «Staten skal utforma verkemiddel og gjennomføra tiltak for å fremja og verna eit mangfald av kulturuttrykk i samsvar med internasjonale rettar og plikter.»

Fylkeskommunen

Kulturlova seier i §4: «Fylkeskommunen og kommunen skal syta for økonomiske, organisatoriske, informerande og andre relevante verkemiddel og tiltak som fremjar og legg til rette for eit breitt spekter av kulturverksemd regionalt og lokalt.»

Fylkeskommunen ligg mellom kommune og stat, har eigne lovheimla oppgåver, og tek gjerne ansvar for det som skjer på tvers av kommunegrensene. Fylkeskommunen si rolle som regional samfunnsutviklar er styrke i plan- og bygningslova og dei nasjonale forventningane til regional planlegging.

Kommunane

Kommunane har ansvar for meir direkte tenesteyting til innbyggjarane, frivillig sektor, og lokal tilrettelegging av kulturverksemd. I Noreg er kommunane sine løyvingar til kultur større enn stat og fylkeskommune til saman. Slik er kommunane den viktigaste aktøren for eit variert kulturliv. Dei har også ansvar for den kulturelle grunnmuren som er basis for innbyggjarane sitt kulturtilbod. I Vestland er kommunane den viktigaste offentlege aktøren for å skape ei brei kulturutvikling.

Grensene mellom forvaltningsnivåa sine ansvar er i utgangspunktet logiske og forstålege. Staten skal ha eit nasjonalt blick, fylkeskommunane eit regionalt, og kommunane ansvar for det som er lokalt. I praksis kan likevel rollene blandast saman. Ofte ser ein at staten sine etatar går heilt ned i lokale spørsmål, medan ein kommune kan ta stort ansvar for nasjonale tiltak. Fylkeskommunen treng på si side å tydeleggjere kva som er regionalt.

3.5. Regional rolle

I ein regional kulturplan er det nyttig å gå noko vidare inn på fylkeskommunen si rolle, som det offentlege nivået som har det regionale blikket. Fylkeskommunen si regionale rolle er nedfelt m.a. i plan- og bygningslova. Omsynet til det regionale er ein føresetnad for tildelingar av tilskot til drift og prosjekt og tiltak. Det ligg to prinsipielle hovudkriterium til grunn for omgrepet «regionalt»:

Geografisk kriterium: geografisk nedslagsfelt og verkeområde.

Her er spørsmålet om den aktuelle verksemda omfattar fleire kommunar og/eller om tiltaket vert gjennomført eller har deltaking frå fleire kommunar.

Reint lokale føremål skal takast hand om lokalt, og vere eit kommunalt/lokalt hovudansvar.

Funksjonskriterium: regional funksjon i kraft av oppdrag, storleik, fagleg tyngd, kvalitet og særpreg.

Dette tek utgangspunkt i innhaldet i og karakteren til verksemda/tiltaket og kva verdi dette har lokalt, regionalt og i nokre tilfelle nasjonalt og internasjonalt. For større sentrale institusjonar følgjer det av verksemda sitt omfang, faglege tyngd og tyding for bebuarar i fylket at denne har ein slik regional funksjon. Storleik og omfang treng ikkje vere avgjerande. Omsynet til fagleg kvalitet og graden av nyskaping m.m. kan også ligge til grunn for at ein institusjon eller eit tiltak har ei regional rolle. Også der det gjeld særleg

smale felt, kan ein institusjon eller eit tiltak ha ein regional funksjon i kraft av det å vere unik, eksklusiv og ha særlege kvalitetar.

Funksjonskriteriet skal vege noko tyngre enn det geografiske kriteriet, men det må sjåast i eit heilskapleg perspektiv utifrå kvar enkelt søknad.

Ved vurderinga av om kravet til regional tyding er oppfylt, vil det i praksis ofte vere naturleg å sjå desse to meir grunnleggande kriteria i samanheng.

Med grunnlag i denne forståinga kan ein avgrense og harmonisere det regionale ansvaret med kommunane og staten. Dette inneber at fylkeskommunen til dømes ikkje skal tildele tilskot ut frå ei lokalpolitisk grunngjeving. Dette vil vere eit kommunalt ansvar. Fylkeskommunal kulturpolitikk skal vere utviklande og samordnande, men ikkje ei erstatning for manglande eller mangelfull kommunal eller statleg kulturpolitikk. Samstundes skal fylkeskommunen, i samarbeid med kommune, stat eller private, medverke på ein måte som samla sett gir betre finansiering. Føresetnaden er at fylkeskommunen sitt bidrag speglar og tek hand om ei regional interesse og prioritering.

Ein strategi for å styrke dialogen om ansvarsfordeling er at fylkeskommunen tek ansvar for drøfting og samhandling med staten og kommunane.

4. Utfordringar i Vestland

Generelle utfordringar Vestland har, er også utfordringar som gjeld kulturlivet, i tillegg til at det er særlege forhold å ta omsyn til når det gjeld kultur. Utfordringane som er presenterte under er dei same som er løfta fram i Utviklingsplan for Vestland 2020–2024, men med nokre tillegg og med eit ekstra blikk på kulturfeltet. Kulturlivet sine særskilte utfordringar vert utdjupa og følgde opp i kapittel 5 og 6.

4.1. Klimaomstilling

Vestlandet opplever konsekvensane av å måtte tilpasse busetnad, matproduksjon og infrastruktur til eit endra klima. Det er eit nasjonalt mål å innan 2030 redusere CO₂-utsleppa med minimum 50% frå 1990-nivå, og dette er eit mål også for kulturfeltet. Grøn omstilling til eit berekraftig samfunn er avhengig av at flest mogleg har kunnskap og kompetanse om korleis ein bør handle for å gjere klimariktige val og prioriteringar.

Berekraftsmåla er ein raud tråd i planlegginga av framtida sitt Vestland. Kulturfeltet si evne til innovasjon og omstilling og miljømessig, kulturell og sosial verdiskaping, gjer kultur til ein sterk ressurs for å løyse aktuelle berekraftsutfordringar.

Vestlandet opplever konsekvensane av å måtte tilpasse busetnad, matproduksjon og infrastruktur til eit endra klima. Det er eit nasjonalt mål å innan 2030 redusere CO₂-utsleppa med minimum 50% frå 1990-nivå, og dette er eit mål også for kulturfeltet. Grøn omstilling til eit berekraftig samfunn er avhengig av at flest mogleg har kunnskap og kompetanse om korleis ein bør handle for å gjere klimariktige val og prioriteringar.

Berekraftsmåla er ein raud tråd i planlegginga av framtida sitt Vestland. Kulturfeltet si evne til innovasjon og omstilling og miljømessig, kulturell og sosial verdiskaping, gjer kultur til ein sterk ressurs for å løyse aktuelle berekraftsutfordringar.

4.2. Balansert areal- og naturressursbruk

Arealendring er den viktigaste årsaka til tap av artar og naturtypar i Noreg. Fjellområda og fjordlandskapet er i likskap med strandsona utsett for arealpress. Arealinngrep utgjer ein trugsel mot unik natur og verdfulle kulturlandskap, og Vestland skal difor ha ein balansert arealpolitikk som tek omsyn til landskapsverdiar. Ein balansert areal- og naturressursbruk er i tråd med den internasjonale naturavtalen til FN som forpliktar vern av 30% av all natur på land innan 2030.

Det er eit nært forhold mellom friluftsliv og verdiskaping basert på natur- og kulturarven. Gode vilkår for å drive friluftsliv har stor verdi for lokalbefolkninga og turistnæringa. Vern av naturen og god tilrettelegging for friluftslivet er difor viktig. Likevel er det slik at når turstiar blir arena for masseturisme, kan konsekvensen bli tap av natur. Miljømessig verdiskaping handlar om å nytte og styrke kvalitetane og verdiane knytt til kulturmiljø og natur. Desse verdiane må skjøttast og vernast slik at både kulturarv og naturmangfald vert sikra.

Kulturarven representerer notida si forankring til historia. I naturen er dette representert ved kulturlandskapet, dei gamle ferdsevegane og kunnskap om gamal landbruks- og friluftslivspraksis. Fortida

gir læring og oppleving. Nettopp difor er det fundamentalt viktig å verne om denne arven. Arrangement og reiseliv trekker til seg besøkande, der kultur- og naturmiljø vert profilert. Besøksmål kan gi store inntekter, men også slitasje på kultur- og naturarv.

4.3. Gode transportsamband og smart mobilitet

Det er store utfordringar med å oppretthalde standard, utbetre og vedlikehalde kommunikasjon både internt i fylket, og inn til fylket. Trafikktryggleik og rask og smart mobilitet er viktig for kulturlivet, som for folk og samfunn elles. Kulturnæringane er ein del av konkurransesamfunnet, og for mange er funksjonell og berekraftig transport og mobilitet ein av dei viktigaste føresetnadene for framgang.

Skal kulturlivet blomstre i heile fylket, må transport og kommunikasjon bli betre varetatt. Ikkje minst må eit godt transporttilbod tilpassast barn og unge, eldre og menneske med nedsett funksjonsevne, for å sikre deira rett til deltaking i fritidsaktivitetar. Fritidserklæringa slår fast at alle barn og unge skal ha moglegheit til å delta jamleg i minst éin organisert fritidsaktivitet saman med andre. Eit velfungerande kollektivtransporttilbod er dermed avgjerande.

Store avstandar, dyre billetter og manglande rutetilbod, er forhold som gjer transport til ei utfordring for lokalt inkluderingsarbeid. Transport som barriere for deltaking rammar uavhengig av familieøkonomi, men barrieren kan vere større i låginntektsfamiliar.

4.4. Grøn konkurransekraft

Grøn omstilling er ei grunnleggande utfordring i planperioden, og påverkar eit samla kulturområde. Grøn konkurransekraft kan gjere oss mindre avhengige av olje og gass og meir innretta mot sirkulærøkonomi og bioøkonomi. Vestland har store konkurransefordelar med høgt utdanningsnivå, relevante forskingsmiljø og eit næringsliv som konkurrerer i ein global marknad. Med det grønne skiftet må kulturlivet ta posisjon som ein stadig sterkare samfunnsaktør, med vesentlege bidrag til verdiskapinga i fylket.

I eit slikt konkurransebilde er det viktig å styrke koplingane mellom kulturlivet og andre næringar, til dømes reiselivet. Utfordringa er å skape eit grønt reiseliv som i større grad støttar opp om lokale verksemdar, og reduserer transportbehovet. Lokal matproduksjon bidreg til grøn konkurransekraft ved å sikre matjord for framtida og redusere utslepp, og tek i vare kulturlandskap og gir sysselsetting i delar av fylket som har behov for tilflytting. I dette må kulturlivet vere ein sterk partner.

4.5. Digitalisering av samfunnet

Demokratisk tilgang til kultur er eit viktig mål og prinsipp både nasjonalt og regionalt. Kultur er ein ressurs for forskning, undervisning og for kultur- og samfunnsutvikling. Digitalisering sikrar og gjer kultur tilgjengeleg.

Digital delingskultur gir grunnlag for vekst og nyskaping i kultur- og samfunnsliv. Dette krev kompetanse om balansen mellom opphavsrett, omsynet til personvern og fri bruk.

Det er mange uløyste spørsmål knytt til digitalisering av kulturarrangement og andre former for formidling. Det ligg ei utfordring i skjæringspunktet mellom digitale løysingar og ivaretaking av den levande kulturen.

Skiljet mellom privat og offentleg, eller mellom digital og fysisk kultur, kan opplevast framand, særleg for barn og unge, og kan i praksis ha lita tyding. Kulturpolitikken må utforske, bygge opp under og nytte seg av høva som ligg i barne- og ungdomskulturen, kanskje særleg bruken av digitale plattformer og viljen til interaksjon, samskaping og medverknad.

Samstundes kan digitale tilbod representere utfordringar for demokrati og fellesskap. Teknologien utviklar seg raskt, med store konsekvensar for samfunnet og kulturlivet. Eit sterkt kulturliv medverkar til å styrke kompetanse og evne til kritisk refleksjon i møtet med den digitale kvardagen.

Det norske skriftspråket, og i høg grad nynorsk, er sett under press gjennom auka digitalisering. Det manglar til dømes nynorsk digital terminologi i skulen og academia, i arbeidslivet og på fritidsarenaene. Det offentlege, næringslivet og sivilsamfunnet kan motverke dette som forbrukarar og ved å verne om og styrke verdiane knytt til språkleg mangfald. God tilgang til offentleg informasjon og tenester på eige språk er ein demokratisk rett og ein av føresetnadene for at velferdsstaten skal fungere.

4.6. Relevant kompetanse og kunnskap

Kompetanse og kunnskap er nøkkelfaktorar for utvikling, både for den einskilde og for samfunnet. Kulturutviklinga i Vestland må vere basert på kunnskap, gjennom forskning og kunnskapsbaserte arbeidsmåtar. Det er nødvendig med forsterka satsing på forskings- og utviklingsarbeid (FoU) i kommunane, fylkeskommunen og kultursektoren - og styrking av samarbeidet med academia. Ein stor del av kulturfeltet har utviklingsarbeid som ein vesentleg del av si verksemd. Til dømes er musea i ein prosess der forskning vert ein stadig viktigare del av deira samfunnsoppdrag. Det er potensial for auka samarbeid og nettverkssaktivitet mellom forskarmiljøa og praksisfeltet. Dette kan til dømes føre forskingsinstitusjonane tettare på dei reelle kunnskapsbehova, og i tillegg vere til hjelp for å spreie aktuell forskning og ny kunnskap i kulturfeltet.

På individnivå er utvikling av kunnskap og kompetanse viktig i alle livsfasar. Kultur bidrar til livslang læring, til dømes gjennom kunnskapsformidlande institusjonar som arkiv, bibliotek og museum. Folkeakademiet, lokale og regionale historielag, studieforbunda og Vestland musikkråd er døme på andre kulturaktørar som utfører viktig kunnskapsarbeid.

På høgt utdanningsnivå er Universitetet i Bergen, Høgskulen på Vestlandet og Ole Bull Akademiet institusjonar som samarbeider med kulturlivet. Det er ei målsetting å vidareutvikle samarbeidet mellom vidaregåande opplæring, utdanningsinstitusjonane og kulturinstitusjonane.

Rekruttering og talentutvikling er viktig, og også at unge utøvarar kan kombinere satsing innan kultur med utdanning. Grunnlaget for å bli kunstnar eller kulturarbeidar vert for mange lagt via deltaking i frivillige lag og organisasjonar, i grunnskulen, kulturskulen eller i møtet med Den kulturelle skulesekken. I Vestland er det stor variasjon i kommunale tenester på kulturområdet, til dømes har mange kulturskular lange ventelister.

4.7. Attraktive stader og gode nærmiljø

Tilgangen til tenlege arenaer er ein føresetnad for eit aktivt kulturliv. Idretten må ha gode rammer for fysisk aktivitet, friluftslivet har behov for tilrettelegging og organisasjonshus, og frivillig og profesjonelt kulturliv treng fysiske arenaer i byar, tettstader og lokalsamfunn. I Vestland er det manglar når det gjeld kulturhus, konsertlokale, bibliotek, idrettsanlegg, symjehallar, museum og magasin. Dette er av dei viktigaste utfordringane i planperioden. System for deling, sambruk og fleirbruk må utviklast. Det er ei kulturpolitisk utfordring å legge til rette eksisterande eller å utvikle nye arenaer.

Tilgang til sosiale møteplassar og gode friluftsområde er avgjerande for trivsel og vekst, og dermed psykisk og fysisk helse. Det er ei utfordring i planperioden å styrke tilgangen til eit breitt spekter av universelle møteplassar, både i nærmiljøet og regionalt, for det organiserte og det eigeninitierte, for frivilligheita og det profesjonelle. Det må vere ei målsetting å fjerne alle tersklar for deltaking.

Nærfriluftsområde som ein kan nå utan bruk av bil eller buss har stor verdi, både som møteplass og som fremjar av fysisk og psykisk helse. Mange av dei kjende livsstilsutfordringane kan motverkast av auka fysisk aktivitet og opphald i naturen.

4.8. Eit fornyande profesjonelt og frivillig kulturliv

Det mest uttalte utfordringa for kulturlivet, er det økonomiske grunnlaget. Finansiering av drift, tiltak og investering er normale moment i prosessar for utvikling av kultur. Dei fleste strategiar og tiltak også i denne planen har økonomiske implikasjonar, og møter økonomiske avgrensingar.

Undersøkingar viser at profesjonelle kunstnarar ofte har dårlegare levekår enn gjennomsnittet. Dette gjeld også i Vestland. Profesjonelle kunstnarar vel ofte å busetje seg i Bergen eller dei største tettstadene. I mindre lokalsamfunn er det mangel på profesjonelle kulturarbeidarar som kan leve av yrket sitt. Eit større mangfald av slike yrkesutøvarar vil kunne stimulere lokalsamfunna og den kulturelle utviklinga. Det skaper meir innovative samfunn med eit breitt spekter av kompetanse. Å støtte opp om fleire arbeidsplassar for profesjonelle kulturarbeidarar er difor eit mål. Eit suksesskriterium for slik vekst kan vere auka samarbeid og kompetanseoverføring mellom dei store institusjonane og det frivillige kulturlivet, og styrking av kunstnarorganisasjonar.

Vestland har tradisjon for eit rikt og desentralisert kulturliv, med eit mangfald av tilbod i lokalsamfunna. Dei mange festivalane er eit av døma på korleis også mindre lokalsamfunn kan organisere store kulturhendingar på høgt nivå. Tilflytting til byane og aldrande befolkning i bygdene utfordrar dette.

Det ligg eit stort potensial i samskaping mellom profesjonelle og frivillige, og i å styrke møteplassar og kompetansedeling mellom desse. Slike koplingar kan gjere til at profesjonelle kulturutøvarar og frivilligheit styrker kvarandre gjensidig.

Tilskot til drift og tiltak frå staten, fylkeskommunen og kommunane vil også i framtida vere av avgjerande betydning for utviklinga av eit mangfaldig, tilgjengeleg kulturliv i heile fylket. Samstundes ligg det moglegheiter i eit sterkare samspel mellom offentleg og privat finansiering, frivillig verksemd, og mellom marknad og politikk. Det er viktig å vere merksam på at det er store skilnader på kor attraktive ulike kulturaktørar er i ein sponsormarknad.

4.9. Eit likeverdig samfunn

Alle innbyggjarane i Vestland skal kunne ta del i kulturaktivitetar uavhengig av bakgrunn, men det er stor skilnad på i kva grad menneske er aktive i kulturlivet. Sosioøkonomisk, kulturell og språkleg bakgrunn, utdanningsnivå, funksjonsnivå, alder og kvar ein bur er faktorar som betyr noko for deltaking. Ei utfordring er å utvikle kulturfeltet slik at det er mangfaldig, ope og representativt nok til å femne om alle.

Dei sosiale skilnadene i Vestland er aukande. Samfunn med stor ulikskap har oftare lågare tillit mellom folk, svakare sosiale relasjonar, svakare deltaking i demokratiske prosessar og mindre økonomisk stabilitet. Utanforskap og einsemd gir tapt livskvalitet, mens deltaking fremjar sunne og aktive liv.

I *Vestland – utfordringar for fylket og for regionane (2019)* vert auken i talet på barn i familiar med vedvarande låg inntekt framheva som ei urovekkande utvikling. Barn og unge med innvandrarbakgrunn kan ha særskilde utfordringar som gjer det vanskeleg å ta del i organiserte kultur- og fritidsaktivitetar på lik linje med andre. Målretta innsats må til for at desse gruppene skal få del i kulturtilboda.

Frivilligheitsmeldinga trekker fram tilgangen til eigna lokale som ei av hovudutfordringane for frivillig sektor. Dette er ei utfordring som stat, fylkeskommunar og kommunar må løyse i fellesskap og gjennom samarbeid med frivillige organisasjonar og private aktørar.

Ny teknologi og digitale løysingar har endra rammene for produksjon og deling av informasjon. Aktørar som fremjar kunnskap og opplysing taper tidvis for aktørar som spreier falske nyhende og propaganda. Sosiale skilnader kan samanfalle med digitale skilnader i befolkninga.

Digitaliseringa har endra mange sider av kvardagslivet, ikkje minst til barn og unge. Digitale plattformer og tenester opnar på den eine sida for å delta, lære og å vere saman, og fjernar hinder som t.d. menneske med funksjonsnedsetjingar eller sjukdom kan oppleve. På den andre sida kan digitale arenaer forsterke utanforskap og mobbing. Det er stort behov for at folk i alle aldrar utviklar god digital dømmekraft og kritisk medieforståing.

Gruppa eldre utgjer gradvis ein større del av befolkninga. Samfunnet må ta i bruk ressursane i denne gruppa, samstundes som ein legg til rette for at ein kan meistre livet og vere aktiv så lenge som mogleg. Kommunar og fylkeskommunar må samarbeide om å utvikle tilbod til eldre. I heile eller delar av livet vil mange vere avhengig av tilrettelegging for å kunne delta og bidra. Universell utforming er grunnleggande, og omfattar t.d. kommunikasjon, fysisk tilgjenge, transport og tilgang på følgjeperson der det er behov for det.

Vestland fylkesting erkjenner at mange menneske i Noreg og Vestland enno blir utsett for rasisme og diskriminering. Ein sterkare og tydelegare kamp mot rasisme er ein føresetnad for å nå målet om å bli eit godt integreringsfylke. Vestland skal vere rasismefri sone.

Samfunnet sine haldningar til kjønnsidentitet har i aukande grad vore gjenstand for offentleg debatt. I Vestland må problemstillingar knytte til dette vere ei sak både for offentleg og privat sektor. Kunnskaps-spreiing og erfaringsdeling er viktig for læring og for å motverke utanforskap.

Forsking viser at kultur er helsefremjande. Gjennom deltaking i kulturaktivitet, idrett og friluftsliv utviklar vi fysisk og psykisk helse, opplever fellesskap og knyter sosiale band. Kulturopplevingar og deltaking kan motverke inaktivitet og utanforskap, og slik bidra til sosial berekraft. Inkludering og universell tilrettelegging er sentrale føresetnader i arbeidet med kultur og helse.

Fagområdet kultur og helse bygger på forskning nasjonalt og internasjonalt. Offentleg sektor bringer erfaringar frå praksis til forskning, og syter for at resultat frå ny forskning vert tilgjengeleg for dei som arbeider i kommunane og institusjonane. Fylkeskommunen og kommunane må utvikle ein politikk for kultur

og helse med utgangspunkt i forskning og nasjonale føringar, og i fellesskap fremje kultur- og helseperspektivet i offentleg planleggingsarbeid.

4.10. Ungdom – trivsel og tilhøyrslø

Ungdata-undersøkinga frå 2021 indikerer at dei fleste ungdommar i Vestland har det godt. Ein klar majoritet opplever at livet dei lever gir mening, og at tilbodet til ungdom er bra. Det er likevel ei utfordring i Vestland at unge i for stor grad flyttar frå heimplassen, fråfall i idretten aukar, og unge har låg valdeltaking. Dette er teikn på at det er behov for å styrke den lokale tilhøyrslø til ungdom, for å auke trivsel og vilje til å satse i lokalsamfunnet. Barnefamiliepanelet til Bergen kommune understrekar at ei aktiv fritid aukar barn og unge sin livskvalitet, skaper venskap og styrker helsa. Satsing på ungdomskultur, og tilgang til utdanning og bustad, er viktig.

I Ungdata-undersøkinga viser svara både i ungdomsskulen og vidaregåande at ungdom er mest nøgd med tilbodet av idrettsanlegg og minst med lokale der dei kan treffe andre unge på fritida. Kva ungdommane er misnøgd med varierer mykje frå kommune til kommune, noko som er ei utfordring når kommunane skal legge til rette for at ungdomane skal trivast.

Undersøkinga viser at dei fleste barn og unge har delteke eller vore innom ulike typar organiserte fritidsaktivitetar gjennom oppveksten. Sjølv om det er ein viss nedgang i ungdomsåra, er nær halvparten av elevane i vidaregåande på landsbasis med i ei eller anna form for fritidsaktivitet.

Prosentdelen som er med på organisert aktivitet har halde seg nokså stabil siste tiåret. I ungdomsskulen deltek to av tre i idretten. På vidaregåande deltek nær halvparten. Likevel er det ein viss nedgang i ungdomstida. Fråfallet frå trening og fysisk aktivitet er jamt utover i ungdomsalderen, fleire sluttar i overgangen mellom ungdomsskule og vidaregåande enn elles. Jentene har størst fråfall. Det er også ei sosial skeivdeling, der ungdom frå mindre ressurssterke familiar sluttar i organisert idrett tidleg i tenåra.

Slik idretten er ein viktig arena for ungdom, er kulturlivet elles også det: kulturskulane, dei lokale organisasjonane, Den kulturelle skulesekken, UKM, eigenorganisert aktivitet t.d. i ungdomsklubbane, friluftsliv, møteplassar som biblioteka. Det ligg ei stor utfordring i å få ungdom til å finne sin plass i dette.

Vestland har kring 50 000 studentar, ei stor gruppe med både kulturbrukarar og produsentar. Studentenes helse- og trivselsundersøkelse (2022) syner at ein av tre studentar er einsame på studiestaden. Men om ein deltek i ein studentorganisasjon, går einsemda tydeleg ned. Det er ein indikator på kor viktig studentfrivilligheita er for studentane, og ei påminning til resten av kulturlivet om at studentane er ei viktig gruppe å få med. Prosjekt og tiltak frå studentkulturen og -frivilligheita, er viktig for å betre studentane sine moglegheiter til å delta i kulturliv og frivilligheit i heile Vestland. Fylkeskommunen kan også bidra til auka deltaking i studentkulturen, saman med kommunane og studentsamskipnaden. Velferdstinget Vest er eit viktig talerøyr for studentane, slik Elevorganisasjonen i Vestland er for elevlar og lærlingar under vidaregåande opplæring og i ungdomsskulen.

4.11. Frivilligheit

Frivilligheita er stor, mangfaldig og i endring. Enkelte frivillige medlemsorganisasjonar opplever medlemsnedgang, medan andre har vekst. Økonomien i frivillig sektor er i endring, der større delar av inntektene kjem frå det private. Samstundes oppstår det nye organisasjonsformer. Den frivillige innsatsen er stabil, men fleire engasjerer seg som privatpersonar.

Folkehelseoversikta i Vestland slår fast at svak økonomi og låg utdanning gir dårlegare livsvilkår og lågare deltaking i organiserte og eigenorganiserte aktivitetar. Funksjonsnivå påverkar deltaking, og innvandrarar deltar i mindre grad i formaliserte medlemskap og organisasjonsliv.

Det frivillige arbeidet femner mange ulike område og felt, og frivilligheita har eit vidt samarbeid med privat og offentleg sektor. Dei frivillige organisasjonane kan styrke kompetansen, nettverka og ta meir aktivt del i politiske prosessar ved å organisere seg i paraplysam arbeid på lokalt, regionalt og nasjonalt nivå.

Mykje av det frivillige arbeidet er lokalt. Mange av dei frivillige organisasjonane har også oppbygning med regionalt og nasjonalt ledd. Kommunane, fylkeskommunen og staten har ulikt ansvar for oppfølging av frivilligheita utifrå geografi og kva samfunnsområde eller felt dei frivillige organisasjonane engasjerer seg i. Det offentlege må legge til rette for at det blir enklare å vere frivillig gjennom møteplassar, økonomisk stønad og tilgang til gode arenaer for aktivitet.

Samskaping mellom det offentlege, det private og sivilsamfunnet sine organisasjonar er eit styringsideal. Samstundes er frivilligheita sjølvstendig og skal setje egne mål, og ikkje bli instrument for det offentlege.

Frivilligheita er sentral i arbeidet med både dei økonomiske, sosiale og miljømessige berekraftsmåla. Sivilsamfunnet sine organisasjonar skapar tillit og engasjement i samfunnet i tider prega av uro og kriser. Derfor må frivillige organisasjonar og offentleg sektor styrke kvarandre gjennom forpliktande samarbeid, og i lag løfte frivilligheita som politikkområde.

5. Aktørar og fagområde

Planen sine mål og strategiar er knytt til fire tverrgåande satsingsområde, skildra i kapittel 6. Kapittel 5 går inn på dei ulike fagområda i det breie kulturfeltet, kva roller aktørane her har, og kva utfordringar som finst. Dette blir følgt opp av handlingsprogrammet som høyrer til planen.

5.1. Frivilligheita i Vestland

Det frivillige engasjementet utgjer basisen i det lokale kulturlivet. Frivillig sektor er stor og mangfaldig, med breie interesseområde, stor deltaking og høg organisasjonsgrad. Å vere frivillig har ein eigenverdi, samstundes som frivilligheita skaper store verdiar for samfunnet. Grunnregelen er at frivillig sektor skal vere sjølvstendig og sette eigne mål, mens det offentlege skal bygge opp under det frivillige kulturlivet og syte for gode og føreseielege rammevilkår.

Berekraftig utvikling i Vestland føreset medverknad frå det breie lag av samfunnet i heile regionen, og her spelar det frivillige kulturlivet ei stor rolle. Det er frivillig innsats innan dei fleste deler av kulturlivet, og grensa mellom profesjonell og amatør er ikkje alltid klar. Institusjonar og tiltak er i varierende grad samansett av begge kategoriar. Sjølv om det profesjonelle og frivillige kulturlivet er samanvevd, er det likevel eit skilje i kva verkemiddel dei treng for å vere levedyktige, få utvikling og vekst. Her må ein sjå både på ulike behov og på korleis ein kan få eit godt samspel mellom det frivillige og det profesjonelle kulturlivet, og det offentlege og det private.

Eigenaktivitet er kjernen i kulturfrivilligheita. Gleda ved det å synge i kor, gå på speidaren, spele tennis eller fotball utan at ein nødvendigvis er best, gir livsinnhald til enkeltmenneske og samfunnet. I eit samfunn der psykisk uhelse er ein av dei største trugslane for folkehelsa, er eigenaktivitet og frivillig engasjement svært viktig. Frivilligheita kan tilby trygge sosiale miljø og bidra til at folk kan leve aktive liv, meistre og lære. Frivillig sektor bidrar i stor grad til den sosiale dimensjonen av berekraftsmåla, og kan vidareutvikle og styrke denne dimensjonen.

Skiftande demografi, t.d. endring i alderssamansetting og busetting i kan gje endringar i det frivillige kultur- og organisasjonslivet. Aktiviteten i ein del tradisjonelle kristne organisasjonar har t.d. blitt lågare, men ein har fått nye aktive religiøse organisasjonar, ofte knytt til menneske med innvandrarbakgrunn. Vestland har framleis mange tradisjonelle, etablerte frivillige organisasjonar som er aktive, og amatøraktivitet innan musikk og idrett utgjer ein særleg stor del av frivilligheita i både bygd og by.

Det er aukande populært å ta del i frivillig innsats som er meir tiltaksbasert, ofte knytt til tidsavgrensa arrangement. Vestland er eit sterkt arrangements- og festivalfylke, og frivillig innsats er heilt sentral for dei aller fleste av desse. Festivalar og større arrangement kan særleg gjennom frivillig deltaking knytte lokalsamfunn saman. Festivalane er også eit godt døme på møte mellom frivillig og profesjonell. Samspelet mellom profesjonelle og amatørar bør utviklast på fleire felt. Dette kan vere med på å utvikle og inspirere begge partar, ikkje minst når det gjeld barn og unge.

For at kommunar og fylkeskommune skal kunne støtte opp under gode tiltak og sette inn rette verkemiddel, treng ein arenaer for samhandling og dialog. Idrettsråda fungerer i svært mange kommunar i fylket. Amatørkulturråd og kulturråd i kommunar og regionar kan også bidra til betre samordning og deltaking, ikkje minst i politiske prosessar.

Det er viktig med fungerande bindeledd mellom frivillig kulturliv og det offentlege. Frivilligsentralane i kommunane er eit slikt, og viktige i arbeidet med å få fleire til å engasjere seg i frivillig arbeid. Frivilligsentralane er eigd av kommunar, stiftingar eller frivillige organisasjonar, og har ulik aktivitet utifrå dei lokale behova. Mange av kommunane i Vestland har utstyrssentralar, slik som BUA-ordninga, der alle kan låne sports- og friluftsutstyr gratis. Desse bidreg til at fleire kan delta i aktivitetar som går føre seg i lokalsamfunna.

Samspelet mellom den profesjonelle og frivillige kulturen

Det profesjonelle og frivillige kulturlivet er nært knytt saman - så nært og sjølvstøtt at det i mange tilfelle er vanskeleg å skilje. Det frivillige kulturlivet er avhengig av profesjonelle kunstnarar og kulturarbeidarar som dirigentar, instruktørar og som teknisk personale ved framsyningar og andre publikumsarrangement. Det profesjonelle kulturlivet har nært samarbeid med frivilligheita i samband med gjennomføring av framsyningar, festivalar og andre kulturarrangement. Dei aller fleste større institusjonar har kontakt med det frivillige kulturlivet, særleg når det gjeld barn og unge.

Samarbeidet og samspelet mellom den profesjonelle og frivillige kulturen er viktig. I Vestland har vi fleire musikk- og scenekunsthøytidningar med høgt kunstnarleg nivå. Desse er skapt i tett samspel mellom frivillige og profesjonelle. Kulturskulane er viktige arbeidsplassar for profesjonelle kunstnarar og kulturarbeidarar, og mange av dei er også tilsette som instruktørar eller dirigentar i det frivillige kulturlivet på kveld og helg.

Ein del kommunar i Vestland har også god erfaring med distriktsmusikarar, som eit samarbeid mellom fylkeskommunen og kommunar. Distriktsmusikarane er tilsett i kommunane, og bidreg til mellom anna Den kulturelle skulesekken, det frivillige musikklivet, kulturskulen, spelemannslag, kor, korps, opera og orkester.

Samspelet mellom profesjonelle og frivillige må vidareutviklast. Det offentlege kan legge til rette for dette ved å skape møteplassar mellom det profesjonelle og frivillige kulturlivet, og kan tilby arbeidsplassar i t.d. kommunane der delar av stillinga kan vere knytt til arbeid ut mot frivilligheita.

Organisasjonane som representerer profesjonelle kunstnarar og kulturarbeidarar kan ta ansvar ved å legge til rette for styrke kontakt med det frivillige kulturlivet sine organisasjonar. Likeins kan frivillige kulturorganisasjonar invitere det profesjonelle kulturlivet til samarbeid og samspel. Kulturlivet – både det frivillige og profesjonelle – har mange felles mål og utfordringar.

5.2. Kulturarv

Kulturarven er ein grunnmur i samfunnet, om det er fysiske gjenstandar, handverkstradisjonar eller immaterielle kulturuttrykk som går i arv mellom generasjonane. Kulturarven gjev oss betre forståing av verda og samfunnet.

Vestland er på UNESCO sine lister både når det gjeld verdsarv, dokumentarv og immateriell kulturarv. Dette gjev ulik type status, og inneber både ansvar og moglegheiter. Det er rett satsing å gje ekstra merksemd til ikkje minst verdsarvstadene, men samstundes er det viktig å ha blick for heilskapen i kulturminna og kulturmiljøa i Vestland. Det store kulturarvarbeidet er spreidd over heile fylket, og går ofte føre seg i det små og på frivillig basis.

Det er eit nasjonalt mål at alle skal ha moglegheit til å engasjere seg og ta ansvar for kulturarven. Kulturmiljø er eit felles gode som samfunnet har eit felles ansvar å forvalte. Som ein leiande region må Vestland legge til rette for at det skal vere enkelt å drive frivillig kulturvern i fylket.

Tradisjonelt har kulturmiljøforvaltninga vore objektfokusert. Frå 2000-skiftet har ein i aukande grad sett på kulturminne og kulturmiljø som ressurs i lokal samfunnsutvikling. I 2003 starta Riksantikvaren eit verdiskapingsprogram som nettopp skulle stimulere til lokal og regional verdiskaping. I stortingsmeldinga I Nye mål i kulturmiljøpolitikken (Meld. St. 16, 2019-2020) heiter det: «Kulturarven er en samfunnsressurs som i større grad bør brukas for å utvikle livskraftige lokalsamfunn og som grunnlag for næringsutvikling.»

All verdiskaping på kulturmiljø i Vestland rettar seg etter WTO/FN sine prinsipp for utvikling av berekraftig næringsliv; bevaring av natur, kultur og miljø, styrking av sosiale verdiar, og økonomisk levedyktigheit.

Verdiskapingstiltak i lokalsamfunna handlar om medverknad og av både aktørar og institusjonar si mobilisering. Døme på slik mobilisering i Vestland er regionalparkane som bygger utvikling og samarbeid gjennom «nedanfrå og opp-prosessar».

Det skjer endringar i nasjonale og internasjonale marknader i retning av at fleire etterspør kulturopplevingar i tillegg til naturopplevingar. Dette har utvida verkemiddelapparatet for reiselivsutvikling. I ny-nasjonal reiselivsstrategi er det kome med eige program for nyskapande kulturopplevingar.

I verdiskapingsarbeidet på kulturarvfeltet er det naturleg å ha tett samhandling med reiselivsaktørane og kople saman verkemiddelapparatata som reiselivs- og kulturaktørane nyttar seg av. Det er også behov for følgjeforskning i verdiskapingsprosjekta for å få meir kunnskap om effektar og behov.

Arkiv

Arkivsektoren rommar både statlege og fylkeskommunale institusjonar, interkommunale samarbeid, stiftingar og private aktørar. Mange museum og bibliotek forvaltar arkiv som ein del av arbeidet sitt. Ansvar for desse aktørane forvaltar er forankra i menneskerettane og Grunnlova, der dei varetak offentleg-prinsippet i lovverket. Sektoren gir innbyggjarane tilgang til sin eigen kultur, slik at dei både kan vidareføre og påverke han. Arbeidet i sektoren kan samanfattast i tre grunnleggande funksjonar: Arkiva er administrative ressursar, som er ein føresetnad for effektiv sakshandsaming. Arkiva er demokratiske ressursar som bidreg til openheit og etterprøving. Arkiva er kulturelle og forskingsmessige ressursar som forvaltar den samla samfunnsdokumentasjonen og kulturarven.

Arkivsektoren er ein viktig premissleverandør for eit ope og gjennomsynleg demokrati der alle kan etterprøve styresmaktene i prosessar som handlar om og påverkar dei sjølve og samfunnet dei lever i. Dette gjeld både majoritets- og minoritetskulturar, og uavhengig av kvar ein bur.

Vestland skal vere eit føredøme for open dokumentforvaltning og tilgjengeleggjering av kulturhistoriske kjelder. Utvikling av gode løysingar for formidling og tilgjengeleggjering er difor ei kjerneutfordring for alle som forvaltar arkiv. Faglege og institusjonelle samarbeid er sentralt for å løyse dette.

Arkivinstitusjonane er ein viktig gratisaktør i samfunnet. Slik fungerer sektoren utjamnande. Likeverd er ein viktig lenke til sosial berekraft. Å verte eksponert for kultur og den felles historia vår fremmer kritisk refleksjon og kreativitet, som er viktig for å løyse framtidens berekraftsutfordringar.

Kunnskapen om lokal historie og kulturminne er viktige ressursar som bidreg til lokal tilknytning og samkjensle. Lokalt engasjement av stor verdi for arkiva, slik arkiva er viktig for verdiskapinga i den frivillige sektoren. Autentisiteten i språk, tradisjonsuttrykk og kulturhistorisk medvit er ein viktig del av

verdiskapinga òg utanfor kultursektoren. Arkivsektoren skal vere ein viktig pådrivar for utvikling av ny teknologi som lettar deling og bruk av dokumentasjonen sektoren forvaltar, i tillegg tilgjengeleggjing under frie lisensar.

Immaterielle kulturuttrykk er ein del av eit økosystem der dokumentasjon, bruk og utvikling er knytt saman. Dette økosystemet er ein sentral del av verdiskapinga innanfor den immaterielle kulturen. For at desse kulturuttrykka skal kunne bli traderte, revitaliserte eller verte ein del av nye uttrykk, trengst arkiv-institusjonar med spesialiserte samlingar og tilbod.

Den stadige utviklinga av kommunikasjonsformer og informasjonsdeling fører til eit utviklingsbehov for arkivsektoren. Dei fleste arkiva arkivinstitusjonane forvaltar i dag består av fysiske format. Sektoren skal bu seg på å ta inn stadig fleire digitalt skapte arkiv for å sikre samfunnsdokumentasjonen. Aktørane på arkivfeltet er avhengige av stabile rammer for å kunne utvikle nye løysingar og auke medvitte kringvaretakinga av vår nære historie. Dette gjeld både offentlege og private arkivskaparar.

I møte med bevaringsutfordringane er det avgjerande å jobbe kunnskapsbasert og sikre ein samordna og koordinert innsats på feltet.

Immateriell kulturarv, tradisjonshandverk og tradisjonsuttrykk

Immateriell kulturarv er levande tradisjonar og tradisjonell kunnskap som vert overført mellom folk. Kunnskapen vert praktisert i dag og ført vidare gjennom uttrykksmåtar som handverk, musikk, dans, mattradisjonar, ritual, språkleg ve uttrykk og munnlege forteljingar.

Vestland er rikt på immateriell kulturarv. Mange av landets fremste tradisjonshandverkarar finst her. Regionen tek vare på kunnskapen om båtbygging, her er felemakarar, bygningshandverkarar og tradisjons-saum. Tradisjonsmusikken og folkedansen står sterkt i fylket, med profesjonelle og frivillige aktørar, institusjonar og organisasjonar som hegnar om denne kulturarven og som også nyttar tradisjonsinstru-ment og handlingsboren kunnskap i samtidige kulturuttrykk. Nynorsk språk og floraen av dialektar er òg viktig immateriell kulturarv i Vestland.

Tradisjonshandverket er ein sentral del av kulturarven, og vidareføring av dei levande handverkstradisjo-nane er ein føresetnad for ivaretaking av den materielle kulturarven. Tradisjonelle handverksteknikkar er tufta på berekraftige prinsipp, der dugleik i bruk av handverktøy og kunnskap om foredling av stadeigne, naturlege materialressursar har vorte overført over generasjonar. Industrialisering med større bruk av mekanisk verktøy, industriproduserte materialtypar og meir montasjearbeid gjer at dei tradisjonelle handverksfaga no er under sterkt press. Samstundes krev det grøne skiftet at ressursane vert nytta på ein meir berekraftig måte. Tradisjonshandverket bidreg her med kunnskap om istandsetting, reparasjon og gjenbruk av kortreiste materialressursar. Slik kan gammal kunnskap og tenkemåte vere normgje-vande for det berekraftige samfunnet.

Å ha tilgang til kunnskap og dokumentasjon om eiga historie er ein grunnleggande demokratisk verdi for både enkeltindivid og grupper i samfunnet. Derfor trengst sterke fagmiljø innan arkiv, museum og andre institusjonar som varetak den immaterielle kulturarven. Dokumentasjon av tradisjonane er òg ein viktig føresetnad for vidareføring av tradisjonane. Samspelet mellom historisk dokumentasjon og vidareføring av tradisjonane må styrkast.

Tradisjonelle praksisar og uttrykksmåtar bidreg til både kulturell, sosial og økonomisk verdiskaping. Den immaterielle kulturen tilbyr òg eit uttrykk for autentisitet og tilhøyrse som kan auke verdien på det som vert produsert. Ved aktivt å ta i bruk immateriell kulturarv i verdiskapinga, styrker ein lokal økonomi, støt-ter sirkulær ressursutnytting og understøttar lokal identitet.

Førreformatoriske kulturminne

Vestland har om lag 11 000 førhistoriske kulturminne. Omfanget er stort både i mengd, kulturminnekategoriar og spenn i tid.

Det er fylkeskommunen som forvaltar dei førhistoriske eller automatisk freda kulturminna i Vestland i samarbeid med kommunane. Tett samarbeid og kunnskapsutveksling mellom forvalting, profesjonelle aktørar, grunneigarar, frivillige lag og organisasjonar skal sikre god forvalting av forhistoria.

Dei førreformatoriske kulturminna er kjelder til oppleving og forståinga av forhistoria. Dei er ein ikkje-fornybar ressurs som skal forvaltast på ein god måte for framtidige generasjonar. Samtidas nedbygging av areal går på kostnad av kulturmiljøverdiar. Det årlege tapet av kulturminne av både nyare og eldre tid er ei utfordring. Ei berekraftig forvalting er grunnlaget for å ta i vare og utvikle verdiane som ligg i dei førhistoriske kulturminna. Oppdatert og kartfesta kunnskap av regionale kulturmiljøverdiar er vesentleg som grunnlag for ei planstyrt og berekraftig utvikling.

Eit ledd i berekraftig forvalting er skjøtsel av utvalde kulturmiljø og kulturminne. Verdiskaping som bygger på eller omfattar dei førhistoriske kulturminna i Vestland, må skje på fagleg og berekraftig grunnlag, og kunnskap og kulturmiljødata gjerast tilgjengeleg.

Bygningsvern og kulturlandskap

Kulturarven er kjelde til kunnskap, oppleving og bruk. God forvalting krev eit godt samarbeid, og må vere basert på ei heilskapleg og tverrfagleg tilnærming.

I Vestland har kysten og sjøen spelt ei avgjerande rolle for busetnad, næringsliv og samferdsel. Variasjonen i naturtilhøva er stor frå fjordområda med godt jordbruksland, fjellbeite og fossefall til dei meir skrinne kystområda med kort veg til ressursane i havet. Den bygde kulturarven i Vestland speglar ei lang utviklingshistorie, der gjeldande natur- og samfunnstilhøve, menneskeleg tilpassingsevne og nyskaping har resultert i det som i dag vert rekna som karakteristiske og identitetsskapande element.

Spreidd busetnad er eit typisk trekk, men urbanisering og tettstadsvekst pregar i stadig større grad omgjevningane. Konsekvensane av nedbygging, fråflytting og attgroing er synlege i mange stader. Kulturmiljøforvaltninga har saman med kommunane ei viktig rolle i å balansere ulike interesser, oppretthalde mangfaldet i det fysiske miljøet og sikre identitet og særpreg.

Bygningsarven og kulturlandskapet er eit felles gode og eit felles ansvar, der alle skal ha moglegheit til å engasjere seg. I byar og tettstadar ligg spor etter historie og samfunnsutvikling i form av gatenett og eigedomsstruktur, bylandskap, bygningar og bygningsmiljø. Korleis kulturarven vert forvalta har innverknad på folk sin livskvalitet og trivsel. Kulturmiljø gir ei oppleving av kontinuitet, skapar sjølvforståing og identitet.

I Vestland er bygg frå primærnæringane, særleg sjøbruket og jordbruket, under sterkt press. Kommunane har eit særleg ansvar når det gjeld å forvalte desse ressursane gjennom vedtaksmynde etter plan- og bygningslova. Kommunane må ha gode styringsverktøy som set langsiktige rammer for berekraftig arealbruk, forvalting og verdiskaping - og tilgang til oppdatert kunnskap når ulike interesser skal vektast for å kunne ta kunnskapsbaserte avgjerder.

Kulturlandskapa har stor formidlingsverdi ved å vise ein heilskapleg måte å bruke naturen på utan å utarme ressursgrunnlaget. I overgangen til ein meir sirkulær økonomi, vil mange av dei tilnærmingane

som kulturmiljøforvaltinga forfektar, slik som gjenbruk av eksisterande bygningsmasse, måtte bli normalen.

Fartøyvern og mobile kulturminne

Historiske transportmiddel er eit fagområde der frivillige, lag og organisasjonar tar på seg eit stort fagleg og økonomisk ansvar.

Flytande kulturminne

Fartøyvernet er eit relativt ungt fagfelt. Sidan midt på 1980-talet har Riksantikvaren hatt forvaltingsansvaret for verneflåten. Frå 2020 overtok fylkeskommunane desse oppgåvene. Per 2022 består verneflåten av kring 260 verna fartøy (1/5 av desse med heimhamn i Vestland) og 14 som er freda (1/3 av desse i Vestland). Målet er at eit representativt utval av fartøy skal takast vare på og haldast i drift, slik at òg komande generasjonar får oppleve fartøya.

Vestland er det fylket som har med flest verna og freda fartøy i landet, og ein leiande region innan fartøyvern, både i omfang og infrastruktur. Fylket har ei rekke verft og båtbyggeri med antikvarisk kompetanse. I ei særstilling står Hardanger fartøyvernssenter, som er eitt av tre nasjonale fartøyvernssenter. Fartøyvernssenteret har tatt ei viktig rolle i å vidareføre handverka knytt til trefartøy, men også ei rekke frivillige miljøer er kunnskapsberarar på feltet. Satsinga Bergen Nasjonale Veteranskipshavn (BNV) skal gi betre tilrettelegging for den store flåten av veteranbåtar i og rundt Bergen, og skape eit samlande kraftsenter for dei flytande kulturminna.

Mobile kulturminne

Medan det offentlege har forvaltingsansvar og tilskotsordningar for fartøyvernfeltet, står andre transporthistoriske tiltak utan denne type støtte. I regionen finst to prosjekt som går på skinner; Stiftelsen Bergen elektriske sporvei og Gamle Vossebanen. Begge har basert drift og vedlikehald på frivillig dugnadsarbeid.

Dei bevegelege kulturminna representerer i mange tilfelle teknologi som no vert bytt ut grunna klimaomstilling. Det vert ei stor og viktig oppgåve for feltet å finne sin plass i det grønne skiftet. I planperioden må ein arbeide for å ta vare på materiell og ikkje-materiell kulturminneverdi samstundes som ein møter nye krav og behov i klimaomstillinga.

Dei mobile kulturminna vert i stor grad tatt vare på av frivillige. Talrike lag og organisasjonar legg til rette for frivillig engasjement og har viktige funksjonar som møteplass for utveksling av handverkskunnskap og handlingsboren kompetanse. Rutebilhistorisk forening og ei rekke veteranvognklubbar er døme på dette. Feltet er prega av brei deltaking frå grupper som ofte elles ikkje deltek i organisert frivillig arbeid. Det er samstundes behov for ei utvikling mot større mangfald og meir inkludering.

Verdsarv

Tre av Noreg sine åtte innskrivingar på verdsarvlista ligg i Vestland. Urnes stavkyrkje og Bryggen i Bergen kom på verdsarvlista i 1979 som Noreg sine to første innskrivingar, og i 2006 var Vestnorsk fjordlandskap innskrevet som Noreg sitt første naturområde på lista.

I 2003 vedtok UNESCO konvensjonen om vern av den immaterielle kulturarven. I 2016 vart Oselvarverkstaden listeført som "beste vernepraksis". I 2021 vart den nordiske tradisjonen med klinkbygde båtar

sett på lista over immateriell kulturarv. Vestland sine mange bidrag til Norges dokumentarv, føyer seg til verdsarvporteføljen.

Dei tre verdsarvstadane Urnes, Bryggen og Vestnorsk Fjordlandskap representerer tre unike sider ved historia: mellomalderens kyrkjebygging, dei lange handelstradisjonane med tørrfisk mellom Noreg og resten av verda, og natur- og kulturlandskap i ein av verda sine vakraste fjordar. Sjølv om verdsarvstadene skil seg frå kvarandre både med tematikk og utstrekning, er fjorden og sjøen eit samlande element.

Det er i dag stort fokus på verdsarven sett frå det lokale perspektivet. Framover er det behov for å løfte blikket ut over det lokale, sjå verdsarven i Vestland i ein regional, nasjonal og internasjonal samanheng og nytte Verdsarvkonvensjonen sitt føremål aktivt.

Berekraft er eit nøkkelord for bevaring og utvikling av verdsarven i fylket. Berekraft kan knytast til bevaring og istandsetjing, men må også styre bruken av verdsarven og den verdiskapinga som skjer som fylgje av verdsarvstatusen. Verdsarvstadane er svært populære reisemål og bidreg til stor verdiskaping både lokalt og regionalt. Ei utfordring er at enkelte område har fått for mykje besøk, noko som er problematisk både for bevaringa av verdsarven og for opplevinga til dei besøkjande. Det er behov for å arbeide for ein meir berekraftig bruk av verdsarven i turismesamanheng.

Kunnskapsutvikling og kunnskapsdeling er viktige element for Verdsarvkonvensjonen sitt føremål. For å oppnå gode resultat er det viktig med samhandling med lokalsamfunna, mellom verdsarvstadane og med ulike kunnskapsorganisasjonar som museum, høgskule og universitet. Verdsarvsenter vil her kunne fungere som møteplassar for kunnskapsutvikling, kunnskapsdeling og formidling.

Museum

Vestland er ein sterk museumsregion med eit stort mangfald av museum. Musea i Vestland er frie institusjonar som skal bidra i debatt, danning og fellesskap i eit ope og demokratisk samfunn.

Både ICOM sin nye museumsdefinisjon (2022) og museumsmeldinga Musea i samfunnet (2021-22) legg vekt på musea si rolle som arena, møteplass og samfunnsaktør. Museumsmeldinga seier at det er sentralt at den utoverretta verksemda ved musea speglar samfunnet gjennom innhaldsmangfald, slik at musea oppfyller potensialet dei har til å vere arenaer for samhald, fellesskap og identitetsbygging.

Saman med Universitetsmuseet i Bergen er dei konsoliderte musea i fylket viktige regionale kultur- og kunnskapsinstitusjonar. I samfunnsoppdraget ligg ivaretaking, forskning og formidling av dei materielle og immaterielle spora etter folk og samfunn, samstundes som dei mellom anna bidreg i debatt, danning og fellesskap.

Vestland har også mange lokale samlingar og bygdetun som ikkje er del av dei større konsoliderte musea. Storparten av desse vert drive av frivillige som legg ned stor innsats for å formidle kulturarven.

Vestland vil utvikle ein regional heilskap på museumsområdet, der ein ser ulike initiativ i samanheng på tvers av institusjonane, og der deling av ressursar og kompetanse vert lagt til grunn som hovudprinsipp.

Skal Vestland vere ein leiande region på museumsfeltet, må dei konsoliderte musea i større grad bli sette i stand til å løyse samfunnsoppdraget. I Vestland er det særlege behov og utfordringar knytt til bevaringstenester, fellesmagasin og til restaurering og vedlikehald av den store bygningsarven. I planperioden må det sikrast lik tilgang til bygningsvernrådgevingstenester i heile fylket.

Utfallet av regionreforma på kulturområdet var at staten framleis skal ha hovudansvaret for finansiering av musea i det nasjonale museumsnettverket. Statleg skeivdeling mellom musea i Vestland og andre deler av landet må rettast opp i, slik at driftstilskot til musea i Vestland i snitt må opp til 60% statleg medfinansiering. Fylkeskommunen vil bidra med inntil 20-25% av det offentlege driftstilskotet, sett opp mot sentralitet og potensial for eigeninntening. Museum med styrke statleg og kommunal finansiering skal prioriterast regionalt.

For å møte morgondagens utfordringar må musea i Vestland vurdere om dagens organisering er optimal eller om musea kan styrke seg gjennom t.d. nye konsolideringar og samarbeidsavtaler. Både stat, fylke, kommunar og frivillig kulturvern må medverke i arbeidet med å forme og løfte museumsarbeidet i Vestland. Gjennom kunnskapsbasert arbeid har musea stor tillit i samfunnet og har ein ideell posisjon for samskaping med frivillig sektor.

Det norske museumslandskapet har sine røter i frivillig arbeid. Museumsreforma har ført til at sektoren har blitt meir profesjonalisert og sentralisert, samstundes har det vore ein reduksjon i lokal forankring og frivillige innsats ved musea. Den statleg museumspolitikken har i liten grad omtalt det frivillige museumsarbeidet som ein viktig ressurs. Undersøkingar har vist at mange av dei aktive i veneforeiningane har høg museumsfagleg kompetanse og/eller pedagogisk kompetanse som kan nyttast i formidlinga. Vestland vil styrke frivillig museumsarbeid knytt til dei regionale musea, slik at innbyggjarar og lokalmiljø får moglegheit til å engasjere seg og ta ansvar for felles kulturarv.

Kulturarv er ikkje noko du eig, men eit fellesgode som må forvaltast på best mogleg måte på vegne av oss alle. Dei regionale musea skal forvalte samlingane på ein profesjonell måte, samstundes som dei skal legge til rette for alle kan bidra til å ta vare på regionen sin felles kulturarv.

Fleire av musea i Vestland driftar i dag kulturhistoriske samlingar eigd av lokale museumsstiftingar. Denne todelinga i drift og eigarskap har fleire stader hindra ei samla og koordinert museumsutvikling. Som hovudprinsipp bør difor drifts- og eigeomsdomsansvar samlast i ein og same museumsorganisasjon, ved at dei kulturhistoriske samlingane avhendast til dei regionale musea og at dei lokale eigarstiftingane vert avvikla eller reorganisert som museumsvenelag.

Musea er aktive samfunnsinstitusjonar som legg til rette for mange stemmer, historier og perspektiv. Dei er i stor grad også arena for samtida sine kulturuttrykk. Dei opnar for frivillig engasjement og samspel med lokalsamfunna, og har ein viktig funksjon som møteplass for utveksling av kunnskap og praksis. Musea må vidareutvikle si aktive rolle som arena og møteplass for viktig samfunnsdebatt, og gjennom dette bidra til deltaking, mangfald og inkludering. Musea må legge særleg vekt på å nå fram til komande generasjonar og grupper av befolkninga som ikkje naturleg oppsøker musea.

Musea har stor kunnskap om berekraftig bruk av naturen, skjøtsel av kulturlandskap og ein miljøvenleg vern-gjennom-bruk-praksis – som ein motsetnad til bruk-og-kast. Dette er relevant kunnskap i dagens situasjon. Musea kan bidra til merksemd og debatt kring klimautfordringane og naturkrisa. Gjennom praksis kan musea vere gode føredøme på kunnskapsbasert og berekraftig forvaltning av kultur- og naturressursane.

Musea skaper store verdiar for samfunnet gjennom sitt arbeid med ivaretaking og formidling av kulturarven, og har eit særleg potensial til å bidra inn i eit berekraftig kulturbasert reiseliv.

I Vestland, som elles i landet, er det eit stort behov for læringsarenaer for etter- og vidareutdanning innafor bygningsvern. For at Vestland skal styrke sin posisjon som ein attraktiv region for kompetansebygging i tradisjonshandverk, må musea samordne sin innsats på dette området og utvikle både fagkompetanse og tenester for bygningshandverksopplæring.

Musea i Vestland har behov for å styrke eigen forskingsaktivitet. Utover generell auka forskingsaktivitet og høgare forskingskompetanse ved musea, er det eit mål å styrke samarbeidet på tvers av museumsinstitusjonane og mellom musea og universitets- og høgskulesektoren.

5.3. Idrett, friluftsliv og e-sport

Når planen snakkar om *fysisk aktivitet* på kulturfeltet, gjeld det eigenorganiserte trenings- og mosjonsaktivitetar. *Idrett* er aktivitet i form av trening eller konkurranse i den organiserte idretten. *Friluftsliv* er opphald og fysisk aktivitet i friluft i fritida, med sikte på mosjon, rekreasjon og naturoppleving. Ulike aktivitetar utøvd i same anlegg/arena kan vere fysisk aktivitet, idrett eller friluftsliv avhengig av intensitet eller motivasjon for aktiviteten.

Dataspel og e-sport er eit aktivt og veksande miljø i Vestland. Det har etablert seg som satsingsområde både innan forskning, utdanning og fritidstilbod. Ein skil mellom sosial gaming, breidde e-sport og topp e-sport. I sosial gaming fokuserer ein på å ha det kjekt i fellesskap. I breidde e-sport er det strukturerte treningar, kampar og oppfølging frå trenarar, med fokus på å inkludere flest mogleg. I topp e-sport er hovudfokuset talentutvikling og prestasjon.

Fysisk aktivitet

I Nasjonal handlingsplan for fysisk aktivitet (2020–2029) står det:

Å være fysisk aktiv kan gi glede, mestring, opplevelser, tilhørighet, sosialt samvær, livskvalitet, frihet og mulighet til utfoldelse ut fra egne forutsetninger. I tillegg til bedre livskvalitet og helse for den enkelte, har dette betydning for samfunnets bærekraft. Fysisk aktivitet kan blant annet bidra til at vi kan stå lenger i arbeid, at vi kan være selvhjulpne lengst mulig og redusere behovet for helse- og omsorgstjenester.

Grunnlaget for god helse vert lagt tidleg i livet. Haldningar og aktivitetsmønster vert innarbeidd i barne- og ungdomsåra. Det er ein klar samheng mellom fysisk aktivitet som ung og helse som vaksen. Ulikskap i økonomi og helse fører til ei rekkje negative konsekvensar, det går fram av Ungdata-undersøkingar, levekårsundersøkingar og folkehelseprofilane til kommunane. Døme på utfordringar er færre vener, psykiske problem, mistrivnad på skulen, ein et ikkje frukost, er ikkje aktiv i organisert aktivitet, og er utrygge i eige nabolag. Hovudfokus må vere befolkningsretta tiltak som når mange. Det er avgjerande at dei aktive og sunne vala er enkle å ta, og såleis reduserer helseskilnaden mellom sosiale lag, etniske grupper og kjønn.

Det er eit aukande fråfall blant ungdom frå frivillige organisasjonar. Fleire og yngre ungdom nyttar tilbod i kommersielle treningscenter, og for mange kan dette ha ei økonomisk barriere. Kroppspress er eit aukande problem, der særleg ungdom er utsette. Det må vere eit mål å utvikle rimelege og uforpliktande aktivitetstilbod for ungdom som eit av fleire tiltak som motvekt. Tilrettelegging for eigenorganisert aktivitet kan mellom anna gjerast gjennom behovsprøvd og innovativ bygging av nærmiljøanlegg, utlån av utstyr, tilbod om attraktiv treningstid og gode område for aktivitet i tettstader og byrom. For å hindre inaktivitet blant barn og ungdom, bør det leggest til rette for aktivitetar som appellerer til desse gruppene. Eigenorganiserte aktivitetar med fokus på mestring og leik, treff gjerne ungdomar som ikkje finn seg til rette i meir organiserte former for fysisk aktivitet.

Å sikre god tilgang på ulike typar anlegg kan vere med på å jamne ut ulikskap og utanforskap. For å lykkast med å auke kvardags- og fritidsaktivitetar er det naudsynt med samarbeid mellom kommunar, fylkeskommunar, stat, helseføretak, høgskular, universitet, private og frivillige aktørar. Idrett og friluftsliv

har arenaer der det kan vere plass til alle, med eit stort mangfald av aktivitetar. Idretts- og friluftsansjonane representerer eit lågterskeltilbod, og gir samstundes høve til utvikling og spesialisering. Dei er òg viktige arenaer for utvikling av inkluderande fellesskap og møtearenaer på tvers av generasjonar og sosiale og kulturelle skiljelinjer. Samarbeid på tvers i klynger og gjennom ulike samarbeidsprosjekt fører til gode modellar og målretta utvikling.

Fysisk aktivitet, idrett og friluftsliv har ein eigenverdi som er knytt til oppleving av glede, meistring og fellesskap. Det har ein nytteverdi med positiv verknad på folk si fysiske, sosiale og mentale helse, ein meirverdi i deltaking og demokrati og ein samfunnsverdi ved m.a. å bidra til utvikling av gode lokalsamfunn.

Idrett

Idrett spelar ei viktig rolle i samfunnet og er sterkt forankra i lokalmiljøa. Idrettslaga skaper sosiale fellesskap, trygge oppvekstmiljø og levande lokalsamfunn. Frivillig arbeid er berykjelken i idrettslaga si verksemd. Det er ei utfordring å stimulere til kontinuerleg sterk frivillig innsats frå ulike aldersgrupper. Vestland idrettskrets er den største ungdomsansjonane i Vestland. Ein stor del av dei totalt 220 000 medlemene er barn og unge.

Aktivitetstilbodet bør femne om både dei som vil trene ein gong i veka - og dei som vil konkurrere på høgt nivå. Tilbod om nye idrettar bør vurderast der forholda ligg til rette for det, gjerne i samarbeid mellom fleire idrettslag og kommunar. Idrettslag tek på seg eit utvida samfunnsansvar gjennom å tilby aktivitetar til fleire enn eigne medlemmer. Gjennom samarbeid med kommunar (t.d. skule/SFO, frisklivs-sentralar, treningskontaktar og institusjonar) kan personar som ofte fell utanfor få ein meir aktiv kvardag og vere ein del av eit idrettsmiljø. Det har ein meirverdi at aktiviteten finn stad i idrettslag med sosiale fellesskap og demokratisk organisering. Kontinuerleg trenar- og leiarutvikling i idrettslaga er avgjerande for å kunne vere denne samfunnsaktøren. Idrettens hus er viktige service- og kompetansesenter for å støtte dei frivillige i deira arbeid. Alle kommunar med meir enn tre idrettslag skal ha idrettsråd, som skal målbera idretten sine ønskje og behov lokalt. Idretten er ein viktig aktør på lokalt og regionalt nivå i planarbeid og utvikling av aktivitet og anlegg.

Det er av stor verdi for Vestland å ha toppidrettsmiljø som skaper opplevingar for innbyggjarane, og samstundes gir yngre idrettsutøvarar noko å identifisere seg med. Stipend til unge lovande utøvarar, samt markering av topp-prestasjonar på seniornivå, er døme på verkemiddel for å stimulere til vidareutvikling. Fleire kommunar har også tilsvarende ordningar for å inspirere utøvarane sine.

Det krevst stadig utvikling for at Vestland skal ha utøvarar på internasjonalt toppnivå. Olympiatoppen Vest (OLTV) er det regionale organet for toppidrett i fylket. Kompetanseutvikling retta mot unge lovande utøvarar, toppidrettsutøvarar og trenarar er blant ansvarsoppgåvene til OLTV. Som ein har sett andre stader i landet, kan ein lette dette arbeidet ved å samle fleire miljø under same tak, og dermed få kortare avstand mellom dagens kunnskap og nytenkande forsking. Unge talent må sikrast eit heilskapleg tilbod, og dei beste må sikrast treningskvalitet på internasjonalt toppnivå. Unge utøvarar har høve til å kombinere idrettssatsing og utdanning ved fleire vidaregåande skular med tilrettelegging for idrett. OLTV medverkar til kompetanseheving i desse tilboda. Utvikling av utøvarar og trenarar i vidaregåande skular vil auke kunnskapsnivået, samstundes som det vil gi fleire utøvarar, trenarar og leiarar inn i toppidretten på sikt. Toppidrett er også eit samarbeidsområde for Idrettskyngje Vest. Viktige tema som blir teke opp i idrettsklynga er FoU-arbeid, kurs, testing, studietilbod, anleggssituasjon og liknande.

For at Vestland skal vere ein attraktiv vertskapsregion for berekraftige arrangement, er det avgjerande at idretten saman med det offentlege og private aktørar legg til rette for og utviklar nettverk, kompetanse, anlegg og føreseielege tilskotsordningar. Smarte løysingar for transport, meir bruk av digitale

møteplassar, sambruk og resirkulering av utstyr, eit bevisst forhold til klimaavtrykk av mat, er moglege innsatsområde for å skape meir berekraftige idrettsarrangement. Det finst ulike sertifiseringsordningar knytt til miljø og berekraft for bedrifter og organisasjonar. Felles for desse er at dei ofte er kostbare. Å utvikle ordningar som kan gjennomførast både økonomisk og praktisk for frivilligheita generelt og idretten spesielt er viktig.

Betre rammevilkår for jente- og kvinneidretten, og å auke delen kvinnelege leiarar er noko Norges idrettsforbund har særleg fokus på, blant anna gjennom samarbeid med særforbunda og «Like Moglegheiter». Målet er å inspirere idretten til å styrke likestillingsarbeidet, og at dette er starten på ein nasjonal dugnad for både breidde- og toppidretten. Vestland fylkeskommune har eit særleg fokus på likestilling mellom kjønna når det kjem til å utvikle anlegg for jenter, og ved fordeling av stipend til unge lovande utøvarar.

Visjonen “Fysisk aktiv kvar dag” er ei rettesnor for all tilrettelegging, og det utfordrar anleggseigarar og idrettslag til å differensiere idrettstilbodet slik at flest mogleg vert med. Visjonen for Norges idrettsforbund er «Idrettsglede for alle». Målet er å skape opne, inkluderande og varige aktivitetstilbod i idrettslaga, med særleg fokus på barn og ungdom.

Tett samarbeid på tvers av fag og organisasjonar kan vere med å fjerne barrierar som gjer at menneske med nedsett funksjonsevne ikkje finn sin veg til idrett og fysisk aktivitet. Knutepunktsmodellen er ein av modellane i Idrettsklynge Vest, der barn og unge med særskilte behov skal få lyst til å vere fysisk aktive, trivast på trening og oppleve fellesskap med kvarandre.

«Aktiv saman» er eit samarbeid mellom fleire frivillige organisasjonar, kommunar og fylkeskommunen, og del av ei regional satsing på integrering gjennom idrett og friluftsliv. Hovudmålet med satsinga er å få fleire barn og unge meir fysisk aktive i kvardagen, med særleg fokus på dei som er lite fysisk aktive, eller inaktive. Gjennom dette samarbeidet er det etablert møteplassar og nettverk der ein jobbar på tvers mellom idrett, friluftsliv og det offentlege. Det er stor breidde i satsinga og stadig fleire aktørar vert involverte.

Det å utvikle tilbod til barn og ungdom si fritid er i seg sjølv verdiskaping. Organisasjonane arbeider aktivt for å skape eit breitt og variert tilbod til barn og ungdom, likestilling, motarbeide topping av lag i barneidretten, trakassering, juks og ekskludering.

Friluftsliv

Kulturpolitikken skal legge til rette for eit aktivt, allsidig, enkelt og naturvennleg friluftsliv, med verkemiddel som støttar opp om dette. Oppgåva med å ivareta og motverke tap av natur, ligg til kulturlivet saman med andre sektorar – men er tyngre inne i andre planverk enn den regionale kulturplanen. Arbeidet på fagområdet går på tvers av avdelingar i fylkeskommunen, og samordning av innspel og oppgåver knytt til friluftsliv på regionalt nivå er eit felles ansvar. Statsforvaltaren og andre statlege aktørar har ei særleg rolle på dette feltet. I det regionale plansystemet ligg det føringar om ein regional plan for natur, kulturarv og areal.

Eit berekraftig friluftsliv handlar om å ta vare på dei naturgitte føresetnadane for friluftslivet og at friluftslivsaktivitetane i minst mogleg grad skal belaste natur og miljø. All tilrettelegging bør gjerast så skånsamt som mogleg utan unødige inngrep i terreng og landskap. Auka ferdsel og meir ekstremvêr bidreg til eit auka behov for å tenke berekraftig tilrettelegging. Mange plassar må stiar og turvegjar tole høg bruk og periodar med kraftig nedbør.

Statleg sikring av friluftsområde er ein hensiktsmessig måte å sikre at attraktive område for friluftsliv får eit vern mot utbygging og kan forvaltast i eit langsiktig perspektiv.

Friluftsliv er eit lågterskeltilbod, og eit av dei områda som har størst deltaking blant innbyggjarane i Noreg. Heile 97% av alle over 16 år deltok i 2021 på ein friluftslivsaktivitet, og nesten halvparten svarar at dei går på tur i nærmiljøet fleire gonger i veka. Samstundes ønsker mange å vere meir ute i naturen. Friluftslivet spelar ei viktig rolle for å nå dei nasjonale måla om fysisk aktivitet i befolkninga. Turgåing og andre former for enkelt friluftsliv krev lite planlegging og utstyr, og er for dei fleste ein lett tilgjengeleg fysisk aktivitet. Det å vere ute i naturen har positiv innverknad på den psykiske helsa.

Moglegheita for å drive med friluftsliv har ein stor eigenverdi for mange. Det er ulike måtar å måle verdien av slike naturopplevingar på, t.d. ved å sjå på helseeffektar, bustadprisar og undersøkingar av kor mykje folk er villige til betale for å ta del i ulike aktivitetar/opplevingar. I eit samfunnsøkonomisk perspektiv utgjer helseeffektane av friluftsliv store verdiar.

Allemannsretten og friluftsløva er grunnleggjande føresetnader for friluftslivet, og gir m.a. rett til fri ferdsel i utmark og på sjøen. Gjennom å betre kunnskapen om friluftsløva i befolkninga blir folk meir bevisst på kva rettar og plikter som gjeld når dei ferdast i naturen.

I arealsamheng er det viktig å unngå planar og tiltak som set allemannsretten til side og gjer ferdsel i naturen vanskeleg. Dei fleste kommunar i Vestland har gjennomført kartlegging og verdsetting av friluftsområde, og mange kommunar er i gang med å lage planar for friluftslivets ferdselsårer. Dette gir eit viktig kunnskapsgrunnlag som kan nyttast til å ta vare på friluftsområda i kommunen. Ein plan for friluftslivets ferdselsårer er dessutan eit viktig verktøy for kommunane for å forvalte og vidareutvikle stiar, turveggar og løyopenett.

Det er viktig å legge til rette for eit breitt, inkluderande og variert aktivitetstilbod. Ulike prosjekt og satsingar bidreg til å gjere friluftslivet meir tilgjengeleg for fleire. Gjennom kartlegging av universell utforming på turveggar og i friområde, får kommunar og friluftsråd betre oversikt over kor tilgjengeleg friluftsområda dei forvaltar er for folk med nedsett funksjonsevne. Riktig tilrettelegging er òg viktig for at fleire skal kunne ta del i friluftslivet. Nærfriluftsområde senkar terskelen for å drive med friluftsliv og reduserer behovet for å transport i samband med friluftslivsaktivitetar.

Ei utfordring i samfunnet i dag er å hindre for mykje stillesitting blant barn og unge. I følge Folkehelseinstituttet er det berre rundt halvparten av 15-åringar som oppfyller målet om 60 minuttars fysisk aktivitet kvar dag. Også her spelar friluftslivet ei viktig rolle.

Dataspel og e-sport

86 prosent av 9–18-åringar spelar dataspel (Barn og medium 2020): 96 prosent av gutane og 76 prosent av jentene. Det er eit behov for å utvikle organiserte rammer for dataspel og e-sport med fokus på inkludering og fellesskap. Organiserte tilbod kan styrke koplinga til sosiale fysiske møteplassar saman med trening i dataspel og e-sport, fysisk aktivitet og kosthald.

Fylkestinget vedtok i september 2021 strategi for e-sport og gaming i Vestland, som det første fylket i landet. Samarbeidet med Idrettsklynge Vest og Vestland E-sport er sentralt. Dette er eit felt som går på tvers av både geografi, fag og forvaltningsnivå, og eit tverrfagleg systematisk arbeid kan legge gode rammer for den vidare utviklinga. Arbeidet i Vestland har ringverknader både regionalt og nasjonalt.

Den sosiale berekrafta er viktig i alt utviklingsarbeid knytt til barn og ungdom. Det sosiale i det digitale er eit spennande og utfordrande område. Saman med andre utfordringar knytt til utanforskap, inaktivitet, tilgjenge m.m. skal gjennomføringa av strategien i Vestland, styrke forskning og kompetansen på dette område.

Rapporten Møteplass datakultur (2020) og strategien Spillerom – Dataspillstrategi 2019–2023 viser til at tilbud innan dataspel og e-sport bør etablerast som del av eksisterande møteplassar som t.d. lokala til idrettslaga, fritidsklubbar, i idrettshallar, bibliotek eller hos treningssenter. Ved oppgradering eller bygging av idrettshallar og andre kommunale lokale, bør ein legge praktisk til rette for eigna areal som potensielt kan vere lokale for noverande og framtidige klubbar for dataspel og e-sport. Som del av strategien vert det løyvd tilskot til etablering for gode modellar for slike samarbeid.

Dataspel og e-sport kan vere ein felles arena for inkludering, fellesskap og ei moglegheit for å delta uavhengig av sosial bakgrunn, inntekt og utdanning. Det kan vere inkludering på tvers av kjønn, sosial og etnisk bakgrunn, og funksjonsevne. I tillegg kan slik aktivitet gje breiare inkludering og rekruttering til idrettslag, frivillige organisasjonar, ungdomsklubbar og andre arenaer for organisert aktivitet.

Samarbeid gir verdiskaping på tvers av aktørar og organisasjonar, verdier i form av t.d. kunnskap og deling av ressursar. Dataspel og e-sport har i tillegg ein klar eigenverdi som fritidstilbod og meistringsarena.

Vestlandet E-sport, Idrettsklynge Vest og miljøet for dataspel og e-sport i Vestland har teke ei rolle nasjonalt i arbeidet med å utvikle dette området. I planperioden vil den nasjonale rolla bli vidareutvikla.

5.4. Kunst

Kunst gir ny innsikt og nye erfaringar. Kunsten er overskridande, sprenger grenser og overraskar. Derfor skal kunsten vere fri. Kunstpolitikken skal sikre variasjon og mangfald i kunstuttrykka, og utvikle finansieringsordningar og infrastruktur som gir gode arbeidsforhold og høve til fridom og utvikling.

Ein god og målretta kunst- og kunstnarpolitikk, må legge til rette for skaping, produksjon, distribusjon og formidling i heile fylket. Kunstkritikk og offentleg samtale om kunsten er viktig for utvikling av kunsten og for kunsten sin plass i samfunnet.

Grunnopplæring, vidareutdanning og universitet og høgskular er avgjerande for å styrke moglegheitene for å kunne utdanne seg og leve av kunst i Vestland. Det er viktig å styrke samspelet mellom dei profesjonelle kunstmiljøa i fylket, og også med det frivillige kunstlivet.

Innan musikk, litteratur, scenekunst og visuell kunst har Vestland sterke institusjonar, eit vitalt, fritt felt av enkeltkunstnarar, grupper og ei rekkje mindre kunstnarstyrte tiltak. Dette er fundamentet som gjer Vestland til eit leiande kulturfylke.

Vestland er og skal vere eit leiande tyngdepunkt for profesjonell kunst i Noreg. Bergen er i ei særstilling som senter for heile Vestland, og ein samlingsstad for den profesjonelle kunsten og kunstnarane. Bergen må vere ei kraft for utvikling i heile fylket.

Kunstoffet har hatt ei god utvikling dei siste åra og mange enkeltkunstnarar, grupper og institusjonar, innan dei fleste kunstartar, markerer seg tydeleg både nasjonalt og internasjonalt.

Det skal leggest til rette for ei langsiktig utvikling med vekt på feltet sine eigne ambisjonar og behov. Samspelet mellom kunst- og næringsverksemd må stettast og utviklast.

Vestland er eit føregangsfylke når det gjeld å utvikle regionale kompetansesenter, nettverk og fellesskap innan det profesjonelle, frie kunstfeltet. Slike senter, nettverk, produksjons- og kontorfellesskap er viktige for eit vitalt kunstliv. Kompetansesenter og bransjeorganisasjonar kan vere eit godt grunnlag for vidare utvikling av modellar for produksjon og formidling til større deler av fylket.

Film

Vestland er ein mangfaldig og sjølvstendig filmregion. Bransjen her har både strukturane og føresetnadene for å vere eit kraftsenter for film i Noreg, både når det gjeld produksjon og formidling. Filmaktørane i Vestland har både kompetanse og styrke til å bere store prosjekt og produksjonar.

Vestnorsk filmsenter (VF) eit viktig offentleg instrument for fagleg styrking og profesjonalisering av filmbransjen i fylket. VF si kjerneverksemd er å bidra til utviklinga av filmbransjen på Vestlandet, dvs. Rogaland, Vestland og Møre og Romsdal. VF tek ansvar for kompetanseheevande tiltak for bransjen og talentutvikling, og skal bidra til utvikling av kortfilm og dokumentarfilm, m.a. gjennom å forvalte tilskot, og fremme utvikling av nye manus til spelefilm/tv-seriar. Vestnorsk filmkommisjon og Filmveksthuset BAKOM er også ein del av Vestnorsk filmsenter.

Det regionale filmfondet Zefyr spelar også ei viktig rolle for å bygge filmbransjen der fonda støtter opp under film- og medieproduksjon. VF er særleg viktig når det gjeld kulturoppdraget, medan Filmkommisjonen og Mediefondet Zefyr har ein klårare næringspolitisk funksjon.

Aktørar som Bergen Internasjonale Filmfestival er viktig for filmformidlinga, saman med kinoane rundt om i fylket. Det er viktig å sjå på korleis den digitale utviklinga, m.a. strøymetenester, vil påverke visningsstadene.

Det norske filmfeltet er i ferd med å få ein internasjonal posisjon. Filmproduksjon er eit felt som krev mykje av både økonomi og kompetanse, og må vere av ein viss storleik for å vere levedyktig. Det meste av midlane til spelefilmproduksjon vert fordelt av Norsk Filminstitutt i Oslo (NFI), og dette kan vere ei utfordring for bransjen på Vestlandet. Vestlandet representerer den einaste verdikjeda som kan utgjere ein sterk filmregion nummer 2 i Noreg. I Vestland er det også utvikla eit sterkt miljø på spelutvikling.

Film er blant dei kulturuttrykka som når flest menneske. Film kan gi verdfull innsikt i andre sitt liv og andre samfunn, og gi grunnlag for bevisstgjerung, demokrati og berekraftige val. Til dømes har filmar som omhandlar klima- og miljøspørsmål vore ei viktig satsing for Bergen Internasjonale filmfestival, m.a. gjennom Klimafestivalen.

Filmbransjen skaper betydelege verdiar for samfunnet, og er ei viktig kulturnæring. Bransjen genererer kreative arbeidsplassar og gir samstundes publikum store opplevingar. Arbeidet som filmkommisjonane gjer med å legge til rette for at lokalsamfunn kan vere lokasjonar for filminnspelningar, bidreg til utvikling. Det kan også gi ein stad ekstra merksemd, som kan nyttast i t.d. reiselivssatsing. Meir enn mange andre kulturuttrykk, står film i overgangen mellom kultur- og næringspolitikk, og det er viktig å kontinuerleg ha medvit om grensedragingar og fordeling av ansvar i den offentlege medverkinga.

Musikk

Musikklivet i Vestland har stor breidde når det gjeld innhald, utforming og aktørar. Mange i det profesjonelle musikkmiljøet jobbar på eit internasjonalt nivå. Det er også eit stort og breitt engasjement i det frivillige musikklivet, til dømes med kor og korps. Musikkfeltet bidreg til stor verdiskaping i fylket, både materielt, for den enkelte si utvikling og livskvalitet, og for sosial samhandling.

Institusjonar, organisasjonar og det offentlege har eit felles ansvar for legge til rette for at ein kan skape, utøve og formidle musikk i heile fylket. Utvikling av arrangør- og distribusjonskompetanse er ei viktig oppgåve i planperioden.

Distriktsmusikarordninga, eit samarbeid mellom kommune og fylkeskommune, er ein reiskap for å støtte opp under musikklivet i distriktskommunar med liten tilgang på profesjonelle musikkarar. Bruk av

frilansmusikarar og distriktsmusikarar skal utfylle kvarandre slik at regionale produksjonsmiljø får utvida kapasitet og gjennomføringskraft. Ordninga har m.a. ført til fleire nye stillingar med folkemusikk som arbeidsfelt. Dette styrker bevaring, utvikling og formidling av folkemusikken.

Rekruttering og talentutvikling er avgjerande. Fleire av dei store kunstinstitusjonane har tatt ansvar for heilskapen og jobbar med utviklinga frå barn til vaksen, profesjonell kunstnar. Samarbeid og nettverk er viktige verkemiddel i dette arbeidet. Deltaking i det frivillige kulturlivet og opplæring innan musikk og estetiske fag i grunnskule, vidaregåande opplæring og kulturskule, er viktige deler av det musikalske økosystemet, saman med universitet og høgskular

Vestland er leiande innan musikk gjennom både etablerte institusjonar som til dømes Musikkelskapet Harmonien, Bergen Nasjonale Opera, Bit20 Ensemble, Opera Nordfjord m.v. I tillegg er det mange grupper, kunstnarar og artistar i den frie delen av feltet.

Dialog og samhandling mellom forvaltningsnivå er særleg viktig når det gjeld finansiering av dei store institusjonane, og det er ei kulturpolitisk utfordring å sikre gode rammevilkår. Det frie, profesjonelle feltet har ein særleg sårbar økonomi og må sikrast gjennom god infrastruktur for oppdrag og støtte.

Vestland har fleire musikkfestivalar som kvar for seg er viktige for ulike sjanger og som arbeider målretta med kulturell og kunstnarleg utvikling på sine felt. Det offentlege har særleg ansvar for å støtte opp om slike satsingar. Andre festivalar har eit breiare musikalsk fokus og er i større grad ein allmenn arena. Dei har større moglegheit til finansiering gjennom billettsal og kommersielle inntekter. Til saman utgjør desse ein naudsynt heilskap.

Det frivillige musikklivet er stort i heile fylket, og det er tangeringspunkt mellom profesjonelle aktørar og frivillige aktørar, som lokale og regionale kor, korps, spelemannslag og orkester.

Fylket har ein rik tradisjon innan folkemusikk og folkedans. Det å halde denne tradisjonen levande gjennom formidling og rekruttering, inneber både bevaring av immateriell kulturarv og eit grunnlag for kunstnarleg nyskaping.

Det er viktig å støtte opp under skaping av ny musikk. Det er små, men gode miljø, for samtidsmusikken som har utvikla seg godt og som treng offentleg støtte for å kunne forsette denne utviklinga. Jazz og andre sjangrar improviserande musikk står sterkt i fylket. Komponistar og utøvarar av pop, rock and annan populærmusikk har gjort seg sterkt gjeldande nasjonalt og internasjonalt.

Fleire aktørar jobbar for meir berekraftige kulturarenaer, turnear og festivalar ved gjenbruk av utstyr o.l., og mange er klimasertifiserte. Dette kan utviklast vidare og utvidast gjennom nettverk. Det må verte enklare å skaffe seg oppdatert kunnskap om korleis ein skal drive mest mogleg berekraftig.

Den store digitale utviklinga har store konsekvensar også for musikkfeltet. Dette vil påverke skapingsprosessar, publikum og formidling. I kulturpolitikken må det vere merksemd i kulturpolitikken om korleis musikarar og komponistar vil påverkast av dette både kunstnarleg og økonomisk.

Scenekunst

Scenekunsten i Vestland har stor breidde og mangfald, med ei rekkje aktørar som er på eit internasjonalt, høgt nivå. Fylket har det nasjonale kompaniet for samtidsdans Carte Blanche og mange grupper, kunstnarar og artistar i den frie delen av feltet. Fylket har òg teater som står sentralt i utviklinga av vestnorsk dramatik og nynorsk språk.

Det frie feltet har blitt ein større del av det profesjonelle scenekunstheltet, og institusjonane spelar ei viktig rolle i ivaretaking og utvikling av breidda i scenekunsthaget, gjennom oppdrag, verkstader og arenaer for utprøving.

Vestland har gode erfaringar med å etablere samarbeid, nettverk og klynger, også på scenekunstheltet. Her spelar regionale kompetansesenter og nettverksorganisasjonar ei viktig rolle i utviklinga av infrastruktur, bransje og uttrykk.

Det skal vere produksjon og formidling av scenekunst i heile fylket. Som for andre kunstarter, er det eit felles ansvar for institusjonar, organisasjonar og det offentlege å legge til rette for dette.

Kulturskular, opplæringstilbydarar og vidaregåande opplæring innan estetiske fag er alle viktige for rekrutteringa. Innan utøvande scenekunst manglar Vestland eit utdanningstilbod på universitets-/høgskulenivå. Tilrettelegging for samarbeid mellom institusjonsteater, frie grupper og forfattarmiljøet i fylket gir nye stemmer og uttrykk på scenen.

Det må heile tida utviklast ny dramatikk i, om og for Vestland. Her er institusjonar som Teater Vestland og Det Vestnorske teateret avgjerande, særleg når det gjeld dramatikk på nynorsk og målføre. Vestland har to av tre nynorske teater i Noreg, og har eit særleg medansvar for utvikling av nynorsk scenespråk, nynorsk scenetekst og ei representativ dialektforvaltning på norske scenar. Den Nationale Scene må også ta ansvar for å produsere og utvikle norsk dramatikk.

Litteratur

Vestland har gode forfattarar og eit aukande tal aktørar som driv litteraturformidling. Vestland spelar ei viktig rolle nasjonalt på litteraturfeltet, ikkje minst den skapande delen.

Litteraturfeltet er i ferd med å endre seg, særleg gjennom den digitale utviklinga. Det gjev rom for at nye stemmer vert høyrte gjennom mange ulike kanalar, som i stor grad vert styrt av brukarane sjølv. Det er sett i gang gode initiativ for samarbeid og kompetansedeling innan litteraturfeltet, ikkje minst på formidlingssida.

Det er nokre viktige forlag i fylket, men det er framleis slik at dei fleste av forfattarane i fylket gir ut sine bøker på forlag i Oslo.

Det ligg til rette for auka samarbeid særleg mellom til dømes litteraturhusa i Bergen og Odda, det mobile litteraturhuset Rom for Ord, biblioteka, litteraturfestivalane og aktørar som Jakob Sande-senter for forteljekunst i Fjaler og Nynorsk kultursentrum/Haugesenteret i Ulvik. Vestland er eit av dei få fylka i landet som har forfattarutdanning. Skrivekunstakademiet har gitt eit godt grunnlag for og høve til utvikling av mange forfattarskap som er viktige både nasjonalt og internasjonalt.

Dramatikk er ein del av litteraturfeltet, og kontakt mellom scenekunstmiljøet og litteraturmiljøet er viktig for å få fram nye forteljingar og stemmer. Nokre av våre beste forfattarar er også dramatikarar som vert spelt på scener i heile Noreg og i utlandet.

Både skjønlitteratur og faglitteratur er viktig for demokrati, deltaking og mangfald. Det er vesentleg å også ha fokus på litteraturkritikk.

Gratis tilgang til litteratur gjennom biblioteka er ein rett, og ein viktig basis i den offentlege kulturpolitikken.

Litteraturen tilbyr eit mangfald av stemmer og er eit utgangspunkt for refleksjon, erkjening og ein god og opplyst offentlig samtale og debatt.

I tillegg til den sosiale og kulturelle verdiskapinga, bidreg litteraturfeltet til økonomisk verdiskaping gjennom sysselsetting i forlag og formidlingsverksemder, og som forfattarar.

Visuell kunst

Det visuelle kunstfeltet er breitt – frå biletkunst, design, kunsthåndverk, fotografi, lyd- og lyskunst, installasjonar, konseptbasert kunst, til performance. I Vestland er det busett mange kunstnarar som arbeider innan det visuelle kunstfeltet. Om lag 80% er busett i Bergen.

Vestland har mange aktørar i dette feltet, frå relativt tunge institusjonar til mindre, ofte temporære kunstnar drivne tiltak og initiativ. Dei er aktive deltakarar i det offentlege ordsiftet og set fokus på utfordringar og problemstillingar i samfunnet både lokalt og globalt.

Det er viktig at det er rom for både produksjon og visning av kunst i heile fylket. Den største utfordringa er å både gi dei institusjonelle aktørane gode og føreseielege rammer og vilkår, og samstundes gi rom og høve for nye aktørar og initiativ. Vestland har ei nokså komplett verdikjede for den visuelle kunsten, og ei utdanning på universitetsnivå med godt internasjonalt renommé. Dette gjer at særleg Bergen har mange unge, aktive kunstnarar som ønsker å bli her etter fullført utdanning. Det er ei utfordring - som innan fleire andre kunstformer – å legge til rette slik at ein kan arbeide og bu i alle deler av fylket.

Det offentlege bidreg til at kunstnarane har leve- og arbeidsvilkår som gjer det mogleg å produsere god og nyskapande kunst. Dette kan skje gjennom t.d. tilrettelegging for arbeidsfellesskap og visning, og kunstprosjekt i offentleg rom. Det er viktig å jobbe vidare med utfordringane knytt til honorar og vederlag. Bildende kunstneres forening Hordaland, Biletkunstnarane i Sogn og Fjordane, og Norske Kunsthåndverkere Vest-Norge er viktige stemmer i offentlegheita. Dei er nettverk for den enkelte kunstnar og spelar ei viktig rolle for kontakten mellom kunstnarane og det offentlege. Hordaland kunstsenter, som landets første og eit av dei 15 regionale kunstsentera i Noreg, er eit viktig regionalt kompetansesenter, nettverk og fellesskap for det visuelle kunstfeltet i Vestland. Reetablering av eit kunstsenter i Sogn og Fjordane er eit viktig tiltak for å styrke det frie kunstfeltet i fylket.

Det visuelle kunstlivet i Bergen er ei stor kulturell kraft, med ei verdiskaping som lagar ringverknader. Å utvikle dette vidare er ein suksessfaktor for fylket. Likeins skjer ei stor kulturell verdiskaping i lokalsamfunna rundt i fylket, og her finst uforløyyst potensial for auka verdiskaping.

Statlege ordningar er eit avgjerande fundament for det frie kunstfeltet. Det er viktig at kunstnarar i Vestland kan nytte seg av desse. Likeins må statlege midlar til infrastruktur styrke fylkeskommunale og kommunale prioriteringar.

Det er avgjerande å bygge ned barrierar for å oppleve kunsten. Arbeidet med kunst i offentlege rom er viktig for at allmenta får høve til å møte ulike typar kunst i heile fylket. Tilgang til å oppleve kunst bør vere eit lågterskeltilbod, og også det å utøve kunst på frivillig basis. Med slike verkemiddel kan òg kunsten fungere som sosialt utjamnande. Staten, fleire fylkeskommunar inkludert Vestland, og nokre kommunar har vedtektsfesta midlar til kunst når dei er byggherre for nye bygg. Dette er ei viktig satsing, og det må vere eit mål at fleire kommunar innfører dette.

Nynorsk språk og språkpolitikk

Vestland er fylket med flest brukarar av nynorsk, og har eit særleg ansvar for å fremme nynorsk som skriftspråk. Nynorsk som kvardagsspråk og kunstspråk er under press, og det offentlege må difor ha ei målretta satsing på nynorsk, særleg ovanfor barn og unge.

Lov om språk, språklova, har som føremål å styrke norsk språk og fremme likestilling mellom bokmål og nynorsk. Lova skal sikre at alle offentlege organ:

- tek ansvar for å bruke, utvikle og styrke bokmål og nynorsk
- kommuniserer på eit klart og korrekt språk som er tilpassa målgruppa
- følger den offisielle rettskrivinga for bokmål og nynorsk

Lova seier at det offentlege har eit særleg ansvar for å fremje nynorsk som det minst brukte norske skriftspråket. Reglane for bruk av nynorsk og bokmål i ulike teksttypar gjeld m.a. for

- statsorgan og fylkeskommunar
- den administrative verksemda ved universitet og statlege høgskolar, andre statlege skolar, vidergåande skolar, domstolane, forliksråda og påtalemakta

Vestland fylkeskommune har eit språkvedtak om nynorsk som skriftspråk. I dei 43 kommunane i Vestland har 41 kommunestyrevedtak om nynorsk skriftspråk, mens to kommunar har vedtak om nøytralt skriftspråk (Bergen og Askøy kommune).

Vestland sin posisjon som den fremste og viktigaste regionen for nynorsk må styrkes. Vestland skal halde fram arbeidet med å ta nasjonalt ansvar for å utvikle nynorsk som skriftspråk, kunstspråk og kulturberar.

Det er mange koplingar mellom språk og andre felt, slik som litteratur, film og scenekunst. Desse koplingane må styrkes. Kulturtidsskrifta kan ha ei sentral rolle i dette. Nynorsk må få ein sterkare posisjon innan kunst og kultur, men også som kvardagsspråk, mediespråk og språk i skulen. Det offentlege har ansvar, men også media, næringslivet, akademia, kulturinstitusjonane og frivilligheita. Dei to viktigaste aktørane for opplæring og rekruttering av nynorskskrivande journalistar ligg i Vestland: Nynorsk Avissenter og NRK Nynorsk Mediesenter i Førde. Desse er eit supplement til dei utdanningstilboda som Universitetet i Bergen og Høgskulen på Vestlandet gjev. Kunnskapsmiljø som dette er viktig å støtte opp om.

Språkpolitikk er knytt til demokratiske prinsipp og menneske sine rettar til å kunne ytre seg og delta i sivilsamfunnet. Eit demokratisk samfunn må ha medvit om språket som del av ytringsfridomen. Det offentlege har eit særskilt ansvar for å nytte eit klart språk som alle kan forstå.

Det språklege mangfaldet må styrkes ved å løfte dialektane og minoritetsspråka. Nynorsk er under press frå bokmål, og heile det norske skriftspråket er under press av engelsk, som følge av digitalisering og globalisering. Det offentlege, næringslivet og sivilsamfunnet kan motverke dette som forbrukarar og ved verne om og styrke verdiane knytt til språkleg mangfald. Det manglar nynorskspråkleg digital infrastruktur i skulen, akademia, arbeidslivet og på fritidsarenaene.

I akademia ser ein at både nynorsk og norsk språk i det heile er på defensiven i høve engelsk, både som valt språk i t.d. avhandlingar og artiklar, og som fagfelt i seg sjølv. Viktige disiplinær som terminologi, leksikografi og namnegransking er mest borte, og det må vere eit element i språkpolitikken å snu denne utviklinga og bygge sterke fagmiljø for norsk språk. I Vestland må nynorsk ha eit ekstra fokus.

Vestland er kjerneområdet for nynorsk språk og litteratur med sterke forfattarar på internasjonalt nivå og eit omfattande breiddearbeid. Mange forfattarar frå Vestland har jamt utgjevingar som plasserer nynorskbøker øvst på den litterære hylla. Nynorsk står elles også fram som ei sterk kulturell kraft i Vestland gjennom mellom anna song, forteljarkunst og scenekunst. Ei rekke kulturinstitusjonar og festivalar bidrar til dette. DKS i Vestland fylke tek nasjonalt ansvar for nynorskproduksjonar i DKS.

5.5. Anlegg, arenaer og møteplassar

Skal kulturlivet i Vestland vekse, utvikle seg og femne om alle, er moderne, funksjonelle og universelt tilrettelagde arenaer avgjerande. Museum, kulturhus og kulturbygg, idrettsarenaer, kyrkje og kyrkjelydshus, nærmiljøanlegg og friluftsanlegg, biblioteka og alle dei andre fellesarenaene skal styrke Vestland som ein leiande kultureregion.

Det er viktig å legge til rette for fleirbruk og arenaer for både frivillige og profesjonelle, og utvikle dei eksisterande arenaene. Kommunane og fylkeskommunane har eit stort ansvar som eigar av skular. Grunnskulane og dei vidaregåande skulane er i ulik grad møtestader og arenaer for kulturlivet. Bruk av skular både på dagtid og ettermiddag er god samfunnsøkonomi, og skulebygga må planleggast og driftast ut frå dette. Samstundes må Vestland ha spesialiserte arenaer for t.d. profesjonell kunst og idrett.

Arenaklynger med både næringsliv, frivillig kulturliv og profesjonelle kulturaktørar kan gi grunnlag for samskaping og samarbeid. Det er behov for kunnskapsutvikling for å utvikle nye og betre modellar for sambruk og fleirbruk for frivillige og profesjonell, og mellom idrett og andre kulturaktivitetar.

Eit mangfald av fritidstilbod der alle kan finne sin plass og delta, krev arenaer som senkar barrierane og inviterer alle inn. Universell utforming av arenaene skal gjere det lett for alle å delta, uavhengig av funksjonsnivå og alder. Gode møteplassar og arenaer er ei solid investering i folkehelse.

Det må vere ei kontinuerleg vurdering kva arenaer ein treng i fylket, kvar dei skal vere lokalisert. God arenautvikling er avhengig av samspel mellom nasjonale, regionale og lokale aktørar.

Kulturarenaer – frå ungdomshus til festivalscener

Arenautvikling kan vere grunngeve i nasjonale eller regionale utfordringar, og behov som større institusjonar eller spesialiserte kulturaktivitetar stiller. Realiseringa av eit fullverdig kulturtilbod kan stille krav om større konsertarenaer, teater, utstillingslokale og museumsbygg. Arenautviklinga kan også vere grunngeve i lokale behov som handlar om trivsel, kulturell og sosial utvikling og deltaking.

Tilgang på gode arenaer er ei stor utfordring for det breie kulturlivet, og avgjerande for graden av aktivitet både i byar og tettstader i fylket. Fleirbruk og samlokalisering kan vere ein nøkkel. Det profesjonelle og frivillige kulturlivet kan styrke kvarandre gjennom felles arenaer, og auke samhald, fellesskap og læring.

Det er viktig at kommunane legg til rette for dei meir uformelle møtestadane og det uorganiserte kulturlivet. Dette senker barrierar og kan bidra til eit meir mangfaldig samfunns- og kulturliv. Regionsentera har eit særleg ansvar for å ha regionale kulturtilbod, og styrking og utvikling av velfungerande regionale kulturhus er viktig i denne samanhengen.

Det må finnast eit mangfald av ulike arenaer, tilpassa ulike behov og grupper. Dei mindre organisasjonseigde kulturbygga – grendehus, ungdomshus og samfunnshus – er like viktige som dei store kulturhusa for å kunne ha breidde i tilboda både til dei som er deltakarar og publikum.

I Vestland finst mange eksempel på kulturarenaer som dekkjer kulturlivet sine behov for både breidde og topp. Fleire av dei vidaregåande skulane rommar gode kultursalar og folkebibliotek, slik at det frivillige og profesjonelle kulturlivet har nytte og glede av desse. I dei fleste kommunar er kyrkja ein av dei viktigaste konsertarrangørane, i eigen regi og som vertskap for profesjonelle og andre. Fylket har 255 kyrkjer, der dei fleste er i bruk som konsert- og kulturarena, og er opne for meir aktiv bruk.

Det ligg eit stort potensial i dei organisasjonseigde kulturbygga, og det er mange av tettstadene som har eit ungdoms- eller samfunnshus. Prosjektet Huset i bygda, i regi av Noregs Ungdomslag og fylkeslaga i

Noregs Ungdomslag, jobbar systematisk med kartlegging, oppfølging og utvikling av organisasjons-eigde kulturbygg, og dette er ei kjelde til kunnskap både regionalt og nasjonalt.

Idrett, fysisk aktivitet, friluftsliv

Anleggsutvikling er eit viktig verkemiddel for å nå visjonen «Fysisk aktiv kvar dag». Det er innbyggjarane sitt behov for aktivitet som skal liggje til grunn for kva anlegg som skal byggast for idrett, fysisk aktivitet og friluftsliv. Eit godt kunnskapsgrunnlag, god planforankring, samhandling mellom offentleg, frivillig og privat sektor på ulike nivå kombinert med brei medverknad frå innbyggjarane er viktig for å møte framtidens behov. Tverrsektoriell samhandling er avgjerande for ei heilskapleg forvaltning og ei utvikling som går i rett retning.

Bruken av offentlege idrettsanlegg bør vere gratis for barn og ungdom. Målretta tilrettelegging av anlegg for idrett og fysisk aktivitet skal bygge på gode behovsvurderingar. Dette bidreg til å realisere nasjonale mål innan idrett, fysisk aktivitet, friluftsliv og betre folkehelse. Vestland ønsker å vere eit føregangsfylke innan universell utforming ved å skape eit samfunn der alle vert inkludert i alle livsfasar. Anleggseigarar pliktar å etablere og rehabiliterare anlegg slik at dei tilfredsstiller krav til universell utforming.

I følge rapport «Spillemidler til idrettsanlegg 2020» utgitt av Kultur- og likestillingsdepartementet og Norges Idrettsforbund, er det Vestland fylke som har lengst ventetid på utbetaling av spelemidlar i landet. I planperioden skal det jobbast med å påverke dei statlege føringane, for å redusere etterslepet på spelemidlar til anlegg for idrett og fysisk aktivitet i Vestland. Samstundes vil det vere hensiktsmessig å jobbe vidare med å oppdatere både oversikt over strategisk viktige anlegg i fylket, og det generelle anleggsregisteret. Dette vil styrke kunnskapsgrunnlaget for å sikre målretta utvikling av anlegg i Vestland.

Vestland skal satse på innovativ og berekraftig utvikling av anlegg, der ein vektlegg bruk av kunnskap og brei medverknad for å bygge dei riktige anlegga. Gjennom prosjektet Nyskapande aktivitetsanlegg utviklar ein berekraftige modellanlegg som er nyskapande og inspirerande på tvers av aktivitetar og idrettar. Desse anlegga skal dekke lokale behov, men samstundes ha nasjonal relevans. Prosjektet omhandlar både nærmiljøanlegg, idretts- og aktivitetshallar. Eit døme på arenaer for allsidig og fleksibel eigenorganisert aktivitet er Fysak-anlegga i Bergen.

Det kan vere ein utfordrande balansegang med god tilgang til anlegg, samstundes som anleggsutbygginga bør rettast inn mot der det er befolkningsgrunnlag for det. Samlokalisering bør prioriterast for å styrke idretten som sosial møteplass i lokalsamfunnet. Det kan t.d. vurderast både bibliotek og kafé knytt til klubbhus, idrettsparkar og idrettshallar.

Etablering av spesialanlegg som skyteanlegg, golfanlegg, motorsportanlegg og skianlegg er døme på anlegg som bør vurderast nøye med omsyn til plassering og rehabilitering. Klimaendringar gjer at ein i større grad må ta omsyn til økonomi i framtidens anleggsutbygging i høve materialval osv. Ras, flaum og orkan stiller strengare krav til plassering og forsvarleg byggjeteknikk.

Samordning av aktivitet og meir sambruk av anlegg vil både skape sosiale møteplassar og redusere transportbehov. Andre måtar å tenkje berekraft på dette området, er deling og gjenbruk av utstyr, og rehabilitering og forbetring av eksisterande anlegg. Vestland fylkeskommune og Vestland idrettskrets inn-gjekk i 2021 ein samarbeidsavtale knytt til berekraftig anleggsutvikling, der ein i samarbeid skal arbeide fram gode løysingar for heile Vestland. Senter for idrettsanlegg og teknologi ved NTNU skal bidra med sin kompetanse inn i dette viktige arbeidet.

Finansiering

Dei største utfordringane for å sikre tilgang på eigna kulturarenaer og lokale handlar om økonomi. Høge tomteprisar og store byggeutgifter fører til store utgifter for kulturlivet både til å bygge og leige lokale til sin aktivitet, og eksisterande anlegg har i mange tilfelle kome på defensiven i høve vedlikehald.

Staten har gjennom spelemidlane delansvar for finansiering av kulturbygg og anlegg for fysisk aktivitet, og må sørge for å ta igjen det store etterslepet som finst. Det er eit gjennomgåande problem med underfinansiering frå statleg hald, både når det gjeld vedlikehald og investeringar. I dei siste ti åra har delen av spelemidlar som kan nyttast til kulturarenaer blitt kraftig redusert. Det er naudsynt å auka bruken av spelemidlar til kulturarenaer, og å retta opp ulikskap i dekningsgrad nasjonalt.

I finansiering av anlegg og arenaer har også kommunane og fylkeskommunen eit ansvar - fylkeskommunen særleg der arenautviklinga har regionalt formål, mens kommunane kan spele ei hovudrolle i realiseringa av lokale tiltak. For å kunne møte framtidens utfordringar og behov, er det også nødvendig med ei styrking av samspelet mellom offentleg og privat finansiering av arenaer.

5.6. Bibliotek

Biblioteklandskapet består av ulike bibliotektypar som blir organisert og finansiert ulikt ut frå forvaltningsnivå, kommune, fylkeskommune og stat, og kva oppgåver dei er tillagt i ulike sektorar. Folkebiblioteka er ein viktig kulturell infrastruktur som finst i alle kommunar. Det er stor grad av samordning og samarbeid på tvers av bibliotektypar, til dømes mellom folkebibliotek og skulebibliotek i kommunane.

Bibliotek - møtestad og arena for samtale og debatt

Folkebiblioteklova slår fast (§1) at biblioteket skal vere ein uavhengig møtestad og arena for offentleg samtale og debatt. I eit digitalt samfunn er det behov for sosiale møtestader, og for at biblioteka bidrar til å løyse utfordringar knytt til demokrati og offentlegheit.

Møtestaden skal både styrke eksisterande nettverk og skape nye møte på tvers av grupperingar i lokalsamfunnet. Debattarenaen skal legge til rette for refleksjon, dialog og ytringsfridom og styrke demokratiet. Rolla som møtestad og debattarena blir forma i samspel med lokalsamfunnet, der eit mangfald av stemmer skal bli høyrde.

Biblioteka i Vestland er i stigande grad synlege møtestader og debattarenaer med breidde og kvalitet på arrangement og aktivitetar. Samarbeid, felles ressursutnytting og infrastruktur bidreg til eit kvalitativt godt tilbod til alle innbyggjarane i fylket.

Gjennom å vere møtestader og debattarenaer skal biblioteka bidra til å skape gode og berekraftige lokalsamfunn og fremme danning, god helse og livskvalitet. Dei skal vere arenaer der ein kan lufte usemje og skape dialog, som speglar samfunnsutviklinga. Biblioteka medverkar til inkludering av ulike grupper i fellesskapet og motverkar sosial ulikskap. Deltaking, demokrati og mangfald ligg i kjernen av biblioteket sitt samfunnsoppdrag. Ulike arrangement og debattar legg til rette for sosial og demokratisk deltaking.

Rolla som offentleg arena blir styrkt av at biblioteket er ikkje-kommersielt og har låg terskel for bruk. Biblioteket er ein kommunal institusjon, men skal ha ei fri og uavhengig rolle. Slik sikrar ein retten til ein mangfaldig, open og opplyst offentleg samtale. Bibliotekleiaren skal ha ei uavhengig redaktørrolle.

Det digitale samfunnet gir nye moglegheiter for tilgang og deltaking. Samstundes blir offentlegheita utfordra gjennom t.d. ekkokammer, falske nyhende og auka overvaking. Biblioteket skal vere ei motvekt til dei negative digitale konsekvensane. Det er eit offentleg rom der folk kan bli eksponerte for verdiar og interesser ulike deira egne, og der marginaliserte grupper kan bli høyrde.

Som møtestader og debattarenaer har biblioteka ein demokratisk verdi. Folkebiblioteka har høg tillit, og dei kan også bidra til å danne tillit ved at folk treffest på tvers av ulike verdiar og sosial tilhøyrslø, livssyn eller politisk overtøding. Den sosiale og demokratiske rolla blir i stor grad spelt ut gjennom arrangement og aktivitetar i bibliotekrommet. Kulturopplevingar har verdi både for individ og lokalsamfunn. Utstrekkt samarbeid med frivillige organisasjonar og lokale eldsjeler kan gi auka deltaking, og løfte og synleggjere lokalsamfunnet og frivillig sektor.

Bibliotek – arena for kultur, litteratur og lesing

Folkebiblioteklova slår fast (§1) at biblioteka har i oppgåve å fremme kulturell verksemd gjennom aktiv formidling og ved å stille bøker og andre medium gratis til disposisjon for alle som bur i landet.

Folkebiblioteka er lokale arenaer for kultur og litteratur. Dei har eit breitt nedslagsfelt med varierte målgrupper og fremmar både smale og populære kulturuttrykk. Biblioteka sikrar tilgang til alle media-typar med vekt på kvalitet, allsidigheit og aktualitet.

Med utgangspunkt i relevant kompetanse og samlingar av digitalt og fysisk materiale, formidlar biblioteket kulturopplevingar til alle innbyggjarar. Formidlinga skjer ein til ein og ein til mange, i fellesskap, visuelt og digitalt, i og utanfor bibliotekrommet.

Folkebiblioteka i Vestland spelar ei leiande rolla i å gi tilgang til og formidle nynorsk litteratur, særskilt til målgruppa barn og unge. Dei driv aktiv og utovervend litteratur- og kulturformidling i og utanfor bibliotekromma, og jobbar aktivt for å gi barn, unge, vaksne og eldre lyst til å lese, og for å øve opp og halde lesedugleik ved like. Biblioteka skal fremme kunnskap og kulturopplevingar på tvers av profesjonar gjennom samarbeid med skular, barnehagar og helseinstitusjonar. Biblioteka sitt tilbod av litteratur, media- og kulturuttrykk bidrar til digital inkludering og mindre ulikskap. Lese- og språkstimulering i eit livslangt perspektiv gir grunnlag for forståing, læring og deltaking i eit demokratisk samfunn.

Folkebiblioteket har ein viktig verdi i lokalsamfunnet. Felles opplevingar opnar opp for sosiale møte mellom menneske, og gir samhald, identitet og tilhøyrslø. Gjennom egne aktivitetar og samarbeid med andre kan folkebiblioteket stimulere det lokale kulturlivet og skape regionale synergieffektar. Slike positive ringverknader, som òg gir auka livskvalitet, er avhengig av god kompetanse og fagleg ekspertise i biblioteket.

Bibliotek – kunnskaps- og læringsarena

Folkebiblioteklova slår fast (§ 1) at biblioteka har i oppgåve å fremme opplysning og utdanning gjennom aktiv formidling og ved å stille bøker og andre medium gratis til disposisjon for alle som bur i landet. Folkebiblioteket er tufta på ideen om folkeopplysning, danning og delingsøkonomi. Det er ein open og tilgjengeleg institusjon som fremmar individuell læring og kunnskapsutvikling, og der ein kan møte andre med felles interesser for å lære. Folkebiblioteket er eit lågterskeltilbod, som bidrar til inkludering og sosial utjamning og er eit av dei mest nytta kulturtilboda i Noreg.

Kulturmeldinga slår fast at eit demokratisk samfunn føreset at menneska har kunnskap om og forståing for samfunnet dei er del av. Informasjonssamfunnet vårt stiller krav til kritisk sans og utvida

forståingshorisont, for å kunne vurdere kjelder, kva som er sant og usant og gjere sjølvstendige val. I denne samanhengen er biblioteka svært viktige og relevante lokale kunnskapsinstitusjonar, også knytte til digital tilgang og kompetanse.

Biblioteka er del av den bærande infrastrukturen i samfunnet vårt. Biblioteksektoren har ei brei samfunnsrolle og stort potensial som kunnskaps- og læringsarena i Vestland.

Det skal stillast høge krav til breidde og kvalitet i tilbodet. Der det er små personalressursar og låge budsjett, må biblioteka i større grad velje kva dei vil satse på ut frå lokale føresetnader og behov. Fagmiljøa kan styrkes gjennom nettverk og samarbeid på tvers av kommunar. Internasjonale impulsar og samarbeid på tvers av landegrenser bidrar til oppdatert kompetanse hos dei som arbeider i sektoren.

Biblioteka sitt arbeid er synleg i alle FNs berekraftsmål, til dømes når det gjeld livslang læring og tilgang til offentleg informasjon og teknologi. Biblioteka er arenaer der alle, uavhengig av sosioøkonomisk bakgrunn, kan ta i bruk læringsressursar og studieplassar og få hjelp til å innhente og vurdere kunnskap. Ved å stille bøker og andre medium gratis til disposisjon, bidrar biblioteka til delingsøkonomi. Dei kan bidra til brei kunnskaps- og kompetansedeling i samarbeid med ulike aktørar i lokalsamfunnet.

Lokalsamfunna treng opne, uavhengige og tilgjengelege kunnskaps- og læringsarenaer, som ulike målgrupper kan nytte etter behov. Biblioteka kan tilby eit mangfald av gratis og kvalitetssikra kunnskapsressursar, arrangement og kurs, som legg til rette for at alle innbyggjarane kan delta i demokrati og lokalsamfunn.

Biblioteka bidrar til samfunnsverdi ved å legge grunnlag for opplyste borgarar, og ved å motverke digitale skilje i befolkninga. Bibliotek kan gi menneske rom for å utvikle evner, kunnskap og kompetanse i takt med den teknologiske utviklinga. Auka kunnskap vil bidra til økonomisk berekraft og verdiskaping, ved å legge til rette for deltaking og lokal samfunnsutvikling. Tilgang til studieplassar, møterom og læringsressursar kan bidra til formell og uformell læring i eit livslangt perspektiv.

5.7. Målretta kulturtilbod for barn, unge og eldre

Vegen inn i kulturlivet startar for dei fleste i barneåra, og ofte i ein skulesamheng. Men familie og frivillige lag og organisasjonar spelar òg ei avgjerande rolle for å introdusere barn og ungdom for kultur. I tillegg til at mange kulturinstitusjonar og verksemder driv målretta formidling til barn og unge, har kommunar og fylkeskommunar store tiltak og ordningar som skal vere med på å sikre gode og likeverdige høve for alle til å utøve og oppleve kultur. Kommunar, fylkeskommunen og staten har ei særskilt oppgåve med å utvikle dei universelle kulturtilboda. Slik kan fleire få oppleve kunst og kultur uavhengig av bakgrunn og føresetnadar. Bibliotek er eit omfattande tilbod av dette slaget, med alle aldrar som målgruppe, og alt omtalt i planen. Den kulturelle skulesekken, kulturskulen og UKM er ordningar mynta på barn og unge, mens Den kulturelle spaserstokken er ei ordning for dei eldre i samfunnet.

Den kulturelle skulesekken

Gjennom Den kulturelle skulesekken (DKS) får alle elevar i grunnskulen og vidaregåande skule møte profesjonell kultur. Kulturtanken – Den kulturelle skulesekken Norge har det nasjonale ansvaret. Fylkeskommunen og kommunane gjennomfører DKS på regionalt og lokalt nivå.

Seks kulturuttrykk skal vere representerte i DKS: musikk, scenekunst, litteratur, visuell kunst, film og kulturarv. DKS skal vere eit tilbod til alle barn og unge, uavhengig av kulturell, språkleg og sosio-økonomisk bakgrunn, den enkelte sitt funksjonsnivå eller kor ein bur i landet.

Dei nasjonale måla for DKS slår fast at tilbodet skal vere profesjonelt og av høg kvalitet, vere tilbydd jamleg, gi elevane forståing for eit variert spekter av kulturuttrykk og bidra til barn og unge si danning og utdanning. Tilbodet skal vere relevant og mangfaldig, og utvikla i eit samarbeid mellom kultursektoren og utdanningssektoren. DKS-tilbodet skal bidra til å styrke norsk språk, samiske språk, nasjonale minoritetsspråk og norsk teiknspråk. Det er rom for å gi kulturtilbod til barnehagebarn gjennom DKS.

Eit viktig signal er at ein skal legge til rette for at barn og unge medverkar i utforminga av DKS. I Vestland fylkeskommune er det etablert samarbeid mellom kultur og opplæring der òg elevane er representerte. Lærarar i grunnskulen og eit eige ungdomsprogramråd bidreg i programmeringa. Eksterne fagpersonar deltek i vurderinga av føreslegne produksjonar. Eit fagleg råd set retning for DKS-arbeidet og sikrar at programmet vert utvikla i kontakt med brukargruppene og i samsvar med ny kunnskap på feltet. I rådet er kunstfagleg, formidlingsfagleg og skulefagleg kompetanse representert.

Kommunane får overført midlar til DKS gjennom fylkeskommunen, og utformar lokale DKS-program. Bergen er direktekommune i DKS, og organiserer sjølv heile DKS-tilbodet til grunnskulen. Tett dialog mellom kommunane og fylkeskommunen er avgjerande for å utvikle eit likeverdig tilbod for alle elevane i fylket, og for å nytte ut felles ressursar best mogleg.

Ved utvikling av nye produksjonar kan ein oppnå større variasjon og mangfald i DKS-programmet, m.a. auke tilbodet til barn og unge med nedsett funksjonsevne, legge til rette for barn og unge med minoritetsbakgrunn og å få fram produksjonar på fleire norske språk. Det er òg aktuelt å få fram produksjonar som når ut til barnehagebarn. Vestland har eit særleg ansvar for å ta vare på og utvikle nynorsk språk i DKS. Fylkeskommunen har gjennom prosjektsamarbeid med Kulturtanken arbeidd for å få fram fleire nynorske produksjonar.

Ei rekke utøvarar er på turné i DKS i løpet av skuleåret, og det må ha høg prioritet å velje miljøvenlege reisemåtar. Samstundes er ordninga miljøeffektiv ved at tilbodet kjem til elevane på skulen – der dei allereie er. DKS når ut til alle elevar, uavhengig av bakgrunn, og bidreg slik til sosiale og økonomiske berekraftsmål. Gjennom DKS får barn og unge kunnskap om utfordringar og verdier i samfunnet, og dei får øve opp evne til kritisk refleksjon og debatt. DKS er ein unik arena for deltaking og demokratilæring.

DKS bidreg til verdiskaping i form av kunstproduksjon, formidling og opplæring, og er ein stor arbeidsplass for kunstnarar. Fylkeskommunane og kommunane må aktivt følge opp utøvarane i DKS i samsvar med gjeldande lovverk og avtalar, og det skal vere føreseielege og opne prosessar ved handsaming av programforslag til DKS. Som arena for formidling av ulike kunstformer for barn og unge er DKS med på å utvikle det profesjonelle kulturlivet i Vestland.

Kulturskulen

Kulturskulane vert i Kulturutredninga (2014) definert som del av den kulturelle grunnmuren i kommunane. Alle kommunar skal anten åleine eller saman med andre kommunar ha eit kulturskuletilbod til barn og unge. Tilbodet skal vere breitt, ha høg kvalitet og gi høve til fordjuping. Kulturskulane er forankra i opplæringslova, men kommunane har stort handlingsrom til å utforme og tilpasse tilbodet.

Kommunane vert i barne- og ungdomskulturmeldinga oppmoda om å arbeide aktivt for å nå betre ut med kulturskuletilbodet. Mellom anna er det fleire jenter enn gutar som deltek i kulturskulen. Ei styrking av kulturskulane vil vere eit bidrag i arbeidet for inkludering og mangfald.

Ei utfordring er å tilby variert og spissa undervisning i kulturskulane også utanfor dei store byane, for slik å møte behova for fordjupingstilbod og talentutvikling i heile fylket. Regionalt samarbeid kan gi fleire barn og unge tilgang til undervisning på smalare sjangrar og stimulere til fordjuping.

Med Norsk kulturskoleråd sitt pilotprosjekt *Kulturskole 3.0* der totalt 16 kommunar over heile landet er med, ønsker ein å skape framtidens kulturskule i tråd med omgrepet *Kommune 3.0*. Her står samskaping og samarbeid på tvers sentralt. Målet er at kulturskulen skal bidra i utviklinga av lokalmiljøet i kommunen saman med andre aktørar. Slike aktørar kan vere frivillige lag og organisasjonar som kor og korps, bibliotek og lokale kulturhus. I fellesskap kan ein få til kulturformidling til innbyggjarar i alle aldrar og på tvers av generasjonane, til dømes gjennom samarbeid med Den kulturelle skulesekken (DKS), Ung kultur møtest (UKM) og Den kulturelle spaserstokken.

Kulturskulelærarar jobbar ofte deltid, gjerne i fleire kulturskular, i tillegg til å vere utøvarar. Mange har fleire år med høgare utdanning innan sitt eige kunstfelt og held eit høgt kunstfagleg nivå. Ved å legge til rette for at kulturskulelærar òg kan undervise både i grunnskulen og i vidaregåande skule vil kommunen og fylkeskommunen kunne utnytte lærarar sin unike spisskompetanse i større grad.

Kommunane må samarbeide med universiteta og høgskulane om kompetanseutvikling for kulturskulane. Gode formidlings-, øvings- og produksjonsarenaer må òg vere tilgjengelege for å utvikle kulturskulane vidare.

Ung kultur møtest (UKM)

I Ung kultur møtest (UKM) deltek ungdom mellom 13 og 20 år med eit breitt spekter av uttrykk: musikk, dans, litteratur og kunst. Ungdom er òg med som unge arrangørar bak scena, i eigenskap av scene-, lyd- og lysteknikarar, artistvertar og i medieredaksjonen. UKM skal vere ein trygg møteplass, ein motsats til prestasjonskulturen ungdom kan vere utsette for i andre aktivitetar og i kvardagen elles. Målet er at deltakarane skal få utforske eigne uttrykk saman med andre.

Strukturen har vore årlege festivalar på kommunalt, regionalt og nasjonalt nivå. UKM vert no i større grad utvikla som heilårleg aktør med tilbod om ulike arrangement, kurs og workshops. Nye aktørar og uttrykk har kome til, m.a. e-sport og gaming. UKM Norge bidreg til å utvikle spelkultur gjennom si e-sport-satsing Norcup.

UKM skal stimulere og synleggjere kulturell aktivitet i ungdomsgruppa. Sosial berekraft er eit viktig aspekt. Medverknad er sentralt i arbeidet med UKM. Ungdom er med i planlegging og gjennomføring av arrangementa.

Kulturformidling til eldre

Tidleg på 2030-talet vil det for første gong vere fleire eldre enn barn og unge i Noreg, og aldringa blir sterkast i distrikta. Dei eldre er ein ressurs i kulturlivet. Den veksande gruppe eldre i kommunane gjer at fleire kan delta i frivillig arbeid. Samstundes må det offentlege ha ei målretta kulturformidling til denne gruppa. Frivillig sektor må leggje til rette for at eldre kan ta del i kulturaktivitetar og frivillig arbeid. Tilrettelegging, universell utforming og gode ordningar for skyss til arrangement er avgjerande for at kulturtilboda skal vere tilgjengelege for alle.

Den kulturelle spaserstokken (DKSS) er ei tilskotsordning for formidling av profesjonell kunst og kultur til personar over 67 år. Tilbodet i DKSS skal utformast i samarbeid mellom kultursektoren og helse- og omsorgssektoren. Fylkeskommunen forvaltar ordninga, men det er kommunane som har ansvaret for

satsingar lokalt. Institusjonar og frivillige organisasjonar samarbeider om tiltak og arrangement. I vidare utvikling av ordninga må det leggast til rette for kunnskapsspreiing og erfaringsdeling mellom kommunane.

5.8. Kulturnæringane

Kulturell og kreativ næring dekker eit breitt spekter av bransjar der det kommersielle potensialet har stor variasjon. Kulturrådet definerer: «Kulturell og kreativ næring er ei samla nemning på næringsverksemd som produserer kulturelle uttrykk. Desse vert primært kommunisert gjennom estetiske verkemidlar som symbol, teikn, bilete, fargar, rørsler, formar, lydar og forteljingar. I nemninga kulturell og kreativ næring inngår visuell kunst, utøvande kunst, musikk, litteratur, film, dataspel, TV og radio, trykte medium, arkitektur, design og reklame.»

Næringsverksemd for kulturelle uttrykk

Det har vore ei auke i dei kulturelle og kreative næringane, og dei utgjør ein viktig del av næringslivet i fylket. Dei fleste kulturverksemdene har både eit kulturelt og eit næringsmessig aspekt. Kulturnæringane er ein viktig del av komplette verdikjeder. Kulturnæringane skal ha tilgang til næringspolitiske verkemiddel og støtteordningar, på lik linje med andre næringar. Det er viktig med gode bransjeorganisasjonar som jobbar for felta, slik at den enkelte kunstnar og aktør i større grad kan konsentrere seg om å utvikle innhaldet i sin kunst og sitt kulturprodukt.

Ei stadig sterkare globalisering fører til nye strukturar, utfordringar og moglegheiter for kulturnæringane. Den digitale utviklinga er ein betydeleg faktor i dette. Det gir nye og større marknader for aktørane, men sterke internasjonale aktørar kan også styre kunstnarane og kulturaktørane i ei retning som ikkje alltid er positiv, utviklinga kring rettigheter kan illustrere dette.

Vestland har sterke kulturelle og kreative næringar. Ei rekke nettverksaktørar/organisasjonar jobbar med å utvikle kulturnæringane i Vestland, både kompetanse, profesjonalisering, talentutvikling, rekruttering, m.m. Desse bygger samarbeid mellom aktørane, og sørger for ei stemme frå Vestland både nasjonalt og internasjonalt. Dei er viktige for verdiskapinga i næringane, og vil vere avhengige av føreseieleg regional støtte i planperioden. Døme på slike aktørar er Vestnorsk Filmsenter, Visp (visuelt kunstfelt) og Brak (musikk). Innan spelnæringa er det nasjonale nettverket Noneda lokalisert i Bergen.

Kontorfellesskap og fellesverkstadar eller fellesatelier kan utgjere sterke, kreative miljø som har ringverknader. Bergen er i ei særstilling med fleire slike, m.a. huser Kulturhuset USF mange aktørar. PreForm AS er eit anna døme på tilrettelegging i eit lokalsamfunn.

Kulturell og kreativ næring er ei grøn og berekraftig bransje og fungerer såleis som ei framtidsnæring. Den har potensial til å bidra til nye og innovative løysingar på mange utfordringar som ligg føre i samfunnet. Det er difor ei målsetting i Vestland å utvikle og styrke regionale bransjestrukturar for kulturell og kreativ næring i Vestland.

Den viktigaste turisten i framtida kan kome til å vere kulturturisten som kjem for å oppleve kultur, mat og natur, og som gjennom dette gir meir inntekter lokalt. Det ligg eit stort potensial i samarbeidet mellom reiseliv og heile breidda av kultur. Til dømes er arrangementsturisme ein aktivitet i vekst, og dei sterke musea i fylket er ein betydeleg aktør i reiselivet.

Vestland er fylket med flest regionalparker i Noreg (Fjordkysten Regional- og Geopark, Nærøyfjorden Verdsarvpark, Nordhordland UNESCO Biosfære og Geopark Sunnhordland). Regionalparker er

interessante modellar for identitetsskapande utvikling, basert på FN sine berekraftsmål og Den europeiske landskapskonvensjonen. Desse parkane, saman med lokal- og nasjonalparkar, har fått ein status som har med seg både verneomsyn og satsingar. Dei har ein posisjon til å samle ulike aktørar innan kultur- og næringsliv i felles verdiskaping.

Dei tre verdsarvstadene i Vestland er ein basis for ei sterkare satsing på kulturturisme. Den statlege verdsarvpolitikken legg opp til at det skal opprettast eit autorisert verdsarvsenter ved alle landet sine verdsarvstadar. I Vestland er det berre Urnes stavkyrkje som har fått eit slikt senter. Det er også eit mål at verdsarvstadene i Vestland styrker samhandlinga seg imellom og prioriterer arbeidet med kunnskapsbygging og kunnskapsdeling.

Nærturisme har utvikla seg til å verte ein betydeleg marknad. Norske turistar i eige land prioriterer annleis enn utanlandske, ikkje minst ved at fleire kulturtilbod er relevante, til dømes festivalar og friluftstilbod.

Dei fleste former for turisme har konsekvensar for miljø og klima, ikkje minst cruiseturisme og gruppeturisme frå utlandet. Dette kan m.a. føre til slitasje og skade på kulturminne og natur.

Eit berekraftig og balansert reiseliv med besøkande som er interessert i det særmerkte på staden dei vitjar, kan vere viktig for å halde liv og utvikle mindre lokalsamfunn. Grunnlaget for verdiskaping ligg i første leddet i verdikjeda: kulturminnet, skaparane, landskapet, kunstnarane. Småskala næringsverksemd, m.a. innan mat, drikke og kunst og handverk kan vere ein viktig del av dette.

Internasjonalisering

Å stå i ein større samanheng, og å vere open for impulsar og menneske frå andre stader og kulturar er viktig for å ha og vidareutvikle eit inkluderande og framtidretta fylke.

Mange i det profesjonelle kunstlivet har eit internasjonalt fagleg nettverk. Det same gjeld innan idrett og friluftsliv. Enkeltkunstnarar, utøvarar, grupper og institusjonar kan ha marknad og publikum i utlandet. Det internasjonale perspektivet og nettverket er ein naudsynt og integrert del av deira arbeid og utvikling.

Skal Vestland vere ein leiande region, må internasjonalt samarbeid og kontaktnett for kulturlivet bli verdsett, lagt til rette for, og styrkt. Offentlege verkemiddel må innrettast slik at dei støttar institusjonane og det frie feltet i dei internasjonale samarbeida dei finn fagleg interessante, relevante og viktige.

Internasjonalt samarbeid er eit viktig verktøy for å bidra til interkulturell kompetanse. Kultur kan også bidra til å fremme demokrati gjennom samarbeid med kunstnarar, utøvarar, organisasjonar i land som har ein pressa situasjon når det gjeld demokrati.

Kultur vert konsumert meir og meir uavhengig av landegrensar, både ved at folk reiser meir og på grunn av ny teknologi. Dette fører til større konkurranse frå globale aktørar, men gjev også moglegheiter. Kulturlivet si rolle i internasjonal turisme til fylket er på stigande kurs, ved at stadig fleire turistar har kulturopplevingar som viktig motivasjon for å reise hit.

6. Satsingar i Vestland 2023–2035

6.1. Visjon og mål

Visjon: Kultur bygger samfunn

Hovudmål: Alle skal kunne delta, oppleve og skape.

Regional plan for kultur prioriterer fire satsingsområde:

1. Vestland – ein leiande region
2. Deltaking, demokrati og mangfald
3. Verdiskaping
4. Kunnskapsutvikling og kunnskapsdeling

Desse satsingsområda er knytte til overordna berekraftsutfordringar, som er ein føresetnad for planlegginga.

6.2. Vestland - ein leiande region

Mål: Vestland skal vere eit leiande kulturfylke

1. Kulturelle kraftsenter skal utvikle regionale kvalitetar og ressursar
2. Vestland skal ha eit profesjonelt kulturliv på høgt nivå
3. Samarbeid mellom profesjonelle og frivillige aktørar, private og offentlege partar skal vere grunnlaget for satsing på topp og breidde
4. Vestland skal ha ein berekraftig kulturell infrastruktur med eit mangfaldig tilbod for alle
5. Ein offensiv kulturpolitikk på alle tre forvaltningsnivå skal støtte opp om initiativ og satsingar i kulturlivet

Å vere eit leiande kulturfylke er ein ambisjon, ikkje ein konkurranse. Det inneber å få det beste ut av egne ressursar, og å utvikle løysingar og tiltak som er tilpassa Vestland sitt kulturliv, med kvalitet i alle ledd. Det inneber å løfte fram dei unike kvalitetane på kulturområdet, både i storbyen og i dei mindre lokalsamfunna. Å vere leiande er eit kulturpolitisk val, som kallar på politiske ambisjonar i stat, fylkeskommune og kommunar.

Over halvparten av innbyggjarane i Vestland bur i Bergen. Storbyen med sitt profesjonelle kulturliv er ei markant kraft i nasjonal samanheng og vekselverknaden mellom storby og mindre stader er styrkjande for det samla kulturlivet i fylket. Det er viktig å legge til rette for nettverk og samarbeid mellom kulturaktørar i og utanfor Vestland. Å ta inn over seg internasjonale perspektiv og sørge for at vår eigen kultur finn vegen ut over grensene, bidreg til mangfald, openheit, nye impulsar og nye perspektiv.

Vestland er eit fylke med store avstandar, og det mangfaldige landskapet med fjordar og fjell byr på utfordringar. Geografi og endra demografi kan føre med seg sentralisering, maktkonsentrasjon og manglande spreiding av verkemiddel. Det er avgjerande å møte slike utviklingstrekk med strategiar som brukar variasjonen og kompleksiteten som ein fordel. Her vil krafta i kulturen vere sentral. I Vestland er det breie kulturfeltet ryggrad i berekraftige lokalsamfunn over heile fylket. Regionen har eit omfattande og desentralisert kulturliv, med eit mangfald av tilbod i lokalsamfunna, og skal bygge vidare på dette som ressurs for skaping, oppleving og innovasjon.

Kulturpolitikken skal ha som mål å bygge samfunnet i samspel mellom profesjonelle, frivillige, institusjonar, kommunar, fylkeskommune og stat. Ein sterk kulturpolitikk med felles retning krev samarbeid og dialog mellom forvaltningsnivåa, og mellom kulturinstitusjonane. Offentleg medverknad skal bygge opp under tiltak og initiativ i kulturlivet sjølv.

Eit leiande kulturfylke har stor breidde i aktivitet og engasjement, og det tolmodige kulturarbeidet som ikkje gjer så mykje av seg har òg stor verdi. Det er summen av topp og breidde som avgjer i kva grad Vestland kan vere ein leiande region på kulturfeltet. Samstundes føreset det å vere leiande at ein klarer å prioritere. Dette inneber ei forventning om at prioriterte aktørar banar veg og bidreg til å heve kvalitet og breidde i kulturlivet på vegner av oss alle.

6.2.1. Satsingar

1. Kulturelle kraftsenter skal utvikle regionale kvalitetar og ressursar

Fleire miljø, institusjonar og satsingar i Vestland spelar ei rolle i nasjonal og internasjonal samanheng. Dette er kraftsenter som pregar samfunnsutviklinga; - som driv fram endringar, fremjar refleksjon, skapar gode opplevingar eller stimulerer til deltaking. Det kan også vere aktørar, tradisjonar eller satsingar Vestland er åleine om. Dette er kulturelle miljø og initiativ som løftar og set Vestland på kartet, og som tek utgangspunkt i Vestland sine unike kvalitetar på kulturområdet.

Kulturarv

Vestland sin unike natur og særmerkte tradisjonar bør gjerast tilgjengeleg for fleire. Kulturmiljøa og tradisjonane er ein ressurs til bruk og opplevingar. Dei konsoliderte musea og arkivinstitusjonane er viktige i dette arbeidet. Kystkulturen lever gjennom tradisjonar og handlingsboren kunnskap, som vert vidareført i handverksmiljø som Stiftelsen Bryggen, Oselvarverkstaden og Hardanger fartøyvernssenter. Kulturarven er også dokumentert i ei mengde arkiv, og dette er komponentar i satsinga på arkiv i fylket.

Både når det gjeld materiell og immateriell kulturarv, er Vestland utprega rikt. Døme kan vere bevegelege kulturminne, ikkje minst knytt til kystkulturen og fartøyvernet. Fylket har ein levande folketradisjon, med aktive utøvarar innan t.d. folkemusikk, folkedans, tradisjonshandverk og husflid, og utdanningsinstitusjonar som UIB og Ole Bull Akademiet. Realisering av planane om eit nasjonalt kompetansesenter for immateriell kulturarv, plassert i Bergen, vil vere eit nyttig bidrag i dette arbeidet.

Demokratisk tilgang til kulturarven er eit viktig mål og prinsipp både nasjonalt og regionalt. Det er stort etterslep når det gjeld digitalisering av kulturarven i Vestland. Dette er ressurskrevjande arbeid som må prioriterast.

Nynorsk språk

Vestland er kjerneområde for nynorsk. I store deler av fylket er nynorsk dominerande, både i skule, kyrkje, næringsliv, organisasjonsliv, media, osv. Nynorsk er eit språkleg fellesskap som har vore med å skape ein felles identitet i skriftspråk og målbruk.

Det vert viktig å stø opp om bruk av nynorsk både som kvardagsspråk, akademisk språk og kunstspråk. Vestland må styrke utviklinga av markante nynorskarenaer og stimulere til nynorsk språkbruk og forteljarverksemd i heile fylket. Gode forfattarar står i ein sterk vestlandsk forteljartradisjon som lever både i bygd og by. Desse kan reknast som kraftsenter i seg sjølv, saman med institusjonar som Universitetet i Bergen, Høgskulen på Vestlandet, Nynorsk mediesenter og Nynorsk avissenter, nynorskteatera, og festivalar som Falturiltu barnebokfestival og Poesifestivalen i Ulvik.

Å sikre nynorsk som språk i offentlegheita krev medviten innsats frå offentlege institusjonar, organisasjonane og næringslivet.

Frivilligheit

Vestland idrettskrets og korpsmiljøa i Nordhordland kan stå som døme på kraftsenter innan den omfattande kulturfrivilligheita i vestland. Det skal vere enkelt å vere frivillig og kunne delta. Derfor legg planen opp til å styrke frivilligheita og organisasjonslivet, redusere barrierane for deltaking og møte samfunnsendingane som kjem. Dei frivillige organisasjonane og det offentlege må i lag bidra til dette. Det må leggast til rette for at alle kommunar i Vestland utarbeider frivilligpolitikk i sitt planarbeid, og held seg med kultur- og idrettsråd. Amatørkulturråd for kommunar og regionar er òg ein reiskap som bør takast meir i bruk. Samskaping mellom det offentlege, det private og sivilsamfunnet sine organisasjonar er eit styringsideal. Då må frivillig sektor delta i prosessane med å forme den offentlege politikken og tenestene.

For å vere ein leiande region, må Vestland styrke samarbeidet mellom dei frivillige organisasjonane og mellom frivilligheita, det offentlege, privat næringsliv og profesjonelle aktørar innan kultur. Frivilligsentralar og utstyrssentralar kan ha viktige funksjonar i lokalsamfunn. Frivilligheita må vere open for nye former for organisering og nye måtar å engasjere seg som frivillig. Det må leggast til rette for aktivitet og engasjement som kjem «nedanfrå og opp». Frivilligheita må senke barrierane for deltaking, slik at alle kan vere med – uavhengig av legning, funksjonsnivå eller kulturell og sosioøkonomisk bakgrunn.

Profesjonell kunst

Kunstfeltet er sterkt i Vestland, med profesjonelle enkeltkunstnarar, institusjonar og organisasjonar. Ei rekke aktørar markerer seg nasjonalt og internasjonalt, til dømes Bergen filharmoniske orkester, Carte Blanche, det visuelle kunstmiljøet og artistar i populærmusikkbransjen. Bergen som motor og klynge har stor tyding for det profesjonelle kunstfeltet i heile fylket, det har også festivalane.

Framover vert det viktig å vidareutvikle ein samanhengande infrastruktur for kunsten. Viktige element er utdanning, arbeidsplassar, produksjonslokale, visningsstader, publiseringsmoglegheiter. Både fylkeskommunen og kommunane må ha ein målretta kunstpolitikk og stå saman for å få prioritet i den statlege kunstpolitikken. Vestland skal stimulere til eit kunstliv som utfordrar, provoserer, set debatt, skaper det nye, uventa og overskridande – og som gjev publikum ny innsikt i å forstå og få utbytte av kunst.

Friluftsliv

Vestland har særlege naturkvalitetar som det er viktig å ta vare på og vidareutvikle. Eit godt tilrettelagt tilbod for friluftsliv er vesentleg, både for dei som bur i fylket og som eit tilbod til tilreisande. Døme på

kraftsenter som jobbar for dette er turlaga og Norges jeger- og fiskerforbund Hordaland og Sogn og Fjordane.

I Vestland må det leggest til rette for eit breitt, inkluderande og variert friluftsliv. Universelt utforma turvegar, integrering gjennom friluftslivsaktivitetar, fokus på statleg sikring og berekraftig arealforvaltning er viktig for å gjere friluftslivet tilgjengeleg for alle uavhengig av føresetnader. Ved å legge til rette for friluftsliv der folk bur, oppnår ein at innbyggjarane får gode høve til friluftsliv i nærmiljøet.

I reiselivet er fjordlandskapet internasjonalt etterspurt. Dette er eit sterkt grunnlag å bygge kulturell verdiskaping på, og eit konkurransefortrinn for Vestland. Geoparkane og regionalparkane er viktige utgangspunkt i dette arbeidet, saman med verdsarven.

2. Vestland skal ha eit profesjonelt kulturliv på høgt nivå

Vestland skal vere eit tyngdepunkt for den profesjonelle kulturen i Noreg. Dette inneber å støtte opp under dei leiande verksemdene, og samstundes vere open for nye tiltak og initiativ. Det skal skje i ei koordinert satsing på finansiering, infrastruktur og arenaer, talentutvikling, og delingskultur.

Finansiering, offentleg eller privat, er viktigaste føresetnaden for å sikre dei profesjonelle kulturaktørane gode rammer. Offentleg finansiering må sikrast i fellesskap mellom forvaltingsnivåa. Det må ha høg prioritet å rette opp statleg skeivdeling av tilskot til drift av institusjonar med nasjonalt føremål.

Bergen er samlingsstad for profesjonelle utøvarar, sterke institusjonar med internasjonale ambisjonar og eit mangfald av arrangement. Universitet og høgskule med sine fagmiljø og tilbod innanfor kulturfaga bidreg til styrke og breidde i det profesjonelt kulturlivet. Bergen kjem i ei særstilling som kulturelt sentrum for Vestland. Dei andre kommunane i fylket er i hovudtrekk meir like når det gjeld tilbod. Dette biletet har likevel viktige nyansar. Mange profesjonelle kulturaktørar finn vekstvilkår i god avstand frå storbyen. Musea, festivalane, operaen i Nordfjord, dei profesjonelle scenekunstinstitusjonane i Sunnfjord, Fartein Valen-stiftinga i Sveio eller residensordningane for kunstnarar i Fjaler og Kvam er slike døme. Regionsentera har eit blømande kulturliv, og tek ansvar for eit større område enn det som er innanfor grensene til eigen kommune

Tenleg infrastruktur og arenaer er grunnlag for at profesjonell kultur kan komme heile fylket til gode. Mellom anna for musikk og scenekunst er dette ei utfordring. Vidare utvikling og utbygging av kulturhus med regionale funksjonar vil vere eit viktig grep som kjem mange til gode.

Talentutvikling og rekruttering er ein føresetnad for varig styrking og utvikling. Vestland må utvikle og koordinere samanhengen mellom dei tilboda som tek ein framtidig aktør inn i kulturen: kulturskulen, Den kulturelle skulesekken, frivillig aktivitet og opplæring innan idrett, friluftsliv og kulturorganisasjonar, vidaregåande skule, universitet og høgskule, i private talentordningar eller som profesjonell utøvar. Kulturinstitusjonane må medverke til auka samarbeid med utdanningsinstitusjonane.

Delingskultur er eit kriterium for vekst i den profesjonelle kulturen. Auking av kompetansen, om det gjeld publikumsutvikling eller digitalisering, må skje i dialog i og mellom dei store institusjonane, det frie feltet og andre fagområde. Dei profesjonelle institusjonane tek del i nasjonale og internasjonale nettverk, og det er avgjerande at desse deler kompetanse med kulturfrivilligeita.

Digitaliseringa av samfunnet gjer at ein kan formidle kultur på nye vis, til nye målgrupper uavhengig av tid og stad. Bergen filharmoniske orkester og Festspillene i Bergen har tatt ei leiarrolle gjennom si digitale formidling av musikk. Arkiva og musea gjer den digitaliserte kulturarven til ein ressurs for forskning, undervisning og kultur- og samfunnsutvikling. Godt digitalt innhald er ein nøkkel til kunnskap og verdiskaping. Å gjere store delar av det digitaliserte materialet tilgjengeleg under frie lisensar, ein digital

allmenning, vil vere ein ressurs for mange. Materialet kan gå inn i eit kulturelt kretsløp som inkluderer kulturell og kreativ næring, reiseliv og opplevingsnæring, forskning, lokalsamfunnsutvikling med meir.

Saman med alle moglegheitene, er det openberre dilemma ved digitaliseringa og den teknologiske utviklinga. Tema kan vere opphavsrett og arkiveringsutfordringar. Ikkje minst er det mange uløyste spørsmål rundt digitalisering av kulturarrangement og andre former for formidling. I planperioden må det ha høg prioritet å løyse slike utfordringar, og ta ut inntekspotensialet i dei digitale løysingane.

3. Samarbeid mellom profesjonelle og frivillige aktørar, private og offentlege partar skal vere grunnlaget for satsing på topp og breidde

Vestland skal ha gode og likeverdige høve for alle til å utøve og oppleve kultur. Det er naudsynt å styrke dei estetiske faga i skulen, både når det gjeld omfang og kvalitet. Det kommunale tilbodet, den kulturelle grunnmuren, gir innbyggjarane høve til å ta del i og å oppleve kultur i sine lokalsamfunn. Hjørnesteinane er estetiske fag i opplæringa, arkivinstitusjonane, kulturskulen, folkebiblioteka, kommunal og fylkeskommunal kulturformidling, frivillig fritidstilbod og lokalsamfunnet sine arenaer. Den kulturelle grunnmuren må styrkes gjennom lokalpolitiske prioriteringar og planar. Dette kan vere å styrke den lokale kulturfaglege kompetansen blant tilsette i offentlig sektor, frivillig sektor og private, å arbeide for å vidareutvikle tilbod til grupper som treng tilrettelegging eller legge til rette for at det vert produsert varierte kulturuttrykk i alle delar av fylket.

På nokre område krevst det spesialisert satsing. Arbeid med å utvikle og hjelpe talent vidare er ein del av ansvaret til dei ulike felta. Dette er ein del av breidde–spisstankegangen, der aktive i Vestland skal sjå at det er mogleg å utvikle seg vidare og kome langt på sine felt. Både idretten, kulturskulerådet, og fleire av dei store kunst institusjonane har tatt medansvar for dette, og jobbar med heile løpet frå barn til vaksen og profesjonell. Det vil vere mykje å vinne på å utvikle tettare samhandling mellom skule, idrett, kulturskule, frivillige organisasjonar og kulturfeltet elles.

For idrett er det viktig med ei satsing på den vidaregåande skulen og åra direkte etter, der det er mange som tar steget frå å vere ung og lovande, til toppidrettsutøvar. Her må det utviklast gode ordningar som legg til rette for eit utdanningsløp i høgare utdanning samstundes som ein satsar på idretten sin. Stipendordningane som regionen har i dag er også viktige.

4. Vestland skal ha ein berekraftig kulturell infrastruktur med eit mangfaldig tilbod for alle

Det skal vere god kulturell infrastruktur i heile Vestland som skal utviklast vidare i samarbeid mellom profesjonelle aktørar og institusjonar, kommunane og frivilligheita. Dette gjeld både fysiske og digitale arenaer, kunnskap og verkemiddel.

Fysiske, økonomiske og kulturelle barrierar hindrar mange frå å ta del i eksisterande tilbod. Universell tilgang, merksemd på mangfald i deltaking og målretta aktivitets- og opplevingstilbod til dei som treng det mest, kan opne kulturen for dei som i liten grad deltek i dag.

Kulturpolitikken må også bygge opp under det som alt finst. Vestland har kunstnarar og sterke miljø og aktørar på internasjonalt nivå innan dei fleste sjangrar. Institusjonane og aktørane er dei som er best til å formulere mål for verksemda si. Profesjonell kultur er ulikt samansett og må ha fridom til å dyrke sin eigenart.

Det er viktig både for enkeltmennesket og fellesskapet å skape gode, tilpassa arenaer til lokalsamfunna, og skape møteplassar for ulike grupper og enkeltindivid. Å utvikle og styrke eksisterande infrastruktur, som kulturhus og grendehus, er ein berekraftig måte å tenkje bruk av eksisterande ressursar. Arkiv, bibliotek, museum og sogelag er døme på verksemdar som kan ha ein viktig funksjon i sine lokalmiljø.

Det å legge dei til rette for både kulturproduksjon og arenaer for formidling og turneverksemd, bidreg til både økonomisk, sosial og miljømessig berekraft. Fylket treng også å skape arenaer som er spesialiserte og gode for dei profesjonelle aktørane - arenaer både for produksjon og visning. Det har prioritet å jobbe for at frivilligheita skal ha arenaer som er tilpassa deira behov.

Vestland er ein leiande region både for topp- og breiddeidrett. Det er av stor verdi å ha toppidrettsmiljø som skaper opplevingar for innbyggjarane og samstundes gir yngre utøvarar noko å identifisere seg med. Olympiatoppen Vest, særkrinsane, Høgskulen på Vestlandet, dei vidaregåande skulane mfl.. legg til rette for at unge, lovande utøvarar og topputøvarar skal kunne utvikle seg i regionen. Dette krev tilgang på gode anlegg og testfasilitetar, og rett kompetanse hos leiarar, trenarar og lærarar. Eit sterkt utdanningsfelt innan idrettsfaget er viktig for å kunne skape synergiar mellom utdanning, forskning og praksisfeltet.

Gjennom aktiv involvering kan ein legge til rette for møteplassar for eigenorganiserte aktivitetar, for folk i alle aldrar. Gode anlegg som kan brukast både til eigenorganisert aktivitet og organisert aktivitet kan skape synergiar utover sjølve aktiviteten. Slike anlegg vil invitere inn både nye brukargrupper og ny aktivitet. Anleggsutviklinga vil ha eit fokus på sambruk, for å søke berekraftige løysingar. Ein må i større grad vurdere å rehabiliter eksisterande bygningar og anlegg, framfor å bygge nytt. Kommunane må planlegge for å redusere behov for transport til arenaer og stille krav om universell utforming.

5. Ein offensiv kulturpolitikk på alle tre forvaltningsnivå skal støtte opp om initiativ og satsingar i kulturlivet

Ambisjonen om at Vestland skal ta ei leiarrolle, føreset ein aktiv og offensiv kulturpolitikk på alle tre forvaltningsnivå, med relevante verkemiddel, økonomi og planar som støtter opp om initiativ og satsingar i kulturen. Fylkeskommunen må stille med engasjement og ressursar i ei målretta utvikling, og kommunane må ha ein tydeleg og sterk kulturpolitisk vilje. Samstundes må staten vere tungt inne både med driftsmidlar og tilskot til store økonomiske løft. Planverka i dei tre forvaltningsnivåa må peike i same retning, og ha mest mogleg felles prioriteringar.

Offentlege planar og satsingar er likevel fånyttas om dei ikkje tek vare på og er open for initiativa og satsingane som finst i kulturfeltet. Utvikling og styrking må i stor grad skje etter initiativ frå kulturlivet sjølv. God dialog mellom det offentlege og kulturaktørane er føresetnaden for å få dette til.

Ein velfungerande infrastruktur er essensielt, og det er særleg viktig å tenke nytt med sambruk når det gjeld felles møtestader og kulturarenaer i bygdene.

Gjennom ein aktiv kulturpolitikk skal Vestland vere pådrivar for eit regionalisert og desentralisert Noreg. Det er behov for ei heilskapleg satsing på gode lokalsamfunn. Samhandling og nettverksarbeid i regionen er ein effektiv reiskap for å utvikle feltet vidare, på tvers av faggrensar og mellom ulike næringer.

Regionale kompetansesenter som arbeider for sitt felt må anerkjennast som viktige partar. Døme kan vere Vestnorsk Filmsenter, Vestnorsk Jazzsenter, Hordaland kunstsenter, Brak (musikk) og VISP (visuell kunst), som styrker både bransje og kulturuttrykk. Også Idrettsklynge Vest, Polyfon, Aktive Gamere og Huset i bygda er samarbeidsmodellar som har gitt store ringverknadar. Vestnorsk fjordlandskap er eit

godt døme på kombinasjonen mellom kulturarv, idrett og friluftsliv. Desse eksisterande nettverka må styrkes, og det må stimulerast til nye initiativ, særleg når det gjeld samarbeid på tvers av fagfelta.

6.3. Demokrati, deltaking og mangfald

Mål: Eit inkluderande kulturliv skal vere ein ressurs for å utvikle eit mangfaldig samfunn

1. Innbyggjarane skal ha høve til å delta i og utvikle kulturlivet
2. Kulturlivet bygger på likeverd og mangfald, og skal motverke utanforskap
3. Vestland skal ha opne og inkluderande kulturarenaer
4. Kulturlivet skal styrkast gjennom samhandling

FN sine berekraftsmål og FN si erklæring om menneskerettane ligg til grunn for planen sitt syn på deltaking, demokrati og mangfald. Tilknyttinga mellom kvar enkelt og fellesskapet er grunnsteinar i utviklinga av demokratiske samfunn. Kulturfeltet har møteplassar der ein kan skape band og utvikle tillit mellom enkeltmenneske og grupper.

Likeverd er grunnlaget for å fremje mangfald. Mangfaldsombegrepet handlar om etnisitet, alder, kjønn, hudfarge, seksuell legning, synleg og usynleg funksjonsnedsetjing, tru og livssyn. Vestland skal ha rom for mangfaldet av stemmer, og halde ytringsfridomen høgt. Vestland erkjenner den viktige rolla trus- og livssynssamfunn spelar for einskildmenneske og som samfunnsbyggjande kraft. Vi skal vere eit livssynssynsøpe samfunn, der folk opplever å bli møtt med respekt for livssynet sitt, og trusfridomen også vert halden høgt

Der kulturlivet har frie vilkår, er det rom for at kulturen kan sette samfunnsutviklinga, maktstrukturar og styresmaktene under kritikk og debatt, utan å risikere sanksjonar. Det er avgjerande at kulturlivet er fritt og ikkje underlagt politisk makt. Eit felles verdigrunnlag handlar ikkje om at alle skal vere einige. Eit fellesskap av usemje kjenneteiknar eit romsleg og mangfaldig demokratisk samfunn.

Slike rettar kan verte utfordra. Samfunnet står overfor ulike dilemma, t.d. ytringsfridom sett opp mot diskriminering, og faren for terror sett opp mot sikkerheit og personvern. Men, fridom skal vere eit kjenneteikn ved kulturlivet i Vestland.

6.3.1. Satsingar

1. Innbyggjarane skal ha høve til å delta i og utvikle kulturlivet

Får å gjere kulturen relevant for alle, må det leggjast til rette for eit fritt og uavhengig kulturliv som utviklar seg mest mogleg på eigne premisser. Tilrettelegging for samfunnsdebatt, ein mangfaldig ytringskultur og ein politisk debattarena for kultur er viktig. Dette styrker demokratiet og samfunnsbygginga. Det er viktig å legge til rette for å la fleire ta del, på måtar der dei kan kjenne seg heime. Dette gjeld heile livsløpet, i barnekulturen, studentkulturen, seniorkulturen.

Vestland har rike tradisjonar for deltaking og demokratiske prosessar, med ein omfangsrik frivillig sektor og sterke profesjonelle institusjonar. Sentrale aktørar som bibliotek og museum har ei viktig rolle i å vere

aktive samfunnsaktørar og opne møteplassar. Desse, og kulturlivet i det heile, må ha som ei hovudoppgåve å gjere seg relevante for innbyggerane, og fjerne barrierar for deltaking.

Det er viktig å skape trygge rammer for å delta i kulturlivet og samfunnet elles der deltaking i frivillig organisasjonsliv er demokratibyggning frå botnen. Frivillig sektor sitt medlemsdemokrati har ein opplæringsfunksjon, ved å gje medlemer erfaring med å delta i og leie demokratiske prosessar. Med tanke på å gje barn og ungdom slik kompetanse, er også elevråd og ungdomsdemokrati i skulen viktig.

Lik tilgang til informasjon og dokumentasjon er avgjerande for medverknad og utvikling. Dei regionale arkivinstitusjonane og biblioteka er viktige aktørarar i denne samanhengen.

Vestland har eit særleg ansvar for å legge til rette for at nynorskbrukarar kan påverke, utvikle og delta i nynorsk skriftkultur.

I mykje av det frivillige kulturlivet er eldsjeler avgjerande krefter, og deira engasjement er ofte viktig for at lokalsamfunn har livskraft og utviklar seg. Rapporten «Ildsjeler og lokalt utviklingsarbeid» (2014) konkluderer at lokalsamfunnet sin utviklingskapasitet og -kompetanse vert utvida og kraftig styrkt om eldsjeler på ulike område og i ulike sektorar vert rekna med.

Dei mange festivalane i Vestland er døme på korleis lokalt forankra initiativ og engasjement fører fram til arrangement som ofte har høgt profesjonelt nivå, og der profesjonelle og frivillige jobbar hand i hand. Ein brennande idé hjå ein person eller ei lita gruppe kan resultere i noko som gjev stor verdiskaping for samfunnet – og dette skjer først og fremst når lokalsamfunnet møter initiativet med openheit og positiv interesse.

Mange profesjonelle kulturaktørar, både offentlege og private, nyt godt av innsatsen, kunnskapen og engasjementet til frivillige. Det er avgjerande å legge til rette for at lokale initiativ får blomstre, og ikkje minst stimulere samspelet mellom profesjonell og frivillig kultur.

2. Kultur skal bygge på likeverd og mangfald, og motverke utanforskap

Framleis er det slik at mangfaldet i samfunnet ikkje er nok spegla i kulturlivet, og det er behov for tiltak som inkluderer. Frivilligheita er ein viktig ressurs i dette arbeidet, men oppgåva gjeld heile kulturfeltet - også dei store organisasjonane. Målet er at folk skal bli ein del av samfunnet der dei bur. Arbeidsliv, kultur og frivilligheit, skule og utdanning er arenaer for slik samhandling.

Universell tilgang handlar ikkje berre om fysiske barrierar. Det kan også gjelde språk og kultur, sosiale føresetnader eller om det er lett å orientere seg i omgjevnadene. Fokus på universell tilgang vert viktig i planperioden, og vil påverke innrettinga av tilskot og insentiv.

Det krevst ulike tiltak for å nå gruppene som deltek i mindre grad, mellom anna offentlege tilskot til inkluderingsarbeid i kulturverksemdene. Verkemiddel kan vere økonomiske bidrag til kontingentar, aktivitetsavgifter og utstyr til personar og familiar med låg inntekt. Det offentlege kan setje strengare krav om tilrettelegging og inkludering i frivillig sektor i samband med tilskotsordningar. Det må også jobbast med kunnskap og haldningar i organisasjonslivet.

Rapporten *Frivillige organisasjonar og integrering* frå 2022 slår fast at mange organisasjonar har behov for og ønske om meir samarbeid med det offentlege for å styrke integreringsarbeid, og at frivillige organisasjonar har utfordringar med å rekruttere og halde på personar med innvandrarakgrunn. Kommunar, fylkeskommunar og staten må samarbeide tettare med kulturfrivilligheita for å løyse slike utfordringar, og også med det profesjonelle kulturlivet.

Fylkestinget har fatta vedtak om Vestland fylke som ei antirasistisk sone. Vedtaket forpliktar fylkeskommunen til kontinuerleg arbeid for å nå dette målet, og kulturaktørane er viktige. Vestland fylkeskommune vil vurdere på kva måte kulturaktørane i Vestland skal slutte seg til målsettinga om Vestland som antirasistisk sone.

3. Vestland skal ha opne og inkluderande kulturarenaer

Ytringsfridom krev arenaer og møteplassar for meiningsbryting, der det er mogleg for alle å delta. Låg terskel for å delta på tvers av geografisk avstand og alder i både formelle og uformelle arenaer er viktig, og det offentlege har eit særleg ansvar for å legge til rette for dette.

Det er utfordrande å skape ein meir utforskande diskusjon, der ein er oppteken av ytringsansvar med større rom for meningar, også dei ubehagelege. Det er lett å hamne i ekkokammer med mangel på respekt for andre sine synspunkt. Kulturpolitikken må legge stor vekt på å utvikle møteplassar som er kjelder for danning, opplysning og myndiggjering, med rom for mangfald og frie ytringar, t.d. livssynsopne arenaer. Folkebiblioteka har i sitt formål at biblioteka skal vere uavhengige møtestader og arena for offentleg samtale og debatt. Heile arkiv-, bibliotek og museumssektoren har eit stort potensial som arena for demokrati, deltaking og mangfald.

Digitale løysingar gir nye høve for oppleving og deltaking. Samstundes trengst balanse mellom fysiske og digitale plattformer. Ungdom og eldre kan her ha større sjansar til å finne nye vegar inn i kulturlivet, med ny teknologi og nye aktørar. I skulen og kulturfeltet kan barn, ungdom og andre lære seg kritisk nettbruk, og å identifisere uriktig informasjon. Kulturfellesskap og arenaer for opplysning og meiningsbryting bidreg til open og kritisk samhandling.

Digitalisert materiale må i hovudsak gjerast tilgjengeleg under frie lisensar. Ein digital allmenning med fritt materiale vil vere ein ressurs for mange aktørar.

4. Kulturlivet skal styrkes gjennom samhandling

I planperioden vert det sentralt å utvikle og styrke kunnskapsklynger som går på tvers av fagfelt og som er relevante for forskjellige typar organisasjonar. Døme på slike kan vere Idrettsklynge Vest (fysisk aktivitet) eller Polyfon (musikkterapi). Begge desse har sprunge ut av tverrsektorielle samarbeid mellom offentleg forvaltning, helsevesenet, sivilsamfunn og kunnskapsinstitusjonane. Til dømes museum, arkiv, bibliotek, fysisk aktivitet og kulturformidling har gode resultat og modellar frå ulike former for samarbeid.

Opplæringssektoren er sentral for kompetansebygging og utdanning av kulturarbeidarar. Kommunane sitt tilbod i kulturskule og grunnskule er viktig som første opplæringsinstans. Kulturskulen skal tilby eit breitt tilbod av høg kvalitet, som samstundes gir høve til fordjuping og talentutvikling. Det er eit mål i barne- og ungdomskulturmeldinga at kommunane skal arbeide aktivt for å nå breiare ut med kulturskuletilbodet. Ei styrking av kulturskulen vil vere eit viktig verkemiddel i arbeidet med berekraft, inkludering og mangfald. Den kulturelle skulesekken er eit sentralt tilbod til elevane i grunnskule og vidaregåande for møte med profesjonell kunst og andre kulturuttrykk. Koplinga av fagområdet kultur og helse er særleg viktig i kommunane.

Vestland fylkeskommune har ansvar for den vidaregåande opplæringa. Kombinasjonen av skule og kultur kan vere ei kraft i samfunnsutviklinga. Det same er kopling av frivillig og profesjonelt engasjement. Langhaugen i Bergen eller Firda i Gloppen er døme på vidaregåande skular som er katalysatorar for eit rikt kulturliv. I Stad er Opera Nordfjord samlokalisert med vidaregåande skule, og vekselverknadane

mellom frivillig engasjement, skule og profesjonelt operaarbeid gjev gode resultat. Kulturinstitusjonane og det profesjonelle feltet må medverke til styrking av slike utdanningstilbod. Høgskule og universitet sitt tilbod er viktig for kvalifisering innan profesjonelt kunst og kulturliv. Høgare utdanning rekrutterer også studentar til å bli buande der dei har tatt utdanning.

6.4. Verdiskaping

Mål: Kulturen skal vere grunnlag for sosial, miljømessig og økonomisk verdiskaping

1. Kulturell verdiskaping skal bygge på profesjonalitet, samvirke og innovasjon
2. Berekraftig forvaltning av kultur- og naturarven skal vere basis for nyskaping
3. Kunstnarar og andre kulturaktørar skal kunne arbeide og leve av verksemda si
4. Kulturell verdiskaping skal styrkast gjennom utdanningstilbod og gode nettverk for kunnskaps- og erfaringsdeling

Ordet *kultur* er avleia av å *kultivere* – eller dyrke. Det heng altså tett saman med å skape vekst og meir verdi. Omgrepet *verdiskaping* er i mange samanhengar brukt synonymt med økonomisk vekst. Men verdiane som bli skapt gjennom kulturell verksemd er både økonomiske, sosiale og miljømessige. Kulturlivet er ein viktig regional verdiskapar, og kulturens kraft er vesentleg for andre samfunnssektorar.

Ein kan forstå verdiskaping som det å produsere ei teneste eller eit tilbod som gir noko til samfunnet. Det kan ha ein rikdom eller nytte i seg sjølv, eller brukast vidare i ein annan samanheng. Utbyte som dansing og intellektuell utvikling er døme på dette, men også materielle produkt. Grunnlaget for verdiskaping ligg i første leddet i verdikjeda: kulturminnet, landskapet, kunsten, aktiviteten. Det er vesentleg å alltid legge til grunn at kultur har sin eigen verdi.

Verdiskapinga på det breie kulturfeltet gir ringverknader i samfunnet, og kulturlivet har kontaktflate med mange andre sektorar, til dømes reiselivet. Det skal vere rom for både børs og katedral på kulturfeltet, og ulike grader av kommersialisering gjer seg gjeldande. Eit trekk ved verdiskaping på kulturområdet er likevel at økonomi meir er eit verkemiddel enn eit mål i seg sjølv.

Berekraftsmåla til FN er den raude tråden i planlegginga også når det gjeld verdiskaping. Den omfattande verdien kulturfeltet gir til folk og samfunn, gjer kulturen til ein sterk ressurs i å løyse vår tids største utfordringar. Langsiktig verdiskaping føreset ei berekraftig drift, og kultur må ta mål av seg å vere i fremste linje i utviklinga.

Internasjonalisering kan gi økonomisk verdiskaping gjennom auka eksport og import, og gi Vestland tenleg merksemd utanfor landegrensene. Her er òg ei verdiskaping i at internasjonal kulturell utveksling utviklar kompetanse, og at kulturuttrykk får konstruktive impulsar på ein internasjonal kulturarena.

6.4.1. Satsingar

1. Kulturell verdiskaping skal bygge på profesjonalitet, samvirke og innovasjon

Samarbeid og innovasjon skal gje fart til den kulturelle verdiskapinga, og kultur- og naturarven i Vestland skal vere ein basis for nyskaping. Kultur næringsane skal ha tilgang til næringspolitiske verkemiddel og støtteordningar, på lik linje med andre næringer, og vere ein del av komplette verdikjeder.

Det skal leggjast til rette for verdiskaping gjennom utvikling av klynger og samarbeid. Å utnytte komplementær kunnskap i fylket er vesentleg for verdiskapinga, ikkje minst ved at by og land kan utfylle kvarandre. Det skjer ei stor kulturell verdiskaping i lokalsamfunna, og her finst potensial for auka verdiskaping. Det er eit mål å arbeide fram fleire ordningar og praksisar som styrker den gjensidige samhandlinga mellom by og land. Aktørane på feltet må ha nok kompetanse til å sjå kvarandre sine ressursar, og utløyse verdiar og drive verdiskaping saman. Slik kompetanse kan byggast gjennom møteplassar, nettverk, dialog og kunnskapsoverføring.

2. Berekraftig forvaltning av kultur- og naturarven skal vere basis for nyskaping

Vestland og Noreg har eit internasjonalt ansvar for å ta vare på dei tre verdsarvstadane som ligg i fylket: Vestnorsk fjordlandskap, Urnes stavkyrkje og Bryggen i Bergen. Saman med ansvaret ligg tilsvarande moglegheiter. Særleg ved Bryggen har musea ei viktig rolle, med Museum Vest og Bymuseet i Bergen plassert innanfor verdsarvområdet. Både verdsarvstadene, regionalparkane og naturen i det heile gir Vestland eit konkurransefortrinn. Utvikling og verdiskaping må skje med berekraft som premisse, og i ei heilskapleg planlegging der det også er merksemd på istandsetjing og rehabilitering av naturen.

Vestland er det fylket som har flest oppføringar under den norske delen av UNESCO sitt Memory of the World-program. Også dette ber med seg ansvar, samstundes som her ligg ein stor ressurs for formidling og nyskaping.

Vestland er eit sterkt museumsfylke, og har ei stor breidde i verdiskaping knytt til kulturmiljø og kulturminne. Ein aktør som Fortidsminneforeningen er ein god medspelar i dette.

Arkiva i Vestland har ein tilretteleggarfunksjon for verdiskaping, og representerer den historiske og kulturelle forankringa til innbyggerane. Dei private arkiva har ikkje lovheimla vern og det er difor viktig at ein i fellesskap vernar om desse. Det er viktig at også denne kulturhistoria vert teken vare på for framtida.

Ei miljømessig verdiskaping handlar om å styrke kvalitetane og verdiane knytt til kulturmiljø og natur. Desse verdiane må skjøttast, haldast i hevd og vernast slik at både kulturarv og naturmangfald vert sikra. Auka deltaking i friluftsliv kan gi ringverknader på fleire samfunnsområde, og har vesentleg effekt for folkehelsa. Ikkje minst er det kjelde til glede og livsinnhald for enkeltmenneske. Men frilufsorganisasjonane og det naturbaserte reiselivet sitt ønske om å få flest mogleg til å nytte seg av naturen, har ei potensiell baksida i form av slitasje på kulturminne, kulturlandskap og natur.

Reiselivet er ein viktig medspelar i den kulturelle verdiskapinga som tar utgangspunkt i naturen og kulturmiljøa. I planperioden skal det leggjast vekt på å utvikle naturbasert turisme, festivalturisme, kraftturisme – og nærturisme.

3. Kunstnarar og andre kulturaktørar skal kunne arbeide og leve av verksemda si

Vestland er eit tyngdepunkt for den profesjonelle kulturen i Noreg, og dette skal utviklast vidare. Det offentlege må målrette ordningar som gir fleire ein sjanse til å realisere talentet sitt der dei bur, og samstundes medverke til auka verdiskaping og fleire kulturarbeidsplassar regionalt, også statlege arbeidsplassar innan kultur. Styrking av kompetanse, infrastruktur og distribusjon bidreg til at det er mogleg å skape og oppleve kunst og andre kulturuttrykk på profesjonelt nivå. Det er eit særleg ansvar å utvikle potensialet i dei smalare greinene av kulturfeltet.

Det er viktig å verdsette den frie kulturen som ikkje skaper stor økonomi i seg sjølv. Det finst ei stor gruppe kunstnarar, musikarar, tradisjonshandverkarar og toppidrettsutøvarar som har låg inntekt, og som må supplere med anna løna arbeid. Det er viktig å ha ordningar som også treff denne gruppa.

Det profesjonelle kunstlivet er både institusjonelt og individuelt, og mellom institusjonane og enkeltkunstnarane finst også mindre einingar. Fleire aktørar innan kunstfeltet krev fleire lokale for produksjon og formidling, og gode støtteordningar.

Kunsten er både lokal og global, og eit internasjonalt kunstliv skal dyrkast i heile fylket. Det må leggast betre til rette for å nytte potensialet i den internasjonale marknaden.

4. Kulturell verdiskaping skal styrkes gjennom utdanningstilbod og gode nettverk for kunnskaps- og erfaringsdeling

Ei rekke nettverksaktørar jobbar med å utvikle kultur som næring i Vestland. Desse bygger samarbeid, og sørger for ei stemme frå Vestland både nasjonalt og internasjonalt. Klyngearbeid og liknande samordning kan styrke kunnskapsoverføring på tvers av heile kulturfeltet. Eksisterande nettverk kan vere gode modellar for å etablere liknande samarbeid i andre fagkretsar og på tvers av fagområde.

For å auke verdiskapinga på kulturfeltet er det avgjerande at både styresmakter og kulturverksemder har kunnskap om korleis dei ulike formene for verdiskaping spelar saman, og korleis val i planlegging og satsingar kan påverke dette samspelet. Det handlar om å sjå, gripe og utvikle dei moglegheitene som ligg innafor brei verdiskaping. Dette krev at kunnskapsmiljø styrker samarbeidet seg imellom, og at kulturaktørane ser ein felles vinst i å dele erfaringar. Det må også skapast ei betre koordinering av offentlege ressursar for å unngå at kulturaktørar må velje mellom kultur- eller næringsinngangen til offentlege verkemiddel og samarbeidskanalar.

Utdanning, kunnskapsutvikling og kunnskapsdeling er viktig for alt utviklingsarbeid. Å gjere Vestland attraktivt som studiestad er eit mål i seg sjølv, og med konsekvensar for verdiskapinga. Det er viktig at dei om lag 50 000 som studerer rundt i fylket trivst. Det kan vere ein katalysator for kulturell verdiskaping å styrke aktiviteten til studentorganisasjonane og andre kulturtilbod som treff studentane.

6.5. Kunnskapsbygging og kunnskapsdeling

Mål: Kunnskap skal vere grunnlag for ei berekraftig og planmessig kulturutvikling

1. Kunnskapsproduksjon og forskning skal styrkast
2. Det skal leggast til rette for forskning og kunnskapsutvikling i samarbeid mellom universitets- og høgskulesektoren (UH), offentleg forvaltning og kulturlivet
3. Det skal leggast til rette for auka nasjonalt og internasjonalt kunnskapssamarbeid
4. Nettverk, klynger, regionale kompetansesenter og samhandlingsarenaer skal styrkast

Auka samarbeid mellom kultur- og kunnskapssektorane vil styrkje ei kunnskapsbasert kulturutvikling, basert på betre og meir kunnskap om no-situasjonen, aktuelle utviklingstrekk og relevante utfordringar.

Ei god kulturforvaltning har behov for kunnskap om effektane av tiltak og handlingar. Døme på kunnskapsbehov er: kunnskap og forståing for deltakinga i kultur, korleis organisasjonane kan styrkast, samanhengem mellom kulturen si samfunnsøkonomiske og bedriftsøkonomiske verknader og korleis ein

legg til rette for dette, korleis ein kan styrke samfunnsrolla til kulturfeltet gjennom innovasjon og endring, og korleis ein best kan legge til rette for kunnskapsutvikling.

Publikumsutvikling er døme på eit felt der kulturlivet etterspør auka kunnskap. Dette handlar mellom anna om å utvide kunnskapen om eksisterande og potensielt publikum, og nytte kunnskapen til å nå fleire og styrke verdiskapinga. Eit anna felt er arrangør- og distribusjonskompetanse, som også har stor betydning for deler av kulturlivet sine levekår.

Det er avgjerande at kunnskapsgrunnlaget er ein integrert del av planutviklinga og -oppfølginga. Etableringa av eit kunnskapsgrunnlag, utforminga av mål og strategiar, etablering av handlingsprogram og tiltak, og gjennomføring og evaluering av planen er steg i denne kunnskapsutviklinga. Når ein kjem til revisjon etter første gjennomføring og evaluering, bør kunnskapsgrunnlaget vere oppdatert. Det er behov for systematisering av kunnskapen.

6.5.1. Satsingar

1. Kunnskapsproduksjon og forskning skal styrkast

Vestland skal ha eit heilskapleg kunnskapssystem som basis for utviklinga av kulturfeltet. Kartlegging av behova for forskning innan kultur er eit grunnlag for dette, og for ei langsiktig oppbygging av forskingsmiljø med solid kunnskap om kultur- og mediesektoren.

Ei sterk satsing på FoU-feltet inneber også å styrke og utvikle dei økonomiske verkemidla for kunnskapsutvikling og forskning. Det er ei rekke finansieringskjelder innan offentleg verksemd som kan finansiere kunnskapsbygging: Forskningsrådet, Innovasjon Norge, Regionalt forskingsfond, Norsk kulturråd, og kommunale og fylkeskommunale ordningar. Ein må også jobbe for at private kjelder til finansiering i større grad vert tilgjengelege for kunnskapsarbeid på kulturfeltet. Ein må systematisere og vise fram behovet for forskning på feltet og syte for at ein kan nytte fleire finansieringskjelder.

2. Det skal leggest til rette for forskning og kunnskapsutvikling i samarbeid mellom universitets og høgskulesektoren (UH), offentleg forvaltning og kulturlivet

Vestland skal ha målretta satsing på samarbeid mellom UH-sektoren, det offentlege og kulturlivet. Dette inneber m.a. at UH-sektoren utviklar kunnskap som kommunar og organisasjonar kan ta i bruk. Kunnskapen skal gjerast tilgjengeleg gjennom formidling og deling. Offentlege midlar til kunnskapsutvikling må også i større grad nyttast strategisk der det manglar kunnskap. Dette inneber større krav til involvering og medverknad i kunnskapsutviklinga. Samanheng mellom forskning og praksisfeltet skal styrkast gjennom etablering av regionale samarbeidsforum.

Det er behov for satsing på å utvikle kunnskap som bidreg til gjennomføring av politiske prosessar (budsjett, plan og tilskotsforvaltning). Eit godt kunnskapsgrunnlag, god planforankring, samhandling mellom offentleg, frivillig og privat sektor på ulike nivå kombinert med brei medverknad frå innbyggjarane er viktig for å kunne møte behova i framtida.

Det er viktig å legge til rette for allsidig forskning og kunnskapsutvikling, og også styrke kunnskapsmiljø utanom dei offentlege utdannings- og forskingsinstitusjonane. Musea er døme på kunnskapsinstitusjonar innan kulturfeltet der det skjer ei aukande forskning og kunnskapsutvikling, og dette kan også

innebere ein desentralisert kunnskapsproduksjon. I møte med t.d. Forskningsrådet, kan slike institusjonar oppleve barrierar som står i vegen for gode prosjekt. Det er viktig å arbeide for å invitere ein større del av kultursektoren inn i ulike forskningssamanhengar, mellom anna ved å fjerne strategiske hinder som hemmar forskingssamarbeid mellom UH-sektoren og kunnskapsorganisasjonar på kulturfeltet.

1. Det skal leggjast til rette for auka nasjonalt og internasjonalt kultursamarbeid

Det trengst eit felles kunnskapsløft på kulturfeltet, og alle aktørar vil ha stor nytte av betre samordning og samarbeid om kunnskapsutvikling og kunnskapsdeling. Det er stor grad av like utfordringar og løysingar på tvers av kultursektoren. Likevel er det for lite samarbeid på tvers både i utvikling og deling av forskingskunnskap, erfaringskunnskap og brukarkunnskap.

Det skal leggjast betre til rette for forskning og kompetanseutvikling på kulturfeltet, også med produksjon av relevant statistikk av høg kvalitet. Det må stimulerast til langsiktig oppbygging av forskingsmiljø med solid kunnskap om kultur- og mediesektoren, til dømes gjennom å føre vidare KULMEDIA-programmet. Ein må syte for finansiering av langsiktig forskning av høg kvalitet, og sørge for at det blir gjennomført evalueringar, utgreiingar og meir avgrensa forskingsprosjekt.

Den geografiske samansetninga av Vestland fylke kan gi grunnlag for å satse på ei betre utnytting av by/land-skilnaden i kunnskapsutviklinga. Det er både utfordringar og fortrinn ved å ha Bergen som eit stort tyngdepunkt i eit elles spreidd busett fylke. Det ligg eit klart potensial i at Bergen går føre ved krevjande kunnskapsløft, samstundes som desse løfta får langt meir verdi for resten av fylket dersom andre kommunar blir involvert. Kunnskapsutvikling frå område med spreidd busetnad og lange avstandar vil dessutan truleg også gi verdifull kunnskap til nytte for meir tettbygde område. Eit godt døme er Barne- og familiepanelet, utvikla av Bergen kommune og rulla ut i heile Vestland.

Koordinering av felles initiativ for å påverke eller delta i nasjonale og internasjonale ordningar knytt til kunnskapsutvikling og -deling skal styrkast. Dette bør truleg vere langt enklare innanfor kultur enn innanfor ein del andre fagområde med større lokale og regionale motsetnader. For å etablere ei slik felles røyst, må fylkeskommunen ta ei aktiv rolle for å fange opp dei felles kunnskapsbehova i fylket og initiere felles framstøyt nasjonalt og internasjonalt. Vestnorsk Brüsselkontor vil vere ein sentral samarbeidspart.

3. Nettverk, klynger og regionale kompetansesenter og samhandlingsarenaer skal styrkast

Dei eksisterande nettverka og samhandlingsarenaene for kunnskapsutvikling må utviklast vidare. Det er viktig å tilpasse dette til dei aktuelle målgruppene, om det er profesjonelle eller frivillige. Det kan vere behov for nettverk eller samhandlingsarenaer for kunnskapsutvikling i kommunal sektor og kulturfeltet. Nye nettverk/klynger og møteplassar for kunnskapsdeling og -formidling må gå på tvers av tidlegare geografi, og vere relevant for sektorar og organisasjonar i heile fylket. Arkivinstitusjonane sin funksjon som kunnskapsressurs er viktige i denne samanhengen.

Målet om ei kunnskapsbasert kulturutvikling inneber å ta politiske eller faglege avgjerder basert på forskning eller erfaringsbasert kunnskap og forståing for brukarane sine ønske og behov. Det krev kunnskap frå ulike kjelder, frå akademia, ekspertar og brukarane. Eksisterande statistikk og rapportering i kommunane, fylkeskommunane, institusjonane og organisasjonane er også grunnleggande, jf. KOSTRA og Telemarksforsking sin kultur- og idrettsindeks.

Gode nettverk, klynger og samhandlingsarenaer for kunnskapsdeling og -utvikling er ein føresetnad for å lukkast.

Vedlegg

1. Andre planar

Ein skal utarbeide regionale planar for prioriterte tema der det er behov for regional samordning og som gjeld fleire forvaltningsnivå og som hovudregel fleire sektorar.

Kulturfeltet som vert omhandla i denne planen er vidt, og i nokre samanhengar er det overlapping med andre regionale planar. Vi viser her særleg til:

- Folkehelseplanane i Hordaland og Sogn og Fjordane
- Regional klimaplan for Vestland
- Regional plan for innovasjon og næringsutvikling 2021-2033
- Regional transportplan for Vestland fylke 2022–2033

I Utviklingsplan for Vestland 2020-2024 er det lagt føringar for at Regional plan for kultur skal sjåast i samanheng med andre regionale planar. Satsingar i andre regionale planar er innarbeidd i vår plan.

1.1. Vidare planbehov

Planarbeidet har avdekka behov for ytterlegare planar og strategiar for den regionale kulturutviklinga.

Plantype	Namn	Ny	Revisjon	Vidare- føring	Merknad
Regional plan	Regional plan for areal, natur- og kulturminnerressursar	X			
Temaplanar	Bevaringsplan for privatarkiv i Vestland	X			
	Museum i Vestland	X			
Strategiar	E-sport		X		Vert innarbeidd i handlingsprogram og 1-årige handlingsplanar.
	Frivillighet		X		Vert innarbeidd i handlingsprogram og 1-årige handlingsplanar.
	Anleggspolitikk og kriterium for tildeling av spelemidlar 2022-2024		X		
	Bibliotek	X			
	Kulturarv: - Kunnskapsutvikling, innsamling og formidling av førreformatoriske kulturminne - Bevaring av mobile kulturminne	X X			Vert innarbeidd i handlingsprogram og 1-årige handlingsplanar.

	- Bevaring, formidling og utvikling av verdsarv				
	Friluftsliv: - Kartlegging og verdisetting av regionale friluftsområde og turruter	X	X		Vert innarbeidd i handlingsprogram og 1-årige handlingsplanar.
	- Kulturarena - Strategi for aktivitet og for inkludering, mangfald og deltaking i kultur - Festivalar og store arrangement - Folkemusikk	X X X X			Vert innarbeidd i handlingsprogram og 1-årige handlingsplanar.
	Den kulturelle skulesekken	X			Vert innarbeidd i handlingsprogram og 1-årige handlingsplanar.
	Det profesjonelle kunstfeltet	X			Vert innarbeidd i handlingsprogram og 1-årige handlingsplanar.
	Kulturell og kreativ næring	X			Vert innarbeidd i handlingsprogram og 1-årige handlingsplanar.
Kommunale planar	- Ålmenn kultur - Kulturmiljø - Fysisk aktivitet, idrett og friluftsliv				

2. Prosess og medverknad i utarbeiding av planen

Regional plan er utarbeidd av fylkeskommunen, men gjeld for dei relevante kulturaktørane i heile Vestland. Plan- og bygningslova gir føringar for medverknad og involvering i planarbeidet, og planprosessen er gjennomført i tråd med dette.

1. Ekstern medverknad

1. Planprogram: utarbeiding, høyring, vedtak

Planen vart meldt samstundes med at planprogrammet vart sendt ut på høyring i mars 2021, med høyringsfrist 20.04.2021. Det kom 78 skriftlege innspel i høyringa. I tillegg har om lag 300 personar delteke på totalt fire innspelsmøte.

Planprogrammet vart vedteke i Vestland fylkesutval 22.06.2021.

2. Organisering av utarbeiding av regional plan

Høyringsutkastet til regional plan består av 3 delar:

- Del 1 – Temaplan 2023–2035
- Del 2 – Aktør og fagplan 2023–2035
- Del 3 – Handlingsprogram 2023–2024

Styringsgruppe

Styringsgruppa representerte ulike felt, frivillig sektor, organisasjonar, utdanningsinstitusjonar og kommunar i fylket:

Organisasjon	Representant	funksjon
Bergen kommune	Øyvor Johnson/Sindre Sætre	Direktør for fagavdeling for kunst og kulturutvikling / fungerande direktør Byrådsavdeling for kultur, mangfold og likestilling
Sunnfjord kommune	Hilde Bjørkum	Kommunalsjef kultur og idrett
Alver kommune	Eirik Bouwer Utne	Leiar - kultur
Bømlo kommune	Bjørn Håvard Bjørklund	kommunalsjef
Bergen og Hordaland turlag	Helene Ødven	Dagleg leiar
Sogn og Fjordane ungdomslag	Christoffer Knagenhjem	Rådgjevar for kulturbygg og ungdomslag i Sogn og Fjordane

Vestland idrettskrets	Anne-Kristine Aas	seniorrådgjevar
Vestland innvandreråd	Benedict Ernest Peter	Ungdom og idrettssekretær i styret
Førde internasjonale folkemusikkfestival	Per Idar Almås	Direktør
Kultur Vest	Øyunn Viken	Dagleg leiar
Hardanger og Voss museum	Åsmund Kristiansen	direktør
Høgskulen på Vestlandet, Fakultet for lærarutdanning, kultur og idrett	Ane Kristiansen Solbraa	assisterande instituttleder og førsteamanuensis
Universitetet i Bergen, Det humanistiske fakultet	Kim Ove Hommen	Fakultetsdirektør
Biletkunstnarane Hordaland/Sogn og Fjordane	Agnes Nedregård	Tidlegare styreleiar i BKFH
Saksordførar	Geir Kjell Andersland	KULII
Leiar for styringsgruppa	Per Morten Ekerhovd	avdelingsdirektør kultur og folkehelse

Styringsgruppa har hatt fem møte, to før høyring av planen sitt høyringsutkast og tre møte før endeleg planvedtak.

Arbeidsgrupper

Det vart oppretta seks arbeidsgrupper med om lag 100 deltakarar. Desse greidde i oktober–desember 2021 ut sentrale tema.

Arbeidsgruppe 1 – Ein leiande region for kultur, idrett og frivilligheit vart leia av Inga Moen Danielsen, Tekstallianse. Administrativ koordinator var Tone Stedal Haugland, seksjon kunst og kulturutvikling.

Arbeidsgruppe 2 – Berekraft vart leia av Elisabeth Halvorsen, Museumssenteret Hordaland. Administrativ koordinator var Peter Forras, seksjon kulturarv.

Arbeidsgruppe 3 – Demokrati, yringsfridom og medborgarskap var leia av Kristin Helle Valle, Litteraturhuset i Bergen. Administrativ koordinator var Terje Haugsgjerd, seksjon bibliotekutvikling

Arbeidsgruppe 4 - Deltaking, mangfald og inkludering var leia av Vincent Mrimba, Bergen kommune. Administrativ koordinator var Charlotte Espeland, seksjon kulturformidling.

Arbeidsgruppe 5 – Verdiskaping var leia av Knut Markhus, Kraftmuseet. Administrativ koordinator var Elin Storøstevik, seksjon arkiv.

Arbeidsgruppe 6 – Kunnskapsutvikling og formidling var leia av Torkjell Solbrå, Sogndal kommune. Administrativ koordinator var Hanne Espe, seksjon idrett og friluftsliv.

Arbeidsgruppene sine innspel ligg til grunn for høyringsutkastet sin del 1, temaplan.

Plangruppe

Plangruppa, alle medlemmer frå avdeling for kultur og folkehelse:

- Ronny B. Skaar, leiar
- Sissel Aarseth, koordinator
- Tone Stedal Haugland
- Charlotte Espeland
- Terje Haugsgjerd
- Elizabeth Warren

- Hanne Espe
- Karoline Hareide Breivik
- Elin Storøstevik

Vidare informasjon om organisering og arbeidet med regional plan finn du på heimesida vlfk.no.

2. Politisk medverknad

Planprogrammet for regional plan vart vedteke 22.06.2021.

Undervegs i planarbeidet har hovudutval for kultur, idrett og integrering i Vestland fylkeskommune sikra politisk forankring. Hovudutvalet har også hatt eit seminar med høve til å kome med innspel til politisk viktige satsingar og utfordringar til planen.

Dei regionale medverknadsorgana, eldrerådet, rådet for menneske med nedsett funksjonsevne og Vestland ungdomsutval har hatt planarbeidet som orientering og som innspelssak minst éin gong i kvar prosess.

3. Politisk saksordførar

Saksordførar, nestleiar i Hovudutval for kultur, idrett og integrering i Vestland fylkeskommune, Geir Kjell Andersland (V), har hatt saksordføraransvar og vore bindeledd mellom administrasjon og folkevalde i fylkeskommunen.

Leiar i hovudutval kultur, idrett og integrering, saksordførar og avdelingsdirektør kultur, idrett og inkludering har etablert koordineringsmøte før kvart møte i hovudutvalet for å rapportere framdrift i prosjektet og avklare behov for informasjon til møta i hovudutvalet.

4. Intern medverknad og organisering

Planarbeidet er også forankra i fylkeskommunen sin administrasjon. Leiargruppa i Avdeling for kultur, idrett og inkludering har gitt innspel til målformuleringar, strategiar og tekst. Eiga prosjektgruppe i same avdeling har følgd prosessen, og gjort utgreiingar, analyser og målutforming.

5. Redaksjon

Per Morten Ekerhovd, avdelingsdirektør

Ronny B. Skaar, seksjonssjef

Sissel Aarseth, seniorrådgjevar

Knut Markhus, ekstern fagredaktør

